

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

Ingrida Šeršniovienė

KREDITO UNIJŲ PLĖTROS LIETUVOJE VEIKSNIAI

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

doc.dr. Jurga Duobienė

KAUNAS, 2020

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

KREDITO UNIJŲ PLĖTROS LIETUVOJE VEIKSNIAI

Baigiamasis magistro projektas

Įmonių valdymas, 6211LX030

Vadovė

..... doc. dr. Jurga Duobienė
2019 m. gruodžio 19 d.

Recenzentas

..... prof. Mantas Vilkas
2019 m. gruodžio 19d.

Projektą atliko

..... Ingrida Šeršniovienė
2019 m. gruodžio 19 d.

KAUNAS, 2020

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir verslo fakultetas

Ingrida Šeršniovienė

Įmonių valdymas, 6211LX030

Baigiamojo magistro projekto „Kredito unijų plėtros Lietuvoje veiksniai“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2019 m. gruodžio 19 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Ingridos Šeršniovienės** baigiamasis magistro projektas tema „Kredito unijų plėtros Lietuvoje veiksniai“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Šeršniovienė, Ingrida. Factors of Credit Union Development in Lithuania/ Master thesis project doc. Jurga Duobienė; – Vilnius. Kaunas University of Technology, Faculty of Economics and Business.

Field of study, study area: Business and Public Management, Management.

Keywords: credit unions, financial stability, development factors, data analysis, in-depth interview.

Kaunas, 2019. 63 pages.

SUMMARY

The interest in credit unions and their services in Lithuania is growing every year, however, the growth in the number of credit unions and their membership began during the economic downturn and continues to this day. In recent years, credit unions have grown in scope and range of services, activities were moving closer to banks, although the regulatory requirements for credit unions continued to be simplified. During the 2014-2018 period, credit union assets increased by 124 million euros, loans and deposits also increased significantly. The question is whether credit unions will be able to manage all the risks associated with the development whether their activities will be stable and sound.

The aim of this research – to analyze the development of credit unions and to identify the factors affecting it.

The objectives of the research:

1. To define the concept of credit unions and to analyze the operating principles and peculiarities of regulation;
2. To analyze the development and possibilities of credit unions;
3. To identify factors influencing the development of credit unions;
4. Conduct empirical research on the factors stimulating and inhibiting the development of credit unions.

Methods: analyses of scientific literature, By the laws of the Republic of Lithuania on credit unions and resolutions of the Board of the Bank of Lithuania, legislation. Financial statements of credit unions submitted by the Bank of Lithuania. An in-depth interview was used as the research method.

Conclusions:

1. Cooperative financial institutions operate in Lithuania are credit unions, which serve average or below average income people, small and medium businesses. In order to become a member of a credit union, you need to buy up shares, which is the property of a member of the union and is returned to the member upon leaving the credit union at the end of the financial year. Members of the Union shall be the sole shareholders of the Union and shall have the same voting rights and may participate in the election of management bodies. The establishment and activities of the Lithuanian Credit Unions are supervised by the Bank of Lithuania, which conducts ongoing analysis of the financial position of credit unions, assesses their performance, supervises compliance with the provisions of the Law on Credit Unions, controls compliance with prudential requirements.

2. Credit unions offer similar services to banks; granting loans and accepting deposits, provides electronic banking services and distributes payment cards, however, the services they provide are significantly cheaper than in banks, which greatly affects their development. The services provided by the Central Credit Union of Lithuania strengthened the technical possibilities to use the latest technologies in the activities. With the rapid expansion of electronic banking and digital customer service systems, without this opportunity, credit unions would have lost the opportunity to compete with banks operating in Lithuania.

3. Factors influencing the development of credit unions can be distinguished from those that promote development and those that hinder it. Members' loans and deposits are key factors in the development of credit unions. Cooperation with the Agricultural Loan Guarantee Fund, National Paying Agency, Agricultural Advisory Service, as well as such factors, like payment cards and online banking and the reduction of commercial bank servicing units and restrictions on the availability of services contribute to the development of financial institutions. Credit union bankruptcies, restrictions on investing in Government Securities and the threat of cyber-attacks are factors hindering development.

4. The results of the empirical research allow to identify the main factors that promote and hinder the development of credit unions:

4.1 The strength of credit unions is its members - the shareholders. Consequently, the ability to meet their needs is a key factor in the growth of the system. More flexible than the specifics of bank loan valuation, communication, and opportunity for advice, favorable consumer, business and loan pricing – these are the factors that contribute to the development of the credit union system.

4.2 Defined area of activity, technological solutions, restrictions on investing in Government Securities, emigration and credit union bankruptcies – these are the factors that hinder the development of these financial institutions.

4.3 Credit unions have been operating in Lithuania for more than 20 years. However, the sector has failed to make a profit, their operating model did not follow the cooperative operating model, the lack of sustainable capital, which has largely led to the credit union reform that was completed in 1st January, 2018. Non-volatile and loss-making capital is replaced by sustainable union capital, thus ensuring the stability of the unions. Stronger and consolidated credit unions will be able to compete with banks successfully in providing financial services not only to individuals and small businesses, but also to medium – sized businesses.

Šeršniovienė, Ingrida. Kredito unijų plėtros Lietuvoje veiksniai. Magistro baigiamasis projektas / vadovas doc. Jurga Duobienė; Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų sritis, studijų kryptis: Verslas ir viešoji vadyba, Vadyba.

Reikšminiai žodžiai: kredito unijos, finansinis stabilumas, plėtros veiksniai, duomenų analizė, giluminis interviu.

Kaunas, 2019. 63 puslapiai.

SANTRAUKA

Susidomėjimas kredito unijomis ir jų teikiamomis paslaugomis Lietuvoje augo kasmet, tačiau ypatingai spartus kredito unijų ir joms priklausančių narių skaičiaus augimas prasidėjo ekonominio sunkmečio laikotarpiu ir tęsiasi iki šių dienų. Pastaraisiais metais kredito unijų veiklos apimtys ir paslaugų spektras išaugo, veikla priartėjo prie bankų, nors priežiūros reikalavimai kredito unijoms ir toliau buvo taikomi paprastesni. 2014 – 2018 metų laikotarpiu, kredito unijų turtas išaugo 124 mln. eurų, paskolos ir indėliai taip pat ženkliai padidėjo. Kyla klausimas, ar kredito unijos sugebės suvaldyti visas su plėtra susijusias rizikas, ar jų veikla bus stabili ir patikima.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti kredito unijų plėtrą ir identifikuoti veiksnius, darančius jai įtaką.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti kredito unijų sampratą ir išanalizuoti veiklos principus, reguliavimo ypatumus;
2. Išanalizuoti kredito unijų plėtrą ir jos galimybes;
3. Identifikuoti kredito unijų plėtrai įtaką darančius veiksnius;
4. Atlikti empirinį kredito unijų plėtrą skatinančių ir stabdančių veiksmų tyrimą.

Metodai: mokslinės literatūros analizė, Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymų ir Lietuvos banko valdybos nutarimais, teisės aktais. Lietuvos banko pateiktos kredito unijų finansinės ataskaitos. Atliekant tyrimą pasitelktas tyrimo metodas – giluminis interviu.

Išvados:

1. Lietuvoje veiklą vykdo kooperatinės finansinės institucijos – kredito unijos, kurios aptarnauja vidutines arba žemesnes nei vidutines pajamas turinčius žmones, smulkų ir vidutinį verslą. Norint tapti kredito unijos nariu, reikia išsipirkti pajų, kuris yra unijos nario nuosavybė ir kuris yra grąžinamas nariui, išstojus iš kredito unijos, finansiniams metams pasibaigus. Unijos nariai yra vieninteliai jos akcininkai ir turi lygiavertę balsų teisę, gali dalyvauti valdymo organų rinkimuose. Lietuvos kreditų unijų steigimą ir veiklą prižiūri Lietuvos bankas, kuris vykdo nuolatinę kredito unijų finansinės būklės analizę, vertina jų veiklą, prižiūri, kad būtų laikomasi kredito unijų įstatymo nuostatų, kontroliuoja veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymą.

2. Kredito unijos siūlo panašias paslaugas kaip ir bankai – išduoda paskolas, priima indėlius, teikia elektroninės bankininkystės paslaugas ir platina mokėjimo korteles, tačiau jų teikiamos paslaugos yra žymiai pigesnės nei bankų, o tai daro didelę įtaką jų plėtrai. Lietuvos centrinės kredito unijos teikiamos paslaugos sustiprino technines galimybes panaudoti vykdomoje veikloje naujausias

technologijas. Sparčiai plečiantis elektroninei bankininkystei, skaitmeninėms klientų aptarnavimo sistemoms, nepasinaudojusios šia galimybe, kredito unijos būtų praradusios galimybę konkuruoti su Lietuvoje veikiančiais bankais.

3. Kredito unijų plėtrą įtakojančius veiksnius galima išskirti į plėtrą skatinančius ir į plėtrą stabdančius. Nariams suteiktos paskolos ir priimti indėliai yra pagrindiniai veiksniai, kurie daro įtaką kredito unijų plėtrai. Bendradarbiavimas su Žemės ūkio paskolų garantijų fondu, Nacionaline mokėjimo agentūra, Žemės ūkio konsultavimo tarnyba, taip pat tokie veiksniai, kaip mokėjimo kortelės ir internetinė bankininkystė bei komercinių bankų aptarnavimo padalinių mažinimas ir paslaugų prieinamumo ribojimas prisideda prie finansinių institucijų plėtros. Kredito unijų bankrotai, investavimo į VVP apribojimai ir kibernetinių atakų grėsmė – tai plėtrą stabdantys veiksniai.

4. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai leidžia išskirti pagrindinius veiksnius, kurie skatina ir stabdo kredito unijų plėtrą:

4.1 Kredito unijų stiprybė jos nariai – pajininkai. Vadinasi, sistemos augimo pagrindinis veiksnys – gebėjimas patenkinti jų poreikius. Lankstesnė nei bankų paskolų vertinimo specifika, bendravimas ir galimybė pasitarti, palanki vartojimo, verslo ir paskolų kainodara – tai veiksniai, kurie prisideda prie kredito unijų sistemos plėtros.

4.2 Apibrėžta veiklos teritorija, technologiniai sprendimai, investavimo į VVP apribojimas, emigracija ir kredito unijų bankrotai – tai veiksniai, kurie stabdo šių finansinių įstaigų plėtrą.

4.3 Lietuvoje kredito unijos veiklą vykdo ilgiau nei 20 metų. Tačiau šis sektorius nesugebėjo dirbti pelningai, jų veiklos modelis neatitiko kooperatinio veiklos modelio, trūko tvaraus kapitalo, kas iš esmės paskatino kredito unijų reformą, kuri buvo baigta 2018 m. sausio 1 d. Nepastovus ir nuostolių negebantis padengti kapitalas keičiamas tvarių unijų kapitalu, taip užtikrinant unijų stabilumą. Sustiprėjusios ir susivienijusios kredito unijos galės sėkmingai konkuruoti su bankais teikdamos finansines paslaugas ne tik gyventojams bei smulkioms įmonėms, bet ir vidutiniam verslui.

Paveikslų sąrašas

1 pav. Kredito unijos valdymo organų struktūra (sudaryta pagal F. Jasevičienė, 2014).....	14
2 pav. Finansų sektoriaus priežiūros struktūra (sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko duomenimis).....	15
3 pav. Kredito unijų veiklos riziką ribojantys normatyvai (Kredito unijoms taikomi reikalavimai ir normatyvai, Lietuvos bankas).....	16
4 pav. Kredito unijų veiklos modelis (sudaryta autorės, remiantis PEARLS metodika).....	24
5 pav. Kredito unijų verslo modelis (sudaryta autorės, remiantis Jones,2008).....	26
6 pav. Kredito unijų juridinių ir fizinių asmenų suteiktų paskolų kitimo tendencijos 2014 - 2018 m. (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas).....	30
7 pav. Kredito unijų priimtų indėlių kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas).....	32
8 pav. Kredito unijų turto kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m., Lietuvos bankas).....	34
9 pav. Kredito unijų investicijų į VVP struktūra ir kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito unijų veiklos apžvalga 2014 – 2018 m., Lietuvos bankas).....	36
10 pav. Kibernetinių atakų schema (Lietuvos bankas, Finansinio stabilumo apžvalga 2017 m.)	38

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Kredito unijų vertinimo modelių analizės rezultatai (sudaryta autorės).....	22
2 lentelė. Kredito unijų vystymosi lygiai (sudaryta autorės remiantis McKillop;Hannafin ir McKillop; Ryder; Ryder ir Chambers; Schreier; Wheelock ir Wilson).....	26
3 lentelė. Kredito unijų vystymasis 2009 – 2018 m. (Finansinio stabilumo apžvalgos 2009 – 2018 m. Lietuvos bankas).....	28
4 lentelė. Kredito unijų suteiktų paskolų ir priimtų indėlių santykis (proc.)(Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas).....	33
5 lentelė. Kredito unijų plėtrą įtakančių veiksnių struktūra (sudaryta autorės).....	43
6 lentelė. Kredito unijų narių ir turto sumos tenkančios vienai unijai augimo tendencijos (Finansinio stabilumo apžvalgos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas).....	44
7 lentelė. Kredito unijų plėtrą stabdančių veiksnių struktūra (sudaryta autorės).....	46
8 lentelė. Lietuvos banko ir vyriausybės pozicijos kredito unijų atžvilgiu veiksnių struktūra (sudaryta autorės).....	49
9 lentelė. Respondentų atsakymų apibendrinimas PEST modelyje.....	53

TURINYS

Paveikslų sąrašas.....	7
Lentelių sąrašas.....	8
ĮVADAS	10
1. KREDITO UNIJŲ PLĖTROS PROBLEMATIKOS ANALIZĖ.....	12
1.1. Bankinis sektorius Lietuvoje.....	12
1.2. Kredito unijų problematika.....	13
1.3. Lietuvos banko poveikis kredito unijoms.....	15
1.4. LCKU įtaka kredito unijų plėtrai.....	17
2. TEORINIAI KREDITO UNIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ SPRENDIMAI.....	20
2.1. Kredito unijų vertinimo ir veiklos modeliai.....	21
2.2. Kredito unijų plėtros veiksnių teorinė analizė.....	28
2.2.1 Kredito unijų plėtrą skatinantys veiksniai.....	29
2.2.2. Kredito unijų plėtrą stabdantys veiksniai.....	35
3. KREDITO UNIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ EMPYRINIO TYRIMO METODOLOGIJA.....	40
3.1. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	40
3.2. Tyrimo metodai.....	40
3.3. Tyrimo imtis ir eiga.....	41
3.4. Tyrimo instrumentai.....	42
4. KREDITO UNIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ EMPYRINIO TYRIMO REZULTATAI IR DISKUSIJA.....	43
4.1 Plėtrą skatinantys veiksniai.....	43
4.2 Plėtrą stabdantys veiksniai.....	45
4.3 Lietuvos banko ir vyriausybės pozicijos įtakos kredito unijoms analizė.....	49
4.4 Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija.....	53
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	56
LITERATŪRA	59
PRIEDAI	64

IVADAS

Temos aktualumas. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje atgijo kredito unijų judėjimas, kai 1996 metais Lietuvos bankas išdavė pirmąją licenciją vykdyti veiklą kredito unijai „Vievio taupa“. Šiandien kredito unijų teikiamomis paslaugomis Lietuvoje naudojasi daugiau nei 161 tūkstantis narių. 65 kredito unijų valdomas turtas pasiekė 741 milijonus eurų, arba 2,6 proc. bankų sistemos valdomo turto, kuris 2018 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Banko duomenimis siekė 28,6 milijardus eurų (Kredito unijų veiklos apžvalga 2018, Lietuvos bankas). Kaip numatyta Kredito unijų įstatyme, kredito unija yra išskirtinai lietuviško kapitalo kredito įstaiga ir visi joje esantys pinigai cirkuliuoja vietos bendruomenėje. Kredito unija – finansinė įstaiga, kuri tenkina savo narių ūkinius ir socialinius poreikius. Nors kredito unijos siūlo panašias paslaugas kaip ir bankai – išduoda paskolas, priima indėlius, teikia elektroninės bankininkystės paslaugas ir platina mokėjimo korteles, – vis gi šios finansinės institucijos valdymas ir veiklos principai skiriasi. Kredito unija yra kaip atskira, autonomiška savo narių valdoma įmonė. Kooperatinę organizaciją kontroliuoja ir valdo jos nariai, kurie yra ir savininkai, ir klientai, atsakingi už įmonės augimą ir stabilią veiklą, vadovaujantis kooperatiniu principu: vienas narys – vienas balsas. Vienas esminių skirtumų tarp kredito unijų ir bankų veiklos yra tas, kad kredito unija teikia paslaugas tik savo nariams. Nors kredito unijos nėra tokios populiarios kaip komerciniai bankai, tačiau joms pavyksta pritraukti vis daugiau lojalių klientų. Išskirtinai lietuviško kapitalo kredito įstaigomis ir jų teikiamomis paslaugomis susidomėjimas augo kiekvienais metais, tačiau spartus šių institucijų augimas prasidėjo ekonominio sunkmečio laikotarpiu ir tęsiasi iki šių dienų. Pastarųjų metų patirtis parodė, kad Lietuvoje veikiantys bankai siaurina aptarnavimo tinklą, palikdami mažesniuose miesteliuose gyvenančius žmones be finansinių paslaugų. Kelia savo įkainius ir pereina prie savitarnos, taip užleisdami savo pozicijas kooperatiniais tikslais sukurtoms įmonėms. Tuo tarpu, kredito unijos jungia vis platesnį narių būrį, taip stiprindamos savo kapitalą, galėdamos pasiūlyti šiuolaikiškas ir profesionalias finansines paslaugas.

Problema. Kredito unijos kasmet aptarnauja vis didesnį narių skaičių. 2014 – 2018 metų laikotarpiu, kredito unijų turtas išaugo 124 mln. eurų, suteiktų paskolų ir priimtų indėlių sumos taip pat ženkliai didėjo. Spartų kredito unijų veiklos šuolį paskatino siūlomos aukštos palūkanų normos už terminuotus indėlius nariams, suaktyvėjęs verslo kreditavimas. Augant klientų poreikiui per pastarąjį dešimtmetį kredito unijų sistema praplėtė savo teikiamų paslaugų ratą tokiais produktais, kaip debetinės ir kreditinės kortelės, elektroninė bankininkystė. Kredito unijos aptarnauja tam tikrą rinkos segmentą – tai vidutines arba žemesnes pajamas gaunančius žmones, smulkų ir vidutinį verslą. Unijų sistemos veiklos apimtys ir paslaugų spektras išaugo, veikla dar labiau priartėjo prie bankų, tačiau pastebima, kad kredito unijos tolsta nuo klasikinių kooperatinės veiklos principų. Šių dienų praktika rodo, kad dauguma kredito unijų, susidūrusių su finansiniais sunkumais, turi rimtų nesklaidumų, susijusių su valdymo organais. Pasitaiko atvejų, kai kredito unijų vadovai vykdo neatsakingą skolinimo politiką, nes sprendimai dėl paskolų suteikimo būna neskaidrūs ir ekonomiškai nepagrįsti, nukreipti tam tikros kredito unijos narių grupės kreditavimui, todėl didėja kredito rizika. Problemos veikloje kyla dėl neefektyvios vidaus kontrolės sistemos ir nepakankamo rizikos valdymo reguliavimo. Kyla klausimas, ar kredito unijų sistema sugebės suvaldyti visas su plėtra susijusias rizikas, ar jų vykdoma veikla Lietuvos finansų rinkoje bus stabili ir patikima.

Tyrimo objektas – kredito unijų plėtra.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti kredito unijų plėtrą ir identifikuoti veiksnius, darančius jai įtaką.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti kredito unijų sampratą ir išanalizuoti veiklos principus, reguliavimo ypatumus;
2. Išanalizuoti kredito unijų plėtrą ir jos galimybes;
3. Identifikuoti kredito unijų plėtrai įtaką darančius veiksniai;
4. Atlikti empirinį kredito unijų plėtrą skatinančių ir stabdančių veiksnių tyrimą;

Darbo apimtis: mokslinės literatūros analizė, Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymų ir Lietuvos banko valdybos nutarimais, teisės aktais. Lietuvos banko pateiktos kredito unijų finansinės ataskaitos. Atliekant tyrimą pasitelktas tyrimo metodas – giluminis interviu.

1. KREDITO UNIJŲ PLĖTROS PROBLEMATIKOS ANALIZĖ

1.1 Bankinis sektorius Lietuvoje

Bankinis sektorius šiuolaikiniame pasaulyje yra labai svarbi finansų sistemos dalis ir laikomas vienu iš svarbiausių elementų aukštam ekonominiam valstybės išsivystymui užtikrinti (Petkovski, Kjosevski, 2014; Reichert, Liang, 2006). Iškilus finansiniams klausimams ir problemoms, būtina tiksliai įvertinti savo esamą padėtį ir plėtros galimybes. Tokia pati tendencija pastebima vertinant šalies finansų sistemos veiklos efektyvumą. Finansų sistema apima finansų tarpininkų, finansų rinkas ir finansinę infrastruktūrą, o esminiu elementu yra laikomas bankinis sektorius (Freitakas, Mendelsonas, 2016; Posch, Schmitz, Strobl, 2018; Vines, Wills, 2018).

Lietuvoje bankinis sektorius išsiskiria aukšta koncentracija, nes rinkoje dominuoja trys dideli Skandinavijos bankų padaliniai – Swedbank, Luminor ir SEB bankas OECD (2017). Rinkevičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė (2014) pabrėžia, kad jų atliktos analizės, naudojant Herfindahl-Hirschman indeksą, rezultatai rodo aukštą ir didėjančią Lietuvos bankinio sektoriaus koncentraciją. OECD (2017) apžvalgoje rašoma, kad Ūkio ir Finansų ministerijos kartu su Lietuvos banku parengė pasiūlymų paketą teisinio reglamentavimo keitimui sutelktinio finansavimo, mokėjimo paslaugų, viešojo akcijų platinimo sektoriuose, norint sumažinti didžiųjų bankų dominavimą finansinių paslaugų sektoriuje. Centrinis šalies bankas – Lietuvos bankas, siekia aktyviai stiprinti šalies bankinį sektorių, orientuodamasis į mokėjimo paslaugų teikėjus.

Kredito unijų sektorius matomas kaip vienas iš šalies bankinio sektoriaus dalių, turintis plėtros potencialą bei galintis ženkliai prisidėti prie bankinio sektoriaus vystymosi tiek kokybiniu, tiek kiekybiniu aspektu. Lietuvoje kredito unijų sektorius sudaro santykinai mažą rinkos dalį vertinant pagal bankų valdomą turtą (2,6 proc. Lietuvos banko (2018) duomenimis), tačiau išsiskiria dideliu dalyviu skaičiumi. Lietuvos banko (2018) pateiktais duomenimis, kredito unijų sektoriuje veikė trys kredito unijų grupės: Lietuvos centrinė kredito unija (LCKU) vienijusi 49 kredito unijas, Jungtinė centrinė kredito unija (JCKU) vienijusi 11 kredito unijų ir 5 persitvarkančios į bankus kredito unijos.

Nors kredito unijos viešumoje kartais minimas kaip finansiškai nepatikimas rinkos dalyvis ir nesukuriantis reikšmingos pridėtinės vertės Lietuvos finansų sektoriuje, tačiau objektyvūs duomenys rodo, kad stabilus ir patikimas kooperacinės bankininkystės sektorius Lietuvoje gali turėti reikšmingą teigiamą poveikį visam bankiniam sektoriui. Kaip rodo pastarųjų metų Lietuvos kredito unijų sektoriaus vystymosi tendencijos, norint išnaudoti plėtros galimybes, yra būtina peržiūrėti kredito unijų veiklos modelį, siekiant užtikrinti sektoriaus stabilumą bei patikimumą, nesukeliant perteklinių grėsmių šalies finansų sistemai.

Skirtingų pasaulio šalių kredito unijų ir kooperatinių bankų sektoriaus raidos istorijos rodo, kad šis, kooperacinę bankininkystę propaguojantis sektorius, esant tinkamam valstybės palaikymui veiklos reguliavimo požiūriu, turi potencialą tapti reikšmingu bankinio sektoriaus dalyviu (McKillop, Wilson, 2011).

Komerciniai bankai aptarnauja valstybės institucijas, stambius verslo klientus. Privačių komercinių bankų paslaugomis naudojasi fiziniai asmenys, smulkus ir vidutinis verslas. Kredito unijos paslaugas teikia savo nariams, kurie uždirba vidutines arba žemesnes nei vidutines pajamas gaunančius žmones, smulkų ir vidutinį verslą.

1.2 Kredito unijų problematika

Finansinių paslaugų sektoriuje kredito unijos veiklą pradėjo vėliau nei bankai, kai šie negalėjo ir galbūt nenorėjo teikti paslaugų mažas ir vidutines pajamas gaunantiems klientams. Besikurianti bankų sistema buvo orientuota į verslą, pramonę ir investicijas. Žemdirbiai neturėjo galimybių prieinamomis sąlygomis gauti paskolų sezoniniams poreikiams. Tų laikų bankai nenorėjo teikti paslaugų ir paskolų, kad būtų patenkinti pavienių žmonių, ypač neturtingųjų, finansiniai poreikiai.

Įvairiose šalyse kredito unijos atsirado skirtingu laiku. Pirmoji kredito unija įsikūrė 1848 metais Pietų Vokietijoje, Heddesdorfo mieste. Meras F. Reiffeisenas norėdamas padėti spręsti savo žmonių problemas sukūrė pirmąją kooperatinę draugiją. Gyventojams buvo suteikta galimybė kaupti asmenines santaupas ir savo tarpe teikti paskolas. Merui pavyko sukurti ganėtinai gerą sistemą žemės ūkiui kredituoti. Panašiu metu, šiaurės Vokietijoje, buvo įsteigtas Hermano Schulco „Volksbanken“, dar vadinamu „liaudies bankas“. Reiffeiseno kooperatyvai veiklą vykdė žemės ūkio sektoriuje, tuo metu „Volksbanken“ dirbo miestuose, aptarnavo darbininkus bei smulkius verslininkus.

Kredito unijų veikla JAV paplito 1901 metais, kai F. Reiffeiseno idėja persikėlė į Šiaurės Ameriką. Teismo darbuotojas A. Desjardins, stebėdamas ūkininkų sunkumus gauti paskolas iš bankų, įkūrė pirmąją kredito uniją Kanados Kvebeko provincijoje. Kvebeko Desjardins kooperatinis judėjimas smarkiai išplito ir išpopuliarėjo. Šiandien jis yra vienas stipriausių visame pasaulyje, išaugęs į galingą finansinę instituciją.

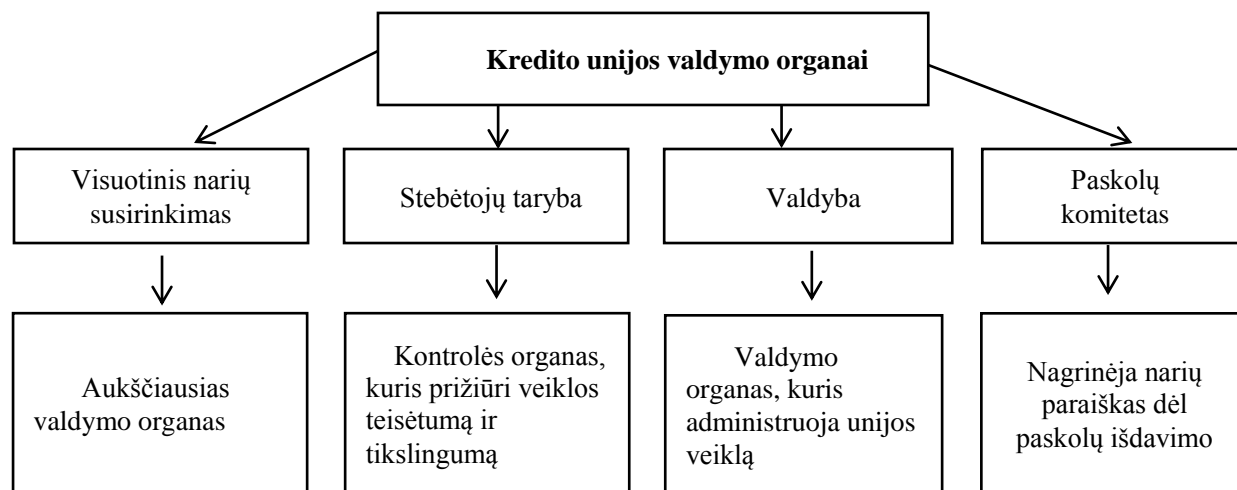
Kredito unijų kooperatyvai daugelyje pasaulio šalių išsivystė į didelius komercinius bankus, kurie teikia visas bankų paslaugas, bet jų valdyme išlikęs toks pats principas – kooperatinių bankų savininkai yra kooperatyvų nariai ir renka valdymo organus vadovaudamiesi viena taisykle – „Vienas narys – vienas balsas“.

Kooperatiniais pagrindais veikiančios finansinės įstaigos aptarnauja kasmet vis daugiau savo narių, tačiau tai pavyko pasiekti nuosekliu ir ilgu darbu. Kai kurie istoriniai įvykiai yra labai svarbūs kredito unijų judėjimui ir rodo tvirtą kredito kooperacijos istorinį pagrindą. Kredito unijų kooperatyvai atlieka svarbų socialinį vaidmenį, kuris yra svarbus kiekvienai valstybei bei jos gyventojams. Lietuva – ne išimtis. Pirmoji kredito unija Lietuvoje įkurta 1871 metais, Pabiržėje, "Taupmenų skolinimosi bendrovė". Nepriklausomoje Lietuvoje veiklą vykdė apie 310 kredito unijų. Po nepriklausomybės atkūrimo, 1996 metais buvo įregistruota pirmoji kredito unija "Vievio taupa".

„Kredito unija — kooperatiniais pagrindais susivienijusi į bendrą santaupų fondą organizacija, per kurią žmonės už priimtinas palūkanas vieni kitiems teikė paskolas. Jų indėlininkai gali būti visuomeninės organizacijos, religinės bendrovės, kitos kredito unijos ir asociacijos, paskolą gali gauti tik jos nariai“ (Buckiūnienė, 2002). „Kredito unija – tai kooperatiniais pagrindais suorganizuota, fizinių asmenų (toliau – narių) savanoriškai įsteigta ir šio įstatymo nustatyta tvarka įregistruota kredito įstaiga, telkianti savo narių pinigines lėšas narių ūkiniams bei socialiniams poreikiams, numatytiems kredito unijos įstatuose, tenkinti savitarpio paskolų teikimo būdu ir prisiimanti su tuo susijusią riziką bei atsakomybę“ (LR Kredito unijų įstatymas, 1995). Lietuvos kredito unijų įstatyme nustatytos narystės sąlygos, veiklos ypatumai. Norint tapti kooperatyvo nariu, reikia įsigyti pajų, kuris yra nario nuosavybė ir jis gražinamas nariui išstojus iš kredito unijos finansiniams metams pasibaigus. Įstatyme numatyta organizacinės struktūros sudėtis, apibrėžtos galimybės pritraukti lėšas ir jas investuoti, organizavimo ir likvidavimo teisiniai aspektai. Lietuvos bankas išduoda licenciją verstis indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu, jų skolinimu ir prisiima susijusią riziką bei atsakomybę. Indėliai laikomi

kredito unijoje yra draudžiami V. Į. „Indėlių ir investicijų draudime“. Kredito unijų įstatymas patvirtintas 1995 metais, kuris nuolat papildomas ir tobulinamas.

Kredito unijos valdymo organų – visuotinio narių susirinkimo, stebėtojų tarybos, valdybos ir paskolų komiteto kompetencijos, kurios pateiktos 1 paveiksle, apibrėžtos kredito unijų įstatyme.

1 pav. Kredito unijos valdymo organų struktūra (sudaryta pagal F. Jasevičienė, 2014)

Visuotinis narių susirinkimas yra aukščiausias valdymo organas, kuris gali priimti nutarimus, jeigu jame dalyvauja daugiau kaip $\frac{1}{2}$ visų kredito unijos narių. Jei kvorumo nėra, šaukiamas pakartotinis susirinkimas, kuris turi teisę priimti nutarimus tik pagal neįvykusio susirinkimo darbotvarkę.

Stebėtojų taryba turi užtikrinti, kad kredito unijoje veiktų efektyvi vidaus kontrolės sistema. Kontroliuoja, kaip valdyba, administracijos vadovas ir paskolų komitetas vykdo visuotinio narių susirinkimo nutarimus. Vertina kredito unijos valdybos, paskolų komiteto, vidaus audito tarnybos veiklą, finansinių išteklių kaupimą ir naudojimą.

Kredito unijos valdyba organizuoja ir šaukia visuotinius narių susirinkimus, renka ir atšaukia administracijos vadovą, tvirtina administracijos darbo reglamentą, nustato įkainius už kredito unijos teikiamas paslaugas. Tvirtina lėšų skolinimosi ir skolinimo tvarkas ir taisykles.

Paskolų komitetas nagrinėja narių paraiškas dėl paskolų išdavimo, aptaria paskolų išmokėjimo, grąžinimo sąlygas bei tvarką. Kredito unijoje paskolų komitetas yra privalomas.

Kooperatiniais pagrindais susivienijusi organizacija vykdo savo veiklą, siekia įstatuose apibrėžtų tikslų, yra atsakinga už savo narius ir klientus. Tačiau, kad ir kiek skirtingų kooperatyvų veiktų šalyje, kiekvieną iš jų sieja tam tikri bendri veiklos principai:

- *Kooperacinė savivalda.* Tai pamatinis kredito unijų principas. Narystė kooperatyve pasireiškia priklausymu tam tikrai grupei. Fiziniai ar juridiniai asmenys, kurie turi panašių tikslų ir siekių, sutelkia savo pinigines lėšas ir teikia nariams reikalingas finansines paslaugas.
- *Savivalda ir demokratinis valdymas.* Kooperatyvo valdymas yra nepriklausomas nuo trečiųjų šalių. Visi kredito unijos nariai (fiziniai asmenys) lygiomis teisėmis dalyvauja kredito unijos valdyme ir veikloje, nes šios organizacijos valdomos vadovaujantis principu; vienas narys -

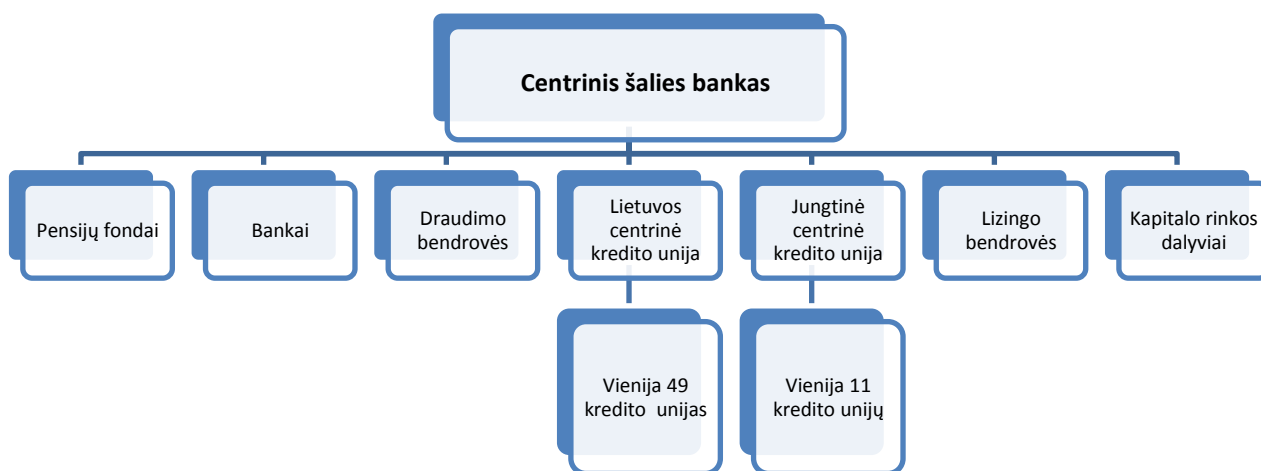
vienas balsas. Kredito unijos nariai renka valdymo organus: visuotinį narių susirinkimą, stebėtojų tarybą, valdybą, paskolų komitetą ir revizorių.

- *Asmeninė atsakomybė.* Kredito unijos narys, išsipirkęs pajų, už savo veiklą unijoje atsako jam priklausančiu pajumi. Kooperatyvo nariai priima sprendimus susijusius su valdymu ir neša pilną atsakomybę už juos.
- *Sutapimo principas.* Narys yra ir pajininkas ir kredito unijos klientas, kuris naudojasi kooperatyvo teikiamomis paslaugomis bei privalumais.
- *Savanoriška ir atvira narystė.* Žmogaus sprendimas stoti į kredito uniją ar iš jos išstoti turi būti savanoriškas, pasirengus priimti visas kredito unijos teises bei pareigas.
- *Vertikali organizacija, bendradarbiavimas tarp kooperatyvų.* Šis veiklos principas užtikrina kredito unijų veiklos efektyvumą, nes yra sukurta antro lygio struktūra (Lietuvoje įsteigta Asociacija Lietuvos kredito unijos ir Centrinė kredito unija). Dviejų lygių sistemoje privalo būti išlaikytas kredito unijų juridinis ir finansinis autonomiškumas. Be to, užtikrinamas ir plečiamas savipagalbos principas, centralizuojant paslaugų teikimą.

Kredito unijų veikla remiasi atviros narystės, demokratinio valdymo ir narių švietimo principais. Tai finansų rinkos dalyviai, kurie veikia greta bankinio sektoriaus, pasižymi kokybišku aptarnavimu, stiprėjančia rinkodaros sistema, darydamos poveikį ne tik pavieniems namų ūkiams, verslo įmonėms, bet ir visai valstybei, vienaip ar kitaip paveikdamos šalies ekonomiką. Todėl kredito unijos turi vadovautis protingos ir atsakingos bankininkystės principais ir nustatytais reikalavimais.

1.3 Lietuvos banko poveikis kredito unijoms

Veiksmingas finansų įstaigų veiklos funkcionavimas yra kiekvienos valstybės finansinio stabilumo ir efektyvaus veikimo pagrindas. Viena iš svarbiausių Centrinio šalies banko – Lietuvos banko funkcijų – prižiūrėti finansų rinką.

2 pav. Finansų sektoriaus priežiūros struktūra (sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko duomenimis)

Lietuvoje finansinę veiklą vykdančių subjektų sąrašas ir priežiūros struktūra pateikti 2 paveiksle. Lietuvos bankas atlieka šias priežiūros funkcijas: licenzijuoja finansų įstaigas, kontroliuoja jų veiklą, nagrinėja skundus ir taiko poveikio priemones.

Lietuvos bankas vykdo nuolatinę kredito unijų finansinės būklės analizę, vertina jų veiklą, prižiūri, kaip laikomasi kredito unijų įstatymo nuostatų. Atlieka kredito unijų inspektavimus, kontroliuoja veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymą. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatyme nustatyti kredito unijų veiklos riziką ribojančių normatyvų dydžiai, kuriuos privalo vykdyti visos Lietuvos kredito unijos. Nustatyti veiklos riziką ribojantys normatyvai pateikti 3 paveiksle, kurių apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas.

Kapitalo pakankamumo normatyvas – kredito unijos perskaičiuoto kapitalo ir kredito rizikos, rinkos rizikos, atsiskaitymų rizikos, sandorio šalies kredito rizikos ir operacinės rizikos kapitalo poreikių sumos santykis:
kredito unijoms - ne mažesnis kaip **10,5 proc.**
kredito unijoms, norinčioms gauti sutikimą vykdyti pertvarkymą, - ne mažesnis kaip **14,5 proc.**

Likvidumo normatyvas - kredito unijos likvidaus turto ir kredito unijosgrynojo netenkamų pinigų srauto santykis, ne mažesnis kaip **100 proc.**

Didžiausios atvirosios pozicijos užsienio valiuta normatyvas - bendros atvirosios valiutos pozicijos ir kredito unijos perskaičiuoto kapitalo santykis, ne didesnis kaip **25 proc.**, vienos valiutos atvirosios pozicijos ir kredito unijos perskaičiuoto kapitalo santykis, ne didesnis kaip **15 proc.** kredito unijos perskaičiuoto kapitalo.

Didžiausios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas - paskolos suma vienam skolininkui neturi viršyti **25 proc.** kredito unijos perskaičiuoto kapitalo.

3 pav. Kredito unijų veiklos riziką ribojantys normatyvai (Kredito unijoms taikomi veiklos reikalavimai ir normatyvai, Lietuvos bankas)

Kredito unijų įstatymų pataisos, griežtinančios unijų veiklos sąlygas buvo priimtos 2013 metais, po paskelbtų kredito unijų bankrotų bumo. Įsigaliojusios pataisos (2014 m. rugpjūčio 5 d.) stipriai išplėtė Lietuvos banko, kuris yra atsakingas už kredito unijų priežiūrą ir veiklos kontrolę, teises.

Vienas iš pakeitimų tiesiogiai paliečia finansinių įstaigų valdymo organus – įvesta egzaminavimo tvarka. Lietuvos bankui suteikta teisė egzaminuoti kredito unijos vadovus (stebėtojų tarybos, valdybos, administracijos, vidaus audito tarnybos vadovus, paskolų komiteto ir revizijos komisijos pirmininkus) tiek tais atvejais, kai jie skiriami į pareigas, taip pat tais atvejais, kai kredito unijai skiriamos poveikio priemonės ar kai jos inspektavimo rezultatai rodo, kad nesilaikoma teisės aktų reikalavimų. Nuostatos suteikia teisę Lietuvos bankui egzaminuoti bet kurios kredito unijos vadovaujantį asmenį, kurios veikloje aptikta didelių ar mažų pažeidimų. Kredito unijos vadovai turi būti nepriekaištingos reputacijos, turėti kvalifikaciją ir patirtį, leidžiančią tinkamai atlikti šias pareigas. „Kredito unijos valdybos pirmininkas ir bent vienas kitas valdybos narys turi turėti aukštojo mokslo kvalifikaciją ir ne mažesnę kaip 2 metų per paskutiniuosius praėjusius 5 metus nepertraukiamą vadovavimo juridiniam asmeniui ar jo filialui darbo patirtį“ (Lietuvos bankas 2014). Prisimenant kredito unijų atsiradimo pradžią, kuomet teisinis reguliavimas leido ūkininkams kurti kredito unijas, kaip savitarpio finansinės pagalbos institucijas, tuo laiku ne visuomet į kredito unijų vadovus išrinkti asmenys buvo tinkamos kompetencijos valdyti finansinę įstaigą.

Vartojimo kredito įstatymo pakeitimai įsigaliojo 2016 m. vasario 1 d. Pakeitimo tikslas – sumažinti kredito prieinamumą neatsakingai besiskolinantiems vartotojams, taip užtikrinant tinkamą kreditavimo santykių šalių balansą. Nustatyti griežtesni vartojimo kredito sutarčių reklamos reikalavimai, nustatytos pareigos ir reikalavimai vartojimo kredito davėjams, suteikta naujų teisių ir galimybių nepasinaudoti paslauga kredito vartotojams (Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas Nr. XII-1989, 2016).

Lietuvos Respublikos su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymas įsigaliojo 2017 metais. Šio įstatymo tikslas – sureguliuoti su būsto kreditavimu susijusius aspektus. Vienas iš šio įstatymo privalumų – aiškesnis klientų informavimas prieš priimant sprendimą dėl paskolos, taip pat papildomos lankstumo galimybės būsto paskolų turėtojams. Šiuo įstatymu įgyvendinama direktyva dėl vartojimo kredito sutarčių dėl gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto ir dėl teisinio reguliavimo tobulinimo būsto kreditų teikimo srityje (Lietuvos Respublikos su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymas Nr. 2016-26968, 2016).

Atnaujinta Mokėjimo paslaugų direktyva atvėrė daugiau galimybių mokėjimo rinkos naujiems dalyviams ir senbuviams. Parengtame Mokėjimų įstatymo pakeitimų projekte įgyvendinama direktyva dėl mokesčių, susijusių su mokėjimo sąskaitomis, palyginamumo, mokėjimo sąskaitų perkėlimo ir galimybės naudotis būtiniausias savybes turinčiomis mokėjimo sąskaitomis. Įstatymas papildytas nuostatomis, kurios sudaro prielaidas sumažinti vartotojams įprastų operacijų krepšelio kainą iki ne didesnės negu regiono vidurkis (EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA (ES) 2015/2366, 2015).

2018 m. sausio 1 d. įsigaliojo modifikuotas kredito unijų sektoriaus reguliavimas, sukuriantis galimybę steigti neribotam skaičiui centrinių kredito unijų, bei įpareigojantis kredito unijas privalomai tapti vienos iš centrinių kredito unijų nariu. Lietuvos banko (2018) teigimu, ši reforma sudaro sąlygas formuoti centrinių kredito unijų grupėms, stiprinančioms kooperacinę bankininkystę – esminį kredito unijų veiklos principą, – bei plėtoti finansinių paslaugų spektrui regionuose. Lietuvos Respublikos kredito unijų ir Lietuvos Respublikos centrinių kredito unijų įstatymų projektai parengti pagal stiprią pažengusių valstybių kooperacinių finansų įstaigų reguliavimo praktiką, remiantis Austrijos, Kanados, Nyderlandų, Vokietijos, Suomijos patirtimi. Lietuvos banko ir Lietuvos Respublikos finansų ministerijos parengti įstatymų projektai suderinti su organizacijomis, atstovaujančiomis daugiau nei 80 proc. visų Lietuvoje veikiančių kredito unijų.

1.4. LCKU įtaka kredito unijų plėtrai

Iki 2018 m. sausio 1 d. Lietuvoje veikė viena centrinė kredito unija, kuri buvo įkurta 2002 metų lapkričio 28 dieną. Tačiau ji kontroliavo tik LCKU sistemai priklausančias nares. Lietuvos centrinės kredito unijos įkūrimas sudarė galimybę unijų sistemoje kurti, diegti ir vystyti naujas finansines paslaugas, tokias kaip mokėjimų pavedimai, kreditavimas, konsultacinės paslaugos, komunalinių mokesčių aptarnavimas.

Nuo 2018 m. sausio 1 d., kredito unijos, pasirinkusios privalomą narystę Lietuvos centrinėje kredito unijoje (LCKU) ar Jungtinėje centrinėje kredito unijoje (JCKU), turi galimybę dirbti su partneriais, kurie dalijasi bendra veiklos krypties vizija ir kurti nariams priimtina bendros veiklos modelį. Kredito unijos, CKU narės, laikosi susitartų taisyklių, taip ribodamos visos kredito unijų sistemos prisiimamą riziką, be to, taip sustiprinamas kredito unijų veiklos priežiūros modelis (Lietuvos bankas, 2019).

Centrinė kredito unija palaiko reikalaujamą kredito unijų likvidumą. Kredito unijų kooperatyvai specialiai centrinėje kredito unijoje atidarytoje likvidumo palaikymo sąskaitoje kaupia lėšas, kurių dydį nustato visuotinis narių susirinkimas. Centrinės kredito unijos valdyba kontroliuoja ir valdo likvidumo palaikymo rezervą ir kai yra būtinybė, suteikia paskolas sutrikusiam unijų likvidumui atstatyti iš šio rezervo.

Centrinė kredito unija aptarnauja Stabilizacijos fondą, kuris skirtas kredito unijų veiklos tęstinumui ir stabilumui užtikrinti. Veikia kaip paskutinis skolinimosi šaltinis unijos sutrikusiam mokumui atstatyti. Stabilizacijos fondo komisija valdo Stabilizacijos fondą. Kredito unijų kooperatyvai į Stabilizacijos fondą perveda 0,2 proc. nuo aktyvų per metus. Kredito unijų sumokėtos įmokos į Stabilizacijos fondą yra apskaitomos kaip kredito unijos išlaidos.

Priima terminuotus ir neterminuotus indėlius iš savo narių, kredito unijų asociacijų, paramos fondų, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir kitų finansų institucijų. Surinktas laisvas lėšas investuoja į Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinius popierius.

Iki kol įsisteigė LCKU (2002 m. lapkričio 28 d.), kredito unijos pavedimus galėdavo atlikti tik per kitus Lietuvoje veikiančius komercinius bankus. Įsikūrusi Lietuvos centrinė kredito unija kiekvienai kredito unijai suteikė bankinį kodą, kurio dėka kredito unijų nariai pavedimus pradėjo vykdyti tiesiogiai į savo sąskaitas. Ši galimybė gerokai palengvino kredito narių atsiskaitymus.

Vykdo kredito unijų kontrolę ir, kai yra neišvengiama, atlieka kredito unijų inspektavimus. Centrinėje kredito unijoje veikia rizikos valdymo departamentas, kuris yra atsakingas už sistemai priklausančių narių rizikos valdymą, stambių paskolų vertinimą ir išdavimą, rizikos lygio kontrolę bei jos valdymo rekomendavimą. Kredito unijos veiklos ir rizikos valdymo strategija turi atitikti Lietuvos banko patvirtintus Kredito unijų vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatus ir kitus Lietuvos banko reikalavimus.

Centrinė kredito unija suteikia garantijas, paskolas ir finansinę pagalbą kredito unijoms, savo narėms. Laisvas kredito unijų lėšas priima kaip terminuotus indėlius ir suteikia paskolas kitoms unijoms, kurios turi užtikrinti likvidumo ar kapitalo pakankamumo normatyvų vykdymą. Tokiu principu reguliuojamas laisvų lėšų persikirstymas kredito unijų sistemoje, sukaupiant ir persikirstant lėšas tarp skirtingų kredito unijų.

Teikia pasiūlymus ir pastabas dėl kredito unijų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, konsultuoja kredito unijas ir jų asociacijas, rengia darbuotojų mokymus. Dalyvauja Lietuvos Respublikos ir kitų šalių įvairių institucijų inicijuotuose projektuose. Platina debetines ir kreditines mokėjimo korteles, bei jas aptarnauja.

Lietuvos centrinės kredito unijos įkūrimas ir jos teikiamos paslaugos sustiprino kredito unijų sistemos finansines ir technines galimybes panaudoti vykdomoje veikloje naujausias technologijas. Plečiantis skaitmeninėms klientų aptarnavimo sistemoms, kredito unijos nepasinaudojusios šia situacija, būtų praradusios galimybes konkuruoti su Lietuvoje veikiančiais bankais. Todėl galima teigti, kad Lietuvos centrinės kredito unijos teikiamos paslaugos prisidėjo prie kredito unijų sektoriaus sparčios plėtros.

Kredito unijų veiklą nagrinėję C. E. Cuevas, K. P. Fischer, T. Volkova, B. Baltaca P. Lucas, N. Chilingierian teigia, kad kredito unijos turi visas sąlygas augti ir plėstis, ir dar sėkmingiau konkuruoti

finansinių paslaugų sektoriuje. Nors kredito unijų veikla visuomenėje susilaukia nemažai dėmesio, tačiau mokslinės literatūros nėra daug. Kredito unijų problematikai nemažai dėmesio skyrė G. Dubauskas ir D. Kaupelytė. Pirmą kartą Lietuvoje, 2014 metais, F. Jasevičienė išleido monografiją, kur į vieną leidinį surinko informaciją apie kredito unijų raidą: išanalizuota kredito unijų veikla ir jai įtaką turintys veiksniai bei kita naudinga informacija. Lietuvos kredito unijų veikla analizuota įvairiais aspektais: (Levišauskaitė, 2013) apie kintančią institucinę aplinką atitinkančius teorinius kredito unijų veiklos modelius, (Baležentis, 2013; Kėdaitis, 2013) apie mikro lygmens atskirų kredito unijų duomenis, apie suvestinius viso sektoriaus veiklos rodiklius (Kaupelytė, 2005; Igarytė, 2011; Dubauskas, 2012). Tačiau visuose aukščiau įvardintuose darbuose pasigendama Lietuvos kredito unijų plėtrą įtakojančių veiksnių tyrimų ir analizės.

2. TEORINIAI KREDITO UNIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ SPRENDIMAI

Stabiliai ir efektyviai veikianti kredito unija turi ne tik atitikti savo narių finansinius lūkesčius, bet ir būti socialiai atsakinga, t. y. būti atsakinga prieš savo klientus ir visuomenę. Siekdama didinti kredito unijų atskaitomybę klientams, partneriams ir visuomenei, Lietuvos banko valdyba įpareigojo kredito unijas interneto svetainėse skelbti metines finansines ataskaitas. Iki tol viešai prieinamos buvo tik konsoliduotos visų kredito unijų metinės ataskaitos, todėl nei klientai, nei mokslininkai ar ekspertai negalėjo tinkamai analizuoti kredito unijų rodiklių mikro lygmenyje.

Veiksnių, darančių įtaką kredito unijų rezultatyvumui ir tęstinumui sąrašas ganėtinai platus. Tai inovatyvios technologijos, žmogiškieji išteklių, planavimas, konkurencija, vadybos procesai, veiklos tikslingumas ir kt. Galima daryti prielaidą, kad kredito unijų veikla priklauso nuo įvairių nuolat besikeičiančių išorinių ir vidinių veiksnių. Vidinius veiksnius galima įvardinti kaip subjektyvius, nes kredito unijos juos gali nukreipti sau tinkama linkme. Išoriniai veiksniai, kurie kyla už kredito unijų ribų, yra bendri visoms įmonėms. Išorės ir vidaus aplinkos veiksnių vertinimas padeda valdyti įmonių išteklius, priimti teisingus sprendimus, padeda įvertinti galimą riziką ir veiklos galimybes. Nusako kokios yra verslo, ekonominės sąlygos, kokio dydžio konkurencija.

Pranulis ir kt. (2003) į aplinką siūlo žiūrėti kaip į jėgų visumą veikiančią įmonę, kurioje susipina netiesioginį ir tiesioginį poveikį turintys veiksniai. Tačiau analizės patogumui svarbiausios aplinkos sąlygos yra skirstomos į makroaplinkas ir mikroaplinkas. Žviknys ir kt. (2006) įmones supančią aplinką siūlo skirstyti į vidaus (mikroaplinką), t.y. verslo veiklos (artimąją) ir makroaplinką (foninę). Urniežius (2001) teigia, kad aplinkos analizė yra svarbus strateginio valdymo elementas. Per ją ūkio subjektas susiejamas su savo mikro ir makro aplinka, čia esančiomis galimybėmis ir grėsmėmis. Reiškia ūkio subjekto sėkmė labiausiai priklauso nuo to, ar jis gebės aptikti atsirandančias galimybes ir jas panaudoti, taip pat išvengti kylančias grėsmes ir jų išvengti. Mackevičiaus (2010) teigimu, įmonės veiklą įtakoja šie išorės aplinkos veiksniai:

1. Ekonominiai: valstybės monetarinė politika, fiskalinė mokesčių sistema, kainodaros sistema, infliacija, eksporto ir importo pokyčiai, konkurencija, ūkio infrastruktūra.
2. Politiniai ir teisiniai: teisės aktų kokybė, ūkio politinės sistemos stabilumas.
3. Socialiniai ir kultūriniai: valstybės socialinė politika, nedarbo lygis, emigracija ir imigracija.
4. Technologiniai: pažangių technologijų ir inovacijų skatinimas ir rėmimas, darbų sauga.
5. Ekologiniai.

Įmonių veiklos efektyvumui būtinas aplinkos stebėjimas. Būtina atkreipti dėmesį į įmonės aplinką, ir bendrus aplinkos pokyčius, lemiančius visas verslo sritis. Kredito unijų veiklos rezultatus gali ženkliai įtakoti ekonominiai aplinkos veiksniai: infliacija; valstybės monetarinė, fiskalinė mokesčių sistema; kainodaros sistema; konkurencija; ūkio infrastruktūra. Užsienio mokslininkai (McKillop 2007; McKillop 2012; Ryder 2009; Goddard 2010) yra atlikę reikšmingus tyrimus kredito unijų vystymosi klausimais. Šie autoriai tyrė kooperatinių bankų sistemos valdymo klausimus Europoje, pristatė unijų teisinius, struktūrinius plėtros aspektus, išskyrė kredito unijų vaidmenį kovojant su finansine atskirtimi. Tvarų kredito unijų augimą, rizikos valdymą finansinėse institucijose, jų priežiūros aspektus, kooperacinės bankininkystės ir kredito unijų teisinių aspektų plėtrą analizavo (Kaupelytė 2007; Kaupelytė, McCarthy 2004; Kancyrevičius 2006; Igarytė, Ramanauskas 2011).

Kiekvieną vartotoją domina konkreti informacija. Darbuotojus domina darbdavio stabilumas ir pelningumas, galimybės dirbti ir gauti darbo užmokestį. Investuotojai rūpinasi savo investicijų rizika ir pelningumu. Kreditorius domina, ar įmonė pajėgi sumokėti palūkanas ir gražinti paskolą. Pirkėjus ir tiekėjus domina įmonės veiklos tęstinumas. Valstybės institucijos naudoja finansinių ataskaitų duomenis priimdamos ekonominio vystymosi, mokesčių politikos ir kitus svarbius sprendimus.

2.1 Kredito unijų vertinimo ir veiklos modeliai

Kredito unijų veikla Lietuvoje nėra dažnai nagrinėjama mokslo darbuose, nėra daug ir mokslinės literatūros, kas būtų galima sudaryti integruotą kredito unijų efektyvumo vertinimo rodiklių sistemą. Užsienio literatūroje kredito unijų veikla vertinama skirtingais aspektais. J. E. Hautaluoma ir kt. (1993) kredito unijų veiklą siūlo vertinti remiantis pasitenkinimu paslaugomis, reputacija, kredito unijos augimu, darbuotojų morale. D. H. Sollenberger (2008) kredito unijos veiklą rekomenduoja vertinti tokiais rodikliais kaip portfelio rizika, specialiųjų atidėjimų dalis paskolose, likvidumas, pajamų kokybė.

Analizuojant įvairių autorių darbus buvo stebimi jų naudojimo metodai veiklos rizikai ir efektyvumui įvertinti. Dzidzevičiūtė (2010) taiko statistinį regresinį modelį nustatydamą vertinimo kriterijus su tam tikrais svoriais ir sudarydama svarbiausių rodiklių rinkinį. Toks modelis naudojamas finansinių institucijų ir verslo įmonių rizikai vertinti. Kredito rizika yra pagrindinė dedamoji vertinant finansinės institucijos riziką, todėl didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas jai, teigia Raghavan (2003). Minėtas autorius kaip rizikos vertinimo modelį pateikia Altman's Z metodologiją, kuri padeda prognozuoti bankroto tikimybę bei įvertinti analizuojamos įmonės ar finansinės institucijos finansinę situaciją ir efektyvumą. Šis modelis yra sudarytas naudojantis statistiniais koeficientų analizės metodais, analizuojant įmonės pateikiamus finansinius duomenis.

Pasaulinė Kredito Unijų Taryba (WOCCU) yra išleidusi metodiką vadinamą PEARLS, kuria vadovaujantis yra stebima ir vertinama kredito unijų veikla. PEARLS modelis naudojamas nuo 1990 metų ir atskleidžiamas taip: apsauga (angl. Protection), finansų struktūros efektyvumas (angl. Effective financial structure), turto kokybė (angl. Asset quality), pajamingumas ir kaštai (angl. Rates of return and cost), likvidumas (angl. Liquidity) ir augimo ženklai (angl. Signs of growth). PEARLS metodo dėka kredito unijos vadovas gali atpažinti problemas, nesunkiai atrasti svarius rimtų unijos trūkumų sprendimo būdus, pvz.: PEARLS dėka galima nustatyti ar kredito unija turi sukaupusi pakankamą kapitalo bazę bei nustatyti šios problemos priežastis (nepakankamos pajamos, didelės veiklos išlaidos, per dideli blogų paskolų nuostoliai ir kt.). Naudojant įvairias standartines apskaitos sistemas ir PEARLS vertinimo metodiką gaunama absoliučiai kitokia informacija, kuri leidžia kredito unijas reitinguoti bei lyginti jas tarpusavyje nacionaliniu lygmeniu. Vienas iš pagrindinių PEARLS privalumų – palyginamųjų rezultatų objektyvumas, kadangi modelyje nenaudojami jokie kokybiniai ar subjektyvūs rodikliai. PEARLS modelio objektyvumo dėka nėra galimybės daryti jokių šalutinių prielaidų tam tikriems faktams išaiškinti, nes daug dėmesio skiriama problemų, darančių žalą kredito unijai, sprendimui.

MIS – valdymo informacinės sistemos (angl. *Management Information System*) – tai dar vienas rizikos vertinimo modelis. Šis modelis supažindina, kaip reikia efektyviai valdyti įmonę ir jos informaciją. MIS apima tris pagrindines sritis - žmones, technologijas ir sprendimų priėmimą. Šio modelio pagalba yra vertinama vidinė įmonės ar finansinės institucijos veikla. Minėtas modelis apima kredito unijų valdymo metodus, kurie tiesiogiai siejasi su žmonių priimamais sprendimais ar tam tikrą informacijos

apdorojimo sistemų veikla. Atsiradus kompiuterinės informacijos apdorojimo sistemoms, jos buvo primityvios ir paprastos, tačiau ilgainiui jos tobulėjo, didėjo ir apdorojami duomenų kiekiai. Todėl atsirado poreikis tam tikrų sudėtingesnių sistemų ir programų, galinčių apdoroti visus duomenis ir darbuotojų, galinčių juos analizuoti ir priimti sprendimus. Šiandien MIS apima tokias sritis kaip sprendimų priėmimas, personalo valdymas, išteklių planavimas, įmonės pajėgumai, tiekimo grandinės, klientų ryšiai, projektų valdymas ir duomenų paieška. Modelis yra labiau kokybinis ir subjektyvus, tačiau padeda atkreipti dėmesį į svarbias detales, gaunant ir analizuojant informaciją, kuri yra naudinga kitoms kredito unijų efektyvumo savybėms įvertinti.

Scorecard modelio pagalba kiekvienas asmuo ar pati unija gali susidaryti reitingavimo – vertinimo lentelę, kuria naudojantis būtų nustatomas norimos srities efektyvumas. Modelyje naudojant skirtingų kredito unijų duomenis juos galima lyginti tarpusavyje ir daryti norimas prielaidas ar išvadas. Tam reikia žinoti veiklos strategiją, nusistatyti tikslus, atrasti svarbiausius rodiklius ir nustatyti esamas bei siektinas jų reikšmes, norimas įvertinti kredito unijos sritis ir tada sudaryti vertinimo lentelę – Scorecard priskiriant skirtingoms veiklos sritims skirtingus svorius pagal jų reikšmingumą.

Paanalizavus kredito unijų rizikos vertinimo modelių tinkamumą išsiaiškinta, kad nėra vieno labiausia tinkančio modelio, kuris įvertintų visas svarbiausias Kredito unijų veiklos sritis. Aptartų vertinimų modelių privalumai ir trūkumai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Kredito unijų vertinimo modelių rezultatai (sudaryta autorės)

Modelis	Privalumai	Trūkumai
Altman Z	Patikrintas būdas įvertinti bankroto tikimybę - apibrėžta rezultato pasitvirtinimo tikimybė	Vertinti kredito unijas tinka ne visas modelis, o tik tam tikri kintamieji.
PEARLS	Kredito unijos rizikų įvertinimui sukurtas modelis. Į vertinimą yra įtraukiamas ne tik praeities, bet ir ateities prognozavimas. Padeda atrasti spragas.	Neleidžia keisti kintamųjų ir savaip pavaizduoti rezultatų: arba tenkina normatyvą arba ne.
MIS	Įvertina, susistemina ir išanalizuoja visą įmonės informaciją. Apima visas svarbiausias sritis ir nustato kiekvieno rizikos įvertinimo kokybiškumą.	Apibrėžtų rėmų nebuvimas, kurie nusakytų ar vertinimas yra geras. Reikalingi atskiri asmenys, galintys ir turintys kompetenciją duomenims vertinti ir pateikti atsakingiems asmenims.
Scorecard	Leidžia laisvai varijuoti norimais į analizę įtrauktais duomenimis. Objektyvus, nes leidžiama pasirinkti kintamuosius, o ne subjektyviai interpretuoti jų rezultatus. Reikalingų ir svarbių sričių, kurių neįtraukia kiti modeliai, įvertinimas.	Vieną modelį, kuris tiktų visoms kredito unijoms, sunku sukurti. Galimi dažni pasikeitimai, lemiantys niekada nesibaigiantį modelio neišbaigtumą neapibrėžtumą, todėl sunku pasakyti ar modelis yra pakankamai efektyvus.

Iš aukščiau aptartų modelių kredito unijoms labiausiai tinkamas modelis yra PEARLS. Tačiau norint pasiekti norimus rodiklius, atsiranda išsamesnės analizės poreikis. Nauji Lietuvos Banko nutarimai

daro poveikį augimui ir efektyvumui, specifinėms kredito unijos sritims, kurios turi būti valdomos. Siekiant nustatyti naujų reguliavimo priemonių poveikį kredito unijų veiklai, būtina įvertinti ne tik pagrindinius rodiklius ir rizikas, su kuriais susiduriama šiose įstaigose, bet ir su aplinka, kurioje kredito unijos veikia.

Kredito unijos įvairiose pasaulio šalyse 19 – 20 amžiuje buvo aptinkamos skirtingose veiklos sferose: įvairių prekių gamybos, žemės ir žuvininkystės ūkiuose, kreditavimo, draudimo, gyvenamųjų ir pramoninės paskirties statinių statybos ir panašiai. Didesni ir sėkmingesni kooperatyvai veikdavo regioninėse vietovėse, nutolusiose nuo didmiesčių. Kiek vėliau finansų ir statybos srityse veikiantys kooperatyvai pradėjo sėkmingai veikti didmiesčiuose. Gyvenimo aplinkos gerinimas, visuomenės moralės kėlimas, miestų reformavimas bei pastangos apsaugoti vietines bendruomenes nuo didmiesčių įtakos, tokie buvo pagrindiniai kooperatinio judėjimo tikslai.

Mokslinėje literatūroje kredito unijų istorijos ir veiklos modelio analizei skirta nemažai dėmesio. Vienas pirmųjų autorių, rašiusių apie kredito kooperacijos veiklos modelį dar prieš įsisteigiant pirmajai Raifaizeno kredito unijai, buvo Huberis (1844 m.) (WOCCU, 2015). Po pirmųjų kredito unijų įsisteigimo Vokietijoje kredito unijų veiklos modelis, jų socialiniai ir ekonominiai veiklos aspektai buvo aptarti monografijoje „Žmonių bankai: socialinė ir ekonominė sėkmė“ (Wolf, 1893). Monografijoje aprašomas kredito unijų steigimasis ir plėtra Vokietijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Italijoje ir Belgijoje. Kredito unijų judėjimui įsitvirtinus Kanadoje, prie jo plėtros ir tyrimų 1920 – 1940 m. prisidėjo Kanados Šv. Pranciškaus Ksavero (St. Francis Xavier) universitetas, kuriame kooperatinėms idėjoms plėtoti buvo įsteigtas specialus padalinys (SFXU, 1962), kuris veikia iki šių dienų (MacPherson, 2007). Prie kredito kooperatyvų raidos analizės prisidėjo Kanados Viktorijos universiteto istorijos profesorius Macphersonas. Pažymėtina ir monografija (O’Connel, 2012), kurioje išsamiai analizuojama kooperatinės bankininkystės įtaka vartojimo kredito raidai Didžiojoje Britanijoje nuo 1880 m. Kredito unijų judėjimą ir istoriją, veiklos modelio raidą analizavo ir kiti užsienio autoriai, (Griffiths ir Howels, 1991; Guinnane, 1994; Ward, 1995; Richardson, 2000; Jones, 2001, 2004, 2005, 2008; Drakeford ir Gregory, 2007; Chambers ir Ryder, 2008; Gregory ir Drakeford, 2011; McKillop ir Wilson, 2011, 2015; Myers, Cato ir Jones, 2012; Glass, McKillop ir Quinn, 2014; Power O’Connor, McCarthy ir Ward, 2014; Stephen, 2014). Pasaulio kredito unijų taryba (WOCCU) kredito unijų veiklos modelio formavimosi pradžią laiko 1844 m.

Lietuvos mokslinėje literatūroje kredito unijų istoriją tyrė Šalčius (1937), Jurgutis (1940), Terleckas (1997, 2000). Kaupelytės disertacijoje (2007) kredito unijų veiklos perspektyvos analizuotos tiek Lietuvos, tiek Europos mastu. Jasevičienės 2014 m. išleido monografiją „Kredito unijos: teorija ir praktika“, kurioje analizuojamas kredito unijų veiklos modelis, raidos istorija ir problematika. Lietuvoje kredito unijų judėjimą taip pat tyrė Bubnys ir Kaupelytė (2004), Kaupelytė ir McKarthy (2007), Igarytė ir Ramanauskas (2011), Dubauskas (2012), Kėdaitis ir Žilinskas (2013).

Ankstyvoje atsiradimo ir plėtros stadijoje kredito unijos laikėsi socialinio veiklos modelio. Pagal šį modelį veikusios kredito unijos nesivystė, liko mažos ir finansiškai nestabilios (Chambers ir Ryder, 2008; Jones, 2008; Richardson ir Lennon, 2001). Šis modelis buvo pripažintas neefektyviu, todėl kredito unijų asociacijos parengė naują, į komercinį efektyvumą orientuotą modelį.

Pasaulio kredito unijų judėjimo praktika rodo, jog perėjimas nuo socialinio prie komercinio veiklos modelio yra vienas problemiškesniųjų pastarųjų dešimtmečių kredito unijų veiklos klausimų (Glass ir kt., 2014; Chambers ir Ryder, 2008; Jones, 2008; Ferguson ir McKillop, 2006), kuriam mokslinėje

literatūroje kol kas skiriama nepakankamai dėmesio. Formuojantis unijų veiklos modeliams, prie finansinių kooperatyvų plėtros labiausiai prisidėjo šeši asmenys – Frydrichas Vilhelmas Raifaizenas (Friedrich Wilhelm Raiffeisen), Francas Hermanas Šulcas-Deličas (Franz Hermann Schulze-Delitzsch), Luigi Luzzatti, Edvardas Filenas (Edward Filene), Alfonsas Dežardenas (Alphonse Desjardins) ir Džimis Tompkinsas (Jimmi Tompkins).

KREDITO UNIJOS MODELIS			
IDEOLOGIJA	FINANSŲ VALDYMAS	PRODUKTAI IR PASLAUGOS	OPERACIJOS
VIZIJA	APSAUGA	PASKOLOS	POLITIKOS KONTROLĖ
DEMOKRATIJA	STRUKTŪRA	TAUPYMAS	PROCEDŪRŲ
PASLAUGOS	TURTO KOKYBĖ	KITOS	STRUKTŪRŲ
SOCIALINĖ FILOSOFIJA	GRAŽOS NORMA	PASLAUGOS	SISTEMOS

TARPTAUTINIAI KREDITO UNIJŲ PRINCIPAI IR STANDARTAI			
---	--	--	--

4 pav. Kredito unijų veiklos modelis (sudaryta autorės, remiantis PEARLS metodika)

Pirmoji unija buvo įsteigta Vokietijoje antroje XIX a. pusėje, žemės ūkio sektoriuje. Susirūpinęs dėl didelių palūkanų, kurias pirkliai ir kreditoriai taikė ūkininkams už kreditus ir mokėjimų atidėjinius, bei siekdamas sukurti ūkininkams galimybę padėti vieni kitiems, Raifaizenas 1849 m. sukūrė kredito įstaigą „Flamersfelde“. Sukurtos kredito įstaigos aktyvų šaltinis buvo pasiturintys indėlininkai, kurie aktyviai įsitraukė į kredito įstaigos valdymą. Siekdamai apsaugoti investuotą kapitalą, laikėsi konservatyvios kreditavimo politikos, teikdami prioritetą paskoloms su užstatais ir ekonomiškai naudingiems kreditavimo projektams (Griffiths ir Howels, 1991). Toks kooperatinės kredito bendruomenės veikimo modelis egzistavo iki 1864 m., iki kol Raifaizenas įkūrė kaimiškosios vietovės kredito uniją, kurios veikimo modelis pasižymėjo išskirtinėmis savybėmis – tai buvo maža, kaimiška, narių valdoma kooperatinės struktūros kredito įstaiga, paremta filantropiniais ir savitarpio pasitikėjimo principais. Raifaizenas laikėsi holistinio (idealistinio) krikščioniško požiūrio. Jis tikėjo, jog „brolybė ir krikščioniška meilė turės lemiamą vaidmenį jo finansinių kooperatyvų sėkmei“. Raifaizeno organizacijose personalas (išskyrus kasininkus), valdymo organai dirbo neatlygintinai, visuomeniniais pagrindais. Kaimiškose vietovėse šios organizacijos vienijo parapijos narius (O’Connel, 2012).

Šulcas-Deličas, taip pat vokiečių, 1852 m. įsteigė „Žmonių banką“. Šie bankai buvo steigiami miestuose, kuriuose taip pat buvo laikomasi savivaldos ir savivaldos principų. Tačiau šis principas atliko antraeilį vaidmenį ir buvo aktualus mažas pajamas gaunantiems asmenims. Šiuo principu remiantis neįmanoma sukurti tvarios finansų įstaigos ir užtikrinti ilgalaikio veiklos tęstinumą. Taigi tokie bankai nepasiekė savo socialinių tikslų ir liko egzistuoti kaip smulkiųjų verslininkų asociacijos (Axworthy, 1981). Šulcas-Deličas laikėsi pragmatiškesnio požiūrio, savo „Žmonių bankus“ jis pristatydavo potencialiems nariams kaip naudingas organizacijas. Šios organizacijos tiksliniam segmentui būtų galima priskirti vidurinę klasę arba vidutines pajamas gaunančius asmenis. Amatininkai ir smulkieji verslininkai buvo tipiniai tokių bankų klientai (O’Connel, 2012). Prieš

gaudami paskolą, nariai turėjo įrodyti gebėjimą taupyti.

Vienas pirmųjų Šulco-Deličo modelį pradėjo taisyti Luzzatti, 1866 m. įsteigęs pirmąjį kooperatyvą Italijoje. Luzzatti papildė veiklos modelį keliais pokyčiais: rezerviniu fondu, organizacine struktūra, pigesniais pajais ir liberalesniu požiūriu į paskolos suteikimą. Ketvirtadalis „Žmonių banko“ pelno buvo pervedama į rezervinį fondą, o tai leido paskolas teikti be laidavimo priemonių. Lemiamas veiksnys vertinant paskolos gavėjo kredito riziką buvo reputacija, pasitelkiant reitingavimo sistemą. Ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į paskolos panaudojimo tikslą ir į jo faktinį įgyvendinimą (Axworthy, 1981).

Žurnalistas Dežardenas (Alphonse Desjardins), Kanados parlamento stenografas, 1889 m. išgirdęs debatus skurdo mažinimo tema, susidomėjo finansinių kooperatyvų veikla Europoje. Po nuodugnios Europos kredito unijų veiklos analizės 1900 m. Dežardenas įsteigė pirmą *caisse populaire* Levi (Kvebekas) mieste. 1909 metais buvo įsteigta Kanados kooperatyvų unija. Kiek vėliau, 1914 metais, Dežardenas padėjo įsteigti daugiau nei šimtą *caisse populaire* Kanadoje, kurių sėkminga veikla prisidėjo prie Kanados kooperatinio judėjimo populiarumo. Nuo 1912 iki 1940 metų Kanadoje kredito unijų judėjimas vystėsi daugiau tarp prancūzakalbių katalikų. Likusi visuomenės dalis apie kredito unijas sužinojo daugiausia iš JAV, kur vienas iš kredito unijų judėjimo pradininkų 1900 metais buvo tas pats kanadietis Dežardenas.

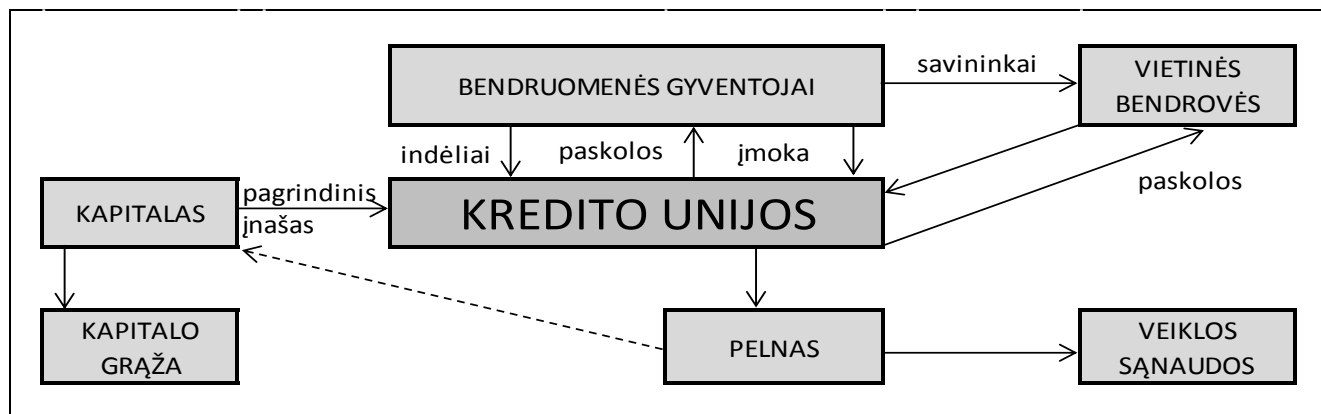
Spartesnę kooperatyvų plėtrą Kanadoje paskatino antagonistinis judėjimas (angl. Antagonish movement), kurio tikslas – pagerinti gyventojų pragyvenimo lygį, orientuota į suaugusiųjų edukaciją ir savitarpio pagalbą per kooperaciją. 1920 metais į judėjimą įsitraukė Šv. Pranciškaus Ksavero universitetas, kuriame kooperatinės idėjas plėtojo specialiai įsteigtas šio universiteto padalinys. Vieną efektyviausių ir žinomiausių bendruomeniškumą ir kooperatinį mąstymą formavusių metodų pasiūlė jau minėtas Šv. Pranciškaus Ksavero universiteto padalinys. Tai buvo bendruomenių problemų identifikavimo metodas, numatęs darbo grupių formavimą iš 10 – 20 kaimynystėje gyvenančių žmonių. Darbo grupės tikslas buvo identifikuoti vietinės bendruomenės problemas ir pasiūlyti jų sprendimus. Šis metodas greitai populiarėjo ir į darbo grupes buvo įtraukta daugiau nei 10 tūkst. žmonių, o problemos buvo sprendžiamos vis dažniau taikant kooperatinius metodus. Tyrimai lėmė kooperatyvų skaičiaus augimą: kooperatinių parduotuvių, rinkodaros ir didmeninio pardavimo įmonių, bibliotekų, statybos bendrovių ir kredito unijų. Būtent kredito unijų plėtrai šie tyrimai turėjo didžiausią įtaką – 1932 metais Kanadoje buvo priimtas kredito unijų įstatymas (Špicas ir Vijūnas, 2016).

Ilgą laiką kredito unijų veikla turėjo socialinę paskirtį, mokslinėje literatūroje dažniausiai siejama su unijų narių finansinės atskirties ir skurdo mažinimu (McKillop ir Wilson, 2015; Macdonald ir Jazwinski, 2012; Birkenmaier ir Curley, 2009; Jones, 2008, 2005, 2004; Westricht ir Bush, 2005). Jones (2008) pabrėžia, jog būtent finansinės atskirties ir skurdo mažinimo tikslais buvo įkurtos pirmosios kredito unijos Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje. 2000 metais Didžiojoje Britanijoje 83 proc. iš daugmaž 700 kredito unijų buvo įsteigtos padedant vyriausybei – taip buvo siekiama mažinti skurdo lygį. Kanadoje kai kurios kredito unijos buvo įsteigtos tam, kad aptarnautų asmenis, kurių pajamos yra itin mažos ir kuriuos dėl šios priežasties atsisakė aptarnauti ne tik bankai, bet ir kitos kredito unijos (MacPherson, 2007).

Skirtingose šalyse iki 1980–2000 metų taikytas modelis literatūroje vadinamas socialiniu arba senuoju kredito unijų veiklos modeliu. Socialinis veiklos modelis pasižymėjo orientacija į mažas bendruomenes, savanoriškai veikiančią personalą ir socialinės paskirties filosofiją (Chambers ir Ryder,

2008; Jones, 2008; Richardson ir Lennon, 2001). Kai kurios kredito unijos mažas pajamas gaunančius asmenis pasirenka kaip tikslinį segmentą ne dėl socialinių savivalbos paskatų, o dėl nerealių verslo prielaidų ir vadybinių įgūdžių trūkumo (Jones, 2008). Moksliniai tyrimai rodo, jog kredito unijos, siekiančios efektyviai atlikti socialines funkcijas, to pasiekti galėtų tik tada, jei savo veikloje vadovautųsi komerciniu požiūriu ir pačios taptų pakankamai finansiškai stabilios bei pajėgios šią funkciją atlikti (Jones, 2008; Richardson ir Lennon, 2001).

Visos aptartos aplinkybės paskatino kredito unijas ir jų asociacijas peržvelgti savo veiklos principus, segmentą, tikslus ir metodus. Didžiausios pasaulio kredito unijų asociacijos paskelbė apie naujus strateginius planus ir apie „naujo modelio“ formavimą. WOCCU, siekdama stiprinti kredito unijas ir užtikrinti judėjimo tęstinumą, parengė naują kredito unijų plėtros modelį, kurio pagrindiniai bruožai yra aktyvus indėlių pritraukimas, paskolų teikimas rinkos sąlygomis, nariams mokamų dividendų didinimas ir ekonomiškai pagrįstas veiklos planavimas (Chambers ir Ryder, 2008; Ferguson ir McKillop, 2006). Kredito unijos pradėjo orientotis į ekonomiškai pagrįstą unijų verslo planavimą, informacinių technologijų plėtrą ir profesionalių darbuotojų samdymą (Jones, 2008).

5 pav. Kredito unijų verslo modelis (sudaryta autorės, remiantis Jones, 2008)

Ankstyvoje atsiradimo ir plėtros stadijoje kredito unijos laikėsi socialinio veiklos modelio. Pagal šį modelį veikusios unijos liko mažos, finansiškai nestabilios ir nesivystė. Mokslininkai (McKillop ir kt., 2006; Hannafin ir McKillop, 2007; Ryder, 2008; Ryder ir Chambers, 2009; Schreier, 2011; Wheelock ir Wilson, 2011, 2013) siekė plačiau suprasti dinamišką kredito unijų vystymosi procesą, paprastai atlikdami kokybinių dokumentų tyrimus, kuriuos teikė prekybos organizacijos, vyriausybės ir pačios kredito unijos. Pažymėtina, kad analizuojant kredito unijų vystymosi tendencijas paprastai yra išskiriami trys kredito unijų vystymosi lygiai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Kredito unijų vystymosi lygiai (Sudaryta autorės remiantis McKillop; Hannafin ir McKillop; Ryder; Ryder ir Chambers; Schreier; Wheelock ir Wilson).

Lygis	Elementai
Pradinis kredito unijų vystymosi lygis	<ul style="list-style-type: none"> • Mažas kapitalo dydis • Stipriai reguliuojamos • Tarnauja silpnosios visuomenės grandims • Tik taupymo ir paskolų produktai • Stiprus bendras ryšys • Skiriamas didelis dėmesys savanoriavimui

Pereinamasis periodas	<ul style="list-style-type: none"> • Didesnis turto dydis • Didesnis dėmesys augimui ir efektyvumui • Pokyčiai reguliavimo sistemoje • Pokyčiai siekiant didesnio produktų diversifikavimo • Plečiamos centrinės tarnybos • Silpnėja savanoriavimo priklausomybė
Subrendusi kredito unijų sistema	<ul style="list-style-type: none"> • Didelis turto dydis • Konkurencinė ir Technologinė aplinka • Produktų ir paslaugų kūrimas remiantis rinkos struktūromis • Vadybos ir valdymo profesionalumas • Gerai išvystytos centrinės paslaugos • Įvairesni produktai ir paslaugos • Griežtos finansų valdymo operacijos • Indėlių draudimo mechanizmas • Laisvas bendras ryšys

Pradiniame vystymosi lygyje kredito unija valdoma savanorių ir gali gauti finansinę pagalbą ar kitas pagalbos formas iš vietinės valdžios institucijų bei kitų įstaigų (Hannafin ir McKillop, 2007). Wheelock ir Wilson, (2011) pabrėžia, kad šiame etape esančios kredito unijos remiasi savo misija, stengiasi padėti vargšams didmiesčių srityse, ypač kalbant apie Britų kredito unijas, esančias Londone, Lydse, Glasgow ir Newcastle, kur daugeliui bendruomenės narių sunku prieiti prie pagrindinių finansinių paslaugų.

Pagal Ferguson ir McKillop (2006) ir kaip teigia Igarytė ir Ramanauskas (2011), pereinamajame periode stebimas unijų stambėjimas, kredito unijų nariams teikiama daugiau diversifikuotų paslaugų, keičiamas įstatyminis reguliavimas, pabrėžiamas augimo ir efektyvumo būtinumas, pripažįstamas poreikis didesniai profesionalumui, informacinių technologijų plėtrai, vystomos centralizuotos paslaugos.

Subrendusių kredito unijų sistemų galima rasti JAV, Kanadoje, Australijoje. Šioje stadijoje kredito unijos yra grindžiamos labiau dalykiška verslo filosofija, dideliu turtu ir narių skaičiumi. Viso šito galima pasiekti per kredito unijų jungimosi procesus. Profesionalūs darbuotojai valdo daugybę produktų, kuriuos dažniausiai lemia informacinės technologijos.

Paanalizavus kredito unijų rizikos vertinimo modelių tinkamumą, išsiaiškinta, kad nėra vieno labiausiai tinkančio modelio, kuris įvertintų visas svarbiausias Kredito unijų veiklos sritis. Aptartų Altman Z, PEARLS, MIS ir Scorecard vertinimų modeliai, turi ir privalumų ir trūkumų. Iš aukščiau aptartų modelių kredito unijoms labiausiai tinkamas modelis yra PEARLS, nes jis leidžia laisvai varijuoti norimais į analizę įtrauktais duomenimis. Objektyvus, nes leidžiama pasirinkti kintamuosius, o ne subjektyviai interpretuoti jų rezultatus. Reikalingų ir svarbių sričių, kurių neįtraukia kiti modeliai, įvertinimas.

Daroma prielaida, kad Lietuvoje veikiančias kredito unijas galima priskirti pereinamojo išsivystymo

lygio periodui, nes pabrėžiamas augimo ir efektyvumo būtinumas, stebimas unijų stambėjimas, nariams teikiama daugiau diversifikuotų paslaugų, keičiamas įstatyminis reguliavimas, atsiranda poreikis didesniai profesionalumui, informacinių technologijų plėtrai.

2.2 Kredito unijų plėtros veiksnių teorinė analizė

Kredito unijų skaičius Lietuvoje auga kiekvienais metais, tačiau spartesnis jų augimas prasidėjo ekonomikos sunkmečio laikotarpiu. Nors kredito unijos nėra tokios populiaros kaip komerciniai bankai, tačiau joms pavyksta pritraukti vis daugiau narių. Kredito unijų rinkos veiklos apžvalgos duomenimis, 2018 m. gruodžio 31 d. 65 kredito unijų, vienijusių 161,1 tūkst. narių, valdomas turtas siekė 726 milijonus eurų. Tai sudarė 2,60 proc. bankų sistemos turto, kuris 2018 m. gruodžio 31 d. duomenimis pasiekė 28,60 milijardus eurų. Kredito unijų, jų narių skaičiaus augimas per pastarąjį dešimtmetį pateiktas 3 lentelėje.

3 lentelė. Kredito unijų vystymasis 2009 – 2018 m. (Finansinio stabilumo apžvalgos 2009 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Metai	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
KU skaičius	67	68	74	77	76	74	74	73	68	65
Narių skaičius tūkst.	103	114	128	146	151	150	157	163	161	161
KU turto dalis bankų sistemoje proc.	1,11	1,56	2,06	2,60	2,80	2,70	2,90	2,60	2,50	2,60

Pateiktos lentelės duomenys leidžia daryti išvadą, kad kredito unijos per pastarąjį dešimtmetį išlaikė augimo tendencijas. Unijų skaičius, jų valdomas turtas, taip pat ir narių skaičius augo kasmet, išskyrus 2016 ir 2017 metus. Tuo tarpu, ekonomikos sunkmečio laikotarpiu (2007 – 2010 m.), Lietuvoje veiklą vykdančios bankai išgyveno sunkiausius metus, patyrė finansinius sunkumus bei didžiulius nuostolius.

Augant klientų poreikiui, kredito unijos per pastarąjį dešimtmetį, praplėtė savo teikiamų paslaugų ratą. Kredito unijų nariai gali naudotis elektronine bankininkyste, kreditinėmis ir debetinėmis kortelėmis, kuriomis galima nemokamai išsigryninti nuo 300 iki 550 eurų per mėnesį visuose Lietuvos, EEE bankomatuose. Stambesnes sumas nemokamai galima išsigryninti unijose ir jų kasose. Nors Lietuvoje unijos vykdo veiklą tik savo ir kaimyninėse savivaldybėse, jų nariai ir klientai gali naudotis „i-unija“ elektroninės bankininkystės sistema. Ši sistema leidžia atlikti ir gauti pavedimus, apmokėti komunalines sąskaitas, tvarkyti indėlius, taupomasias sąskaitas ir paskolas. Norėdamos išlaikyti savo narius, kredito unijos diegia patrauklias naujoves, stiprina ir kuria kredito unijų įvaizdį per informavimo priemones (radiją, televiziją, dienraščius), internetą. Bendras kredito unijų sistemos vardas užtikrina kiekvienos kredito unijos įvaizdį atskirai. Tokiu būdu kredito unijos gali būti pajėgios konkuruoti su bankais vietiniame ir regioniniame lygyje.

Unijų teikiamų paslaugų spektras, palyginti su Lietuvoje veikiančių komercinių bankų, yra gerokai mažesnės apimties. Smulkios kooperatinės finansinės institucijos neteikia investicinių paslaugų, nesudarinėja sandorių dėl pinigų rinkos priemonių, negali teikti paslaugų, susijusių su vertybinių popierių emisijomis. Vienas iš esminių skirtumų tarp unijų ir bankų veiklos yra tas, kad kooperatinės bendrovės teikia paslaugas tik savo nariams. Kredito unijos, skirtingai nuo bankų, turi du svarbius veiklos stabilumą užtikrinančius fondus – Stabilizacijos ir Likvidumo palaikymo fondus. Kredito

unijos yra išskirtinai lietuviško kapitalo kredito įstaigos ir visi jose esantys pinigai cirkuliuoja vietos bendruomenėje. Be to, daugumoje kredito unijų valdymo organų nariai dirba visuomeniniais pagrindais, t. y. neatlygintinai.

Komercinių bankų paslaugomis naudojasi stambūs verslo klientai, valstybės institucijos. Privatūs komerciniai bankai aptarnauja smulkų ir vidutinį verslą. Bankai, siekdami aukštesnių reitingų, dažnai atsisako klientų, kurių rizikos reitingai žemesni. Tad šalia komercinių bankų Lietuvoje veikia kredito unijos, kurios aptarnauja vidutinės arba žemesnės nei vidutinės pajamas gaunančius žmones, smulkų ir vidutinį verslą.

2.2.1 Kredito unijų plėtrą skatinantys veiksniai

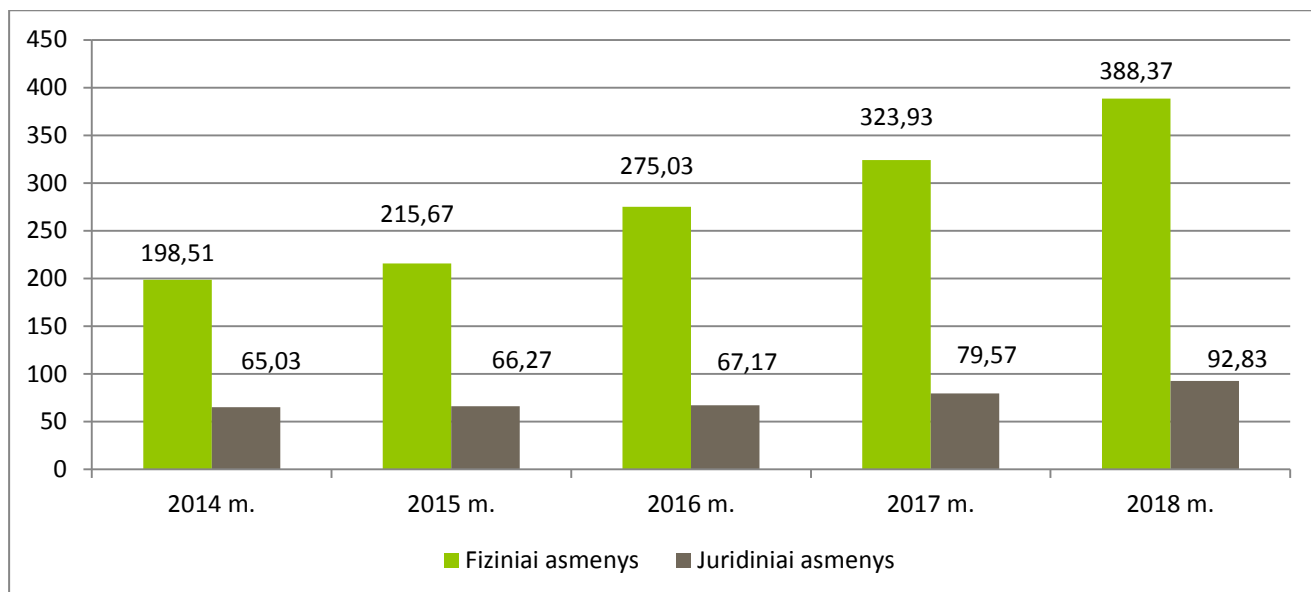
Kredito unijų veikla susijusi su piniginių lėšų valdymu. Lietuvos finansų kūrėjas V.Jurgutis teigė, kad būtent pinigai yra ekonominių mainų tarpininkai bei asmens gyvenimo rodiklis (Skirstaitė, Stašys, 2017; Keynes, 2018), kuris turi tam tikras funkcijas. Aptariamam laikotarpiu tiek skolinimas, tiek indėlių augimas kredito unijose pasižymi pakankamai intensyviu augimu, todėl šios finansinės institucijos turi tinkamai įvertinti esamą situaciją rinkoje bei tikėtiną riziką.

Kooperatinės bendrovės susiduria su įvairiomis veiklos rizikos rūšimis, tačiau viena iš svarbiausių - kredito rizika. Lietuvos banko pateikti duomenys rodo, kad 2018 metais daugiausia augo kredito unijų paskolos, kas lėmė tai, kad metų pabaigoje išaugusi suma sudarė reikšmingiausią turto dalį. Suteiktų paskolų suma 2018 m. gruodžio 31 d. siekė 480,53 mln. eurų. Lietuvoje kredito rizikos tema buvo paskelbtos mokslo publikacijos: Mackevičius, Rakštelienė (2005), Merkevičius, Garšva (2005), Mackevičius, Silvanavičiūtė (2006), Valionis (2007), Dzidzevičiūtė (2010), Kėdaitis, Žilinskas (2013). Rašytos daktaro disertacijos: Ivaškevičiūtė (2006), Valvonis (2008), Mileris (2011). Kredito rizikos temą užsienio literatūroje plačiai nagrinėjo Ganguin, Bilardello (2004), Altman, Hotchkiss (2006), Saunders, Allen (2009), Glantz, Mun (2010). Autoriai kredito riziką laiko viena reikšmingiausių rizikos rūšių finansų sistemos veikloje, nes tik tinkamai valdoma rizika gali apsaugoti nuo nuostolių, išvengti ekonominių grėsmių bei pasiekti norimų rezultatų. Kredito rizikos vertinimo klausimai mokslinėje literatūroje tapo ženkliai populiariesni nuo 2009 metų. Tai gali būti susiję su globalia finansine krize, turinčia ryšį su prastu kredito rizikos vertinimu (Prado ir kiti, 2016).

Pinigų skolinimas yra viena iš svarbiausių kredito unijų veiklos sričių, todėl 2011 m. rugsėjo 1 d. nutarimu Nr. 03-144 Lietuvos banko valdyba patvirtino atsakingo skolinimo nuostatus, kurių tikslas – skatinti atsakingą kredito įstaigų skolinimo praktiką, rinkos drausmę ir veiklos skaidrumą, siekiant sumažinti kredito įstaigų sektoriaus sistemine riziką, nesubalansuotus nekilnojamojo turto kainų pokyčius, taip pat pernelyg spartaus kreditų portfelio augimo ir perteklinės rizikos koncentracijos riziką bei norint apsaugoti vartotojus nuo per didelės finansinių įsipareigojimų naštos ir ugdyti atsakingo skolinimosi įpročius, taip prisidedant prie visos finansų sistemos stabilumo užtikrinimo (Lietuvos bankas, 2011).

Kredito unijos 2018 m. gruodžio 31 d. Lietuvos banko pateiktais duomenimis savo nariams buvo suteikusios 480,53 mln. eurų paskolų. Suteiktos paskolos sudarė reikšmingiausią kredito unijų turto dalį, t. y. 66 % viso kredito unijų sistemos valdomo turto. Ši turto struktūra analizuojamu 2014 – 2018 metų laikotarpiu nekinta. Kredito unijų nariams fiziniams asmenims suteiktos paskolos aptariamam laikotarpiu padidėjo 189,86 mln. eurų (nuo 198,51 mln. eurų 2014 m. iki 388,37 mln. eurų 2018 m.) Kredito unijų nariams juridiniams asmenims suteiktos paskolos analizuojamu laikotarpiu išaugo 27,80 mln. eurų (nuo 65,03 mln. eurų 2014 m. iki 92,83 mln. eurų 2018 m.). 2014 – 2018 metų laikotarpyje

suteiktų paskolų fiziniams ir juridiniams asmenims sumų kitimo tendencijos pateiktos 6 paveiksle.

6 pav. Kredito unijų juridinių ir fizinių asmenų suteiktų paskolų kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Kaip matoma 6 paveiksle, kredito unijų suteiktos paskolos augo gan tolygiai, nėra itin išsiskiriančio laikotarpio, bet bendras rodiklių kitimas išliko iki 2018 metų. Žymių pokyčių analizuojamu laikotarpiu juridinių asmenų kreditavime nenustatyta, o tai rodo, kad kredito unijos vykdė atsakingą skolinimo politiką, nes juridinių asmenų kreditavimas yra labiau rizikingas nei fizinių asmenų. Dėl šios priežasties Lietuvos bankas nuo 2013 m. balandžio 1 d. nustatė griežtesnius riziką ribojančius normatyvus. Pažymėtina, kad analizuojamu laikotarpiu, 2014 - 2018 metais, metinį paskolų portfelio augimą lėmė suaktyvėjęs fizinių asmenų kreditavimas, nes paskolos per metus augo vidutiniškai 54,42 mln. eurų.

Suteikiant dideles paskolas reikšmingą vaidmenį atlieka INVEGA ir ŽŪPGF. Šių institucijų teigiamas vaidmuo šalies ūkio augimui ir bankinio sektoriaus prisiimamos kredito rizikos mažinimui yra neabejotinas. Tačiau, (Špicas ir Nekrošutė, 2012) laikosi nuomonės, kad be teigiamos įtakos šios įstaigos kelia ir tam tikrų grėsmių kredito unijų sektoriui jų ilgalaikio augimo perspektyvoje. Lietuvos banko valdybos nutarime „Dėl didžiausios paskolos vienam skolininkui ir didelių paskolų apskaičiavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 147-5937) sakoma, kad paskolos, užtikrintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės, neįsiskaičiuoja į unijos išduotas didžiąsias paskolas. Toks reglamentavimas suteikia kredito unijoms galimybę suteikinti didesnes paskolas nei 25 proc. jų nuosavo kapitalo. Nepaisant tų paskolų neapskaitymo kaip didžiųjų, nemokumo atveju sumažėjus tų paskolų apskaitinei vertei, atsiranda toks pat papildomas nuosavo kapitalo poreikis, kaip ir nesant Vyriausybės garantijai. Autorių nuomone, toks reglamentavimas didina sisteminę kredito unijų sektoriaus riziką ir sukuria prielaidą netvariam sektoriaus augimui. Kredito unijos, vertinant paskolų, kurių užtikrinimo priemonė yra INVEGOS arba ŽŪPGF garantija, riziką, turėtų konservatyviai vertinti šių įmonių piniginius srautus, atsižvelgiant į galimą jų nemokumo atvejį. Konservatyvus vertinimas galėtų būti išreikštas kaip didesnės diskonto normos taikymas būsimų pinigų srautų dabartinės vertės nustatymui ir numatomas ilgesnis iš ieškojimo terminas. Kilus ginčui tarp kreditoriaus ir garantijos davėjo, terminas ir diskonto norma turėtų būti dar kartą peržiūrėti.

Vienam skolininkui ir su juo susijusiems asmenims bendra paskolintų lėšų (įskaitant suteiktas kredito

linijas, kreditus, overdraftus, garantijas, nario laidavimus ir kitus įsipareigojimus) suma negali viršyti 25 procentų kredito unijos perskaičiuoto kapitalo. Vienam skolininkui ir su juo susijusiems asmenims paskola, viršijanti 86 900 Eur, gali būti suteikiama tik gavus centrinės kredito unijos teigiamą išvadą dėl paskolos suteikimo. Skolinimo kredito unijos vadovui ir su kredito unijos vadovu artimaisiais ryšiais susijusiems asmenims bendra paskolų suma negali viršyti 10 procentų kredito unijos perskaičiuoto kapitalo (Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr.202, 2008).

Siekiant išvengti kredito rizikos, unijose yra patvirtinta Paskolų suteikimo ir administravimo tvarka, skolininko, laiduotojo būklės vertinimo tvarka, verslo paskolų ir investicinių projektų vertinimo tvarka, kuriose numatyti šios rizikos mažinimo būdai. Kredito rizikos sąvoka nėra vien tik bankininkystės terminas. Ši rizika būdinga kiekvienai ūkinei veiklai. Dažniausiai pateikiamas toks bendras jos apibrėžimas: kredito rizika yra rizika, kada finansinė sutartis nebus vykdoma pagal pradines sutartas sąlygas. Žvelgiant iš bankų ar kredito unijų pozicijų, ši rizika atsiranda tada, kai kredito sutartys nevykdomos pagal sutartas sąlygas. Tai rizika, kad kredito unijos nariai ar sandorio šalys nevykdys įsipareigojimų ir dėl to kredito unija patirs nuostolį.

Kredito unijos paskolų vadybininkas atlieka paskolos rizikos įvertinimą. Gautus įvertinimo rezultatus pateikia kredito unijos paskolų komitetui. Be paskolų komiteto pritarimo skolinti lėšas draudžiama. Kai paskolų komiteto nariai apsversto gautus įvertinimo rezultatus ir priima teigiamą išvadą dėl paskolos teikimo, kredito unijos valdyba priima sprendimą dėl paskolos suteikimo. Gautus narių paskolų prašymus ir pateiktus dokumentus kredito unija paprastai išanalizuoja ne ilgiau kaip per 14 darbo dienų.

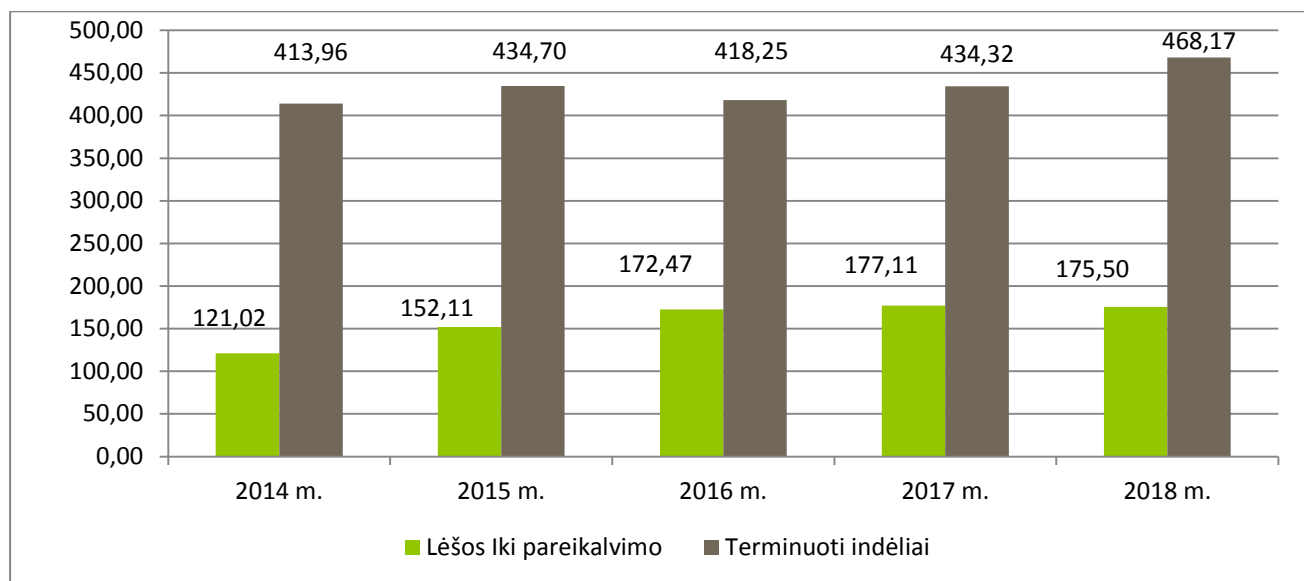
Kredito unija turi nuolat stebėti narių finansinių įsipareigojimų vykdymą, o pastebėjus, kad jie vėluoja ir yra nevykdomi, privalo išsiaiškinti priežastis, kad būtų galima kaip įmanoma greičiau surasti ir pateikti susidariusių problemų sprendimo būdus. Kreditų skyriaus vadovas (ar kitas administracijos vadovo paskirtas darbuotojas) organizuoja paskolų vadybininkų darbą kredito unijoje. Ne rečiau kaip kartą per mėnesį daro pasitarimus tarp paskolų vadybininkų, kurių metu aptaria vėluojančių paskolų priežastis, yra nustatomi galimai būsimi skolininkai, apvarstomi darbo su probleminiais skolininkais veiksmų planai, analizuojami gauti duomenys iš LB PRDB ir pan. Nuo 2012 metų liepos mėnesio visose LCKU priklausančiose kredito unijose atsirado galimybė tikrinti asmenų finansinius įsipareigojimus Lietuvos Banko tvarkomoje Paskolų Rizikos Duomenų Bazėje (PRDB), kurioje visi bankai skelbia duomenis apie bet kokius prisiimtus finansinius įsipareigojimus bankuose ir kredito unijose. Duomenys apie smulkiųjų kreditų bendrovėse turimus įsipareigojimus skelbiami UAB Credit Info Lietuva. Apie laiku nevykdomus įsipareigojimus informacija skelbiama duomenų bazėje – Skolininkų Administravimo ir Informavimo Sistema. Nuo 2013 sausio 1 dienos visose Lietuvos Centrinei Kredito Unijai priklausančiose kredito unijose atsirado automatinė perdavimo į SAIS sistema. Ji automatiškai išsiunčia informaciją apie skolininką, kai jis nevykdo įsipareigojimų ilgiau kaip 30 dienų ir automatiškai išsiunčia informaciją apie padengtą įsipareigojimą. Ši sistema sutaupo nemažai laiko administruojant skolininkus. Paskolų skyriaus vadovas teikia Paskolų komitetui ir Valdybai duomenis apie atliktus skolininkų administravimo veiksmus, pildo skolininkų administravimo monitoringo ataskaitą.

Sudarant naujas paskolos sutartis jau su esamais klientais ar pradėdant bendradarbiavimą su naujais pravartu žinoti ne tik jų rekvizitus, bet ir finansinius pajėgumus, galimą riziką ar skolines problemas. Prieš pasirašant naują sutartį, būtina surinkti apie klientą kuo daugiau informacijos. Netinkamai įvertinus būsimą kliento finansinę būklę prognozuojamos kredito unijos pajamos gali virsti

netikėtomis skolomis. Siekiant išvengti įsiskolinimų susidarymo, rekomenduojama iš anksto įvertinti kliento finansinę būklę bei jo mokumą. Siūloma, kaip vieną iš galimų informacijos šaltinių – įmonių patikimumo informacija. Ją sudaro nuolat atnaujinama duomenų bazė, kurioje kaupiami duomenys apie Lietuvoje registruotas įmones.

Kooperatinės bendrovės pagrindinis verslas yra surinkti indėlius iš narių, turinčių laisvų lėšų, ir paskolinti tuos pinigus klientams, kuriems trūksta kapitalo. Išduotos paskolos balansinėje ataskaitoje tampa kredito unijos turtu, o priimti indėliai – įsipareigojimais.

Priimti indėliai yra pagrindinis CKU grupių turto finansavimo šaltinis, jais buvo finansuojama 88 proc. turto. Aptariamojo laikotarpio indėlių kitimo tendencijos ir sumos pateiktos 7 paveiksle.

7 pav. Kredito unijų priimtų indėlių kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Lietuvos banko pateiktos kreditų įstaigų finansinės ataskaitos rodo, kad analizuojamu laikotarpiu didžiausią dalį visų indėlių sumos sudaro terminuoti indėliai (7 paveikslas). Kredito unijos savo nariams siūlo įvairias taupymo paslaugas – trumpalaikius ir ilgalaikius terminuotus indėlius, tikslinio taupymo ir vaiko sąskaitas. Terminuotų indėlių apimtys labiausiai išaugo 2018 metais iki 468,17 mln. eurų, kai kredito unijos už 12 mėnesių trukmės terminuotus indėlius savo nariams padidino mokamas palūkanas iki 1 proc. Kredito unijų sistemos terminuotų indėlių sumos ataskaitinėmis 2014 – 2017 metų datomis tai didėjo, tai mažėjo, ženklios augimo tendencijos nebuvo. Lėšos iki pareikalavimo tolygiai augo 2014 – 2016 metų laikotarpyje, nuo 121,02 mln. eurų 2014 metais iki 172,47 mln. eurų 2016 metais. Per pastaruosius dvejus, 2017 ir 2018 metus, lėšos iki pareikalavimo išliko tame pačiame lygyje.

Stabilus lėšų šaltinis kredito unijoje yra indėliai, o ilgesnio termino paskolos – mažiau likvidus turtas. Aukštas turto ir paskolų santykis signalizuoja keletą dalykų:

- Paskolų portfelis, kuris yra kokybiškas, duoda didesnę pelningumą nei kitos kredito unijų turto rūšys. Grynoji palūkanų norma ir pelningumas bus tikėtina aukštesni.

- Likvidumas mažėja, kai kredito unija išduoda daugiau paskolų. Tokiu atveju finansinė įstaiga tampa pažeidžiamesnė, jei dėl vienokių ar kitokių priežasčių indėlininkas paskuba atsiimti savo pinigines lėšas.

Indėlių ir paskolų santykis parodo, koku mastu unijos paskolos yra finansuojamos indėliais. Optimalu, kai suteiktų paskolų ir priimtų indėlių santykio riba siekia 70 – 80 proc. Jei indėlių ir paskolų santykis žemas visoje rinkoje – tai rodo mažą paskolų paklausą, bei rinkos dalyvių atsargumą, taip pat ir potencialą didėti paskolų rinkai ateityje. Kredito unijų sistema tik 2018 metais laikėsi rekomenduojamos, suteiktų paskolų ir priimtų indėlių santykio ribos (žr. 4 lentelę). Aptariamu laikotarpiu, 2014 – 2017 metais, indėlių ir paskolų santykis buvo žemiau minimalios rekomenduojamos ribos. Viena vertus, tai rodo, kad finansinės įstaigos aptariamu laikotarpiu turėjo pakankamai likvidaus turto, kad galėtų įvykdyti savo einamuosius įsipareigojimus. Kitu atveju, kad kredito unijos ne itin efektyviai naudojo savo narių sukauptas lėšas.

4 lentelė. Kredito unijų suteiktų paskolų ir priimtų indėlių santykis (proc.) (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Metai	Suteiktos paskolos mln. Eur	Priimti indėliai mln. Eur	Santykis %
2014	263,54	534,98	49,26
2015	281,94	586,80	48,05
2016	342,00	590,70	57,90
2017	403,50	611,40	65,99
2018	481,20	643,70	74,76

Kai finansinėje įstaigoje yra daugiau stambių indėlių, situacija yra laikoma rizikingesne. Taupomasis, terminuotas indėlis ar likutis banko sąskaitoje viršijantis 10 proc. visų kredito unijos indėlių sumos yra laikomas stambiu indėliu. Stambūs juridinių asmenų ir fizinių asmenų indėliai vertinami skirtingai: laikomasi nuostatos, kad juridinių asmenų terminuoti indėliai yra labiau prognozuojami. Planuojant likvidumą ir prognozuojant pinigų srautus turi būti atsižvelgiama į kiekvieną stambų indėlį.

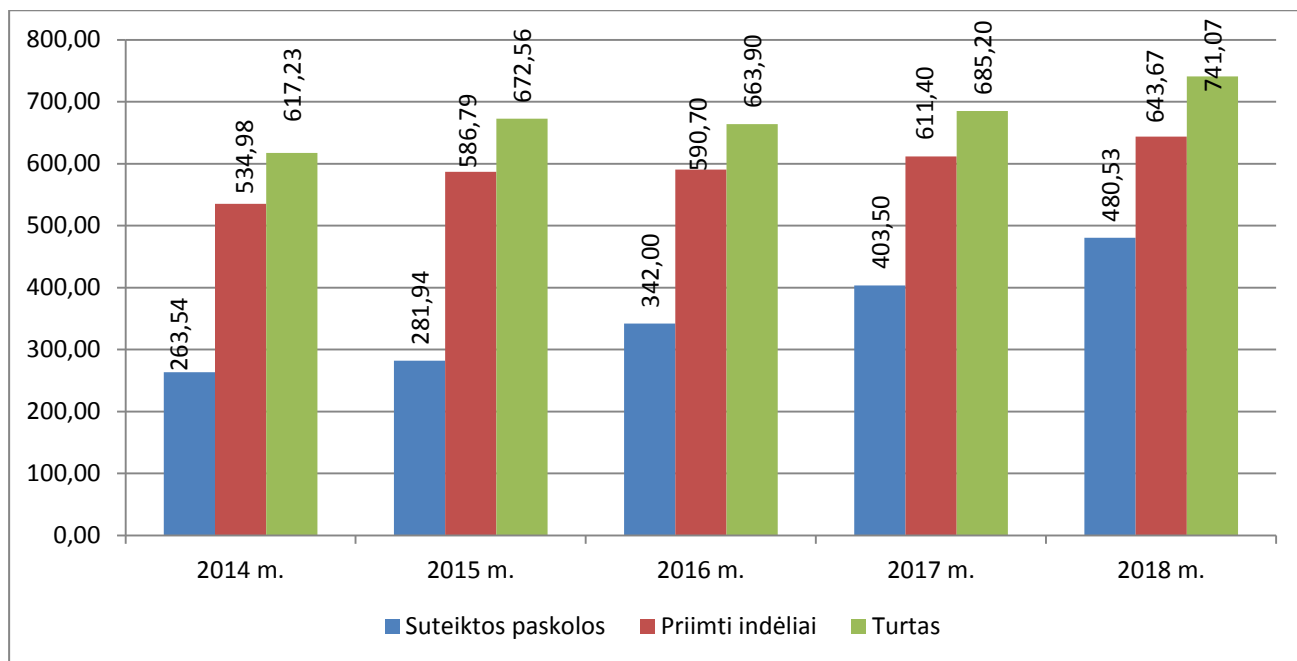
Likvidumo rizika bendrąja prasme – tai rizika, kad bendrovė nesugebės įvykdyti savo trumpalaikių įsipareigojimų (Mackevičius, 2007). Bazelio bankų priežiūros komitetas (BCBS, 2008) išskiria finansinio likvidumo ir rinkos likvidumo rizikas. *Finansinio likvidumo rizika* laikoma rizika, jog bankas ar kita įstaiga (pvz. unija) negalės efektyviai įvykdyti numatomų ar nenumatomų, esamų ar būsimų finansinių prievolių, neigiamai nepaveikiant kasdienės banko veiklos ar jo finansinio stabilumo. *Rinkos likvidumo rizika* – rizika, jog bendrovė nesugebės realizuoti turto rinkos kaina dėl nepakankamo rinkos gylio ar rinkos sukrėtimų (BCBS, 2008).

Likvidumo rizikos lygį nusakantis rodiklis yra likvidumo normatyvas, kuris skaičiuojami pagal Lietuvos banko nustatytus reikalavimus. Likvidumo normatyvas – kredito unijos likvidaus turto ir kredito unijos grynojo netenkamų pinigų srauto santykis turi būti ne mažesnis kaip 100 procentų.

Mokėjimo vykdymas – viena iš kredito unijos teikiamų paslaugų, todėl likvidumo rizika ir galimos problemos kredito unijoms daug aktualesnės nei kitoms įmonėms. Kad galėtų vykdyti kasdienes mokėjimo nurodymus, kredito unijos didelę turto dalį turi laikyti likvidžia forma, t. y. grynaisiais

pinigais arba jų ekvivalentais, taip užtikrindamos pakankamą likvidaus turto kiekį, kad atsiskaitymai ir mokėjimai būtų atliekami sklandžiai.

Visų veiklą vykdančių kredito unijų tikslas labai panašus – skatinti savo klientų taupymą ir išmintingą finansų valdymą, suteikti nariams paskolas bei kitas paslaugas. Vykdydami veiklą kredito unijų kooperatyvai privalo teisingai įvertinti savo turto kokybę.

8 Pav. Kredito unijų turto kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito įstaigų finansinės ataskaitos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Kaip rodo atlikta horizontali kredito unijų turto analizė, remiantis Lietuvos banko pateiktomis balansinėmis 2014 – 2018 metų ataskaitomis (1 priedas), paaiškėjo, kad analizuojamu laikotarpiu, turtas išaugo nuo 617,23 iki 741,07 mln. eurų. Vidutiniškai turtas augo 30,96 mln. eurų kasmet. Turto augimui nagrinėjamu laikotarpiu įtakos darė nariams suteiktos paskolos, kurios vidutiniškai kasmet augo 54,25 mln. eurų, nuo 263,54 iki 480,53 mln. eurų. Išanalizavus priimtų indėlių duomenis, nustatyta, kad 2014 – 2018 m. laikotarpiu apimtys išaugo nuo 534,98 mln. eurų iki 643,67 mln. eurų. Lietuvoje veikiančių kredito unijų turto kitimo tendencijos pateiktos 8 paveiksle.

Apibendrintai galima teigti, kad vienas iš svarbiausių veiksnių skatinančių kredito unijų plėtrą yra suteiktos paskolos kredito unijų nariams. Ypač patrauklios indėlių palūkanų normos skatina unijų narius taupyti. Priimti indėliai, kurių augimą galima reguliuoti keičiant jų palūkanų normas yra dar vienas svarbus veiksnys, prisidedantis prie kredito unijų sistemos plėtros. Priimti indėliai, kurie kredito unijų balanse tampa išpareigojimais yra draudžiami V.Į. „Indėlių ir investicijų draudimo“ fondo. Kredito rizika yra pagrindinė kredito unijų rizikos rūšis, nes suteiktos paskolos sudaro reikšmingiausią turto dalį kredito unijų sistemoje. Todėl šiai rizikos rūšiai turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys, kad paskolų portfelio kokybė kredito unijų sistemoje būtų kuo mažiau rizikinga ir nuostolinga. Nors kredito unijos nėra tokios populiaros kaip komerciniai bankai, tačiau joms pavyksta pritraukti vis daugiau narių. Kredito unijų rinkos veiklos apžvalgos duomenimis 2018 m. gruodžio 31 d. 65 kredito unijų, vienijusių 161,1 tūks. narių, valdomas turtas siekė 726 milijonus eurų ir sudarė 2,60 proc. bankų sistemos turto.

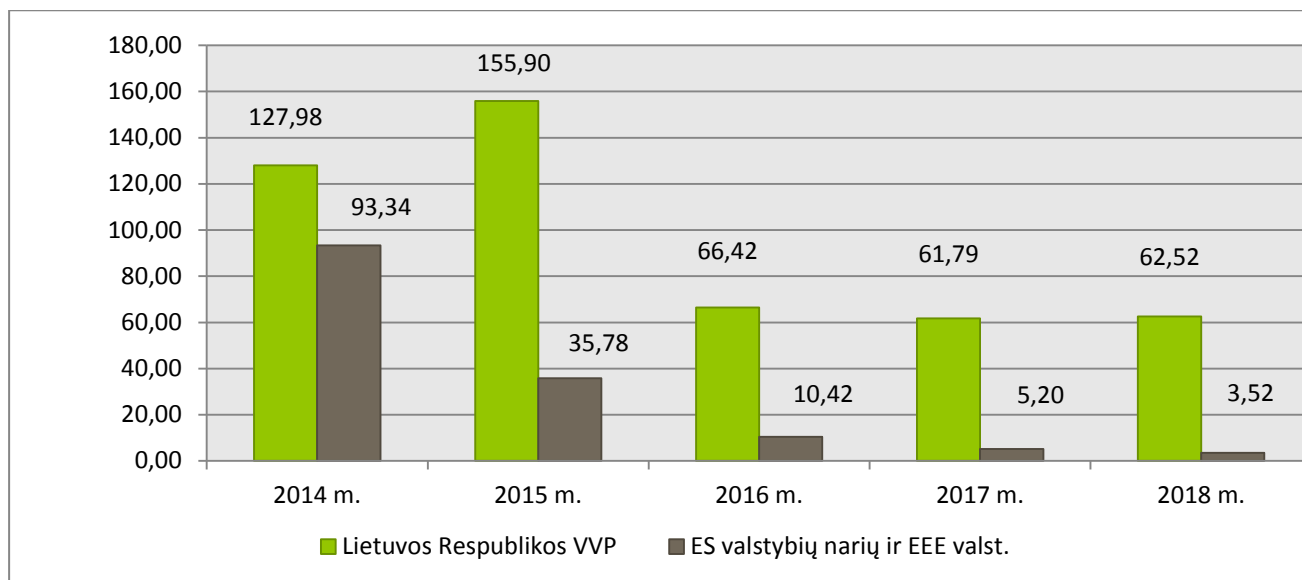
2.2.2 Kredito unijų plėtrą stabdantys veiksniai

Reputacijos terminas verslo aplinkoje yra vartojamas labai dažnai. Jis taikomas kalbant apie asmenis, organizacijas, šalis, kitus objektus. „Reputacijos tema buvo kalbama jau Antikos laikais, kai asmens, šeimos padėtis, visuomeninis gyvenimas, verslo sėkmė buvo siejami su gera reputacija. Prarasti gerą vardą ir pasitikėjimą reiškė socialinę mirtį. XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje rinkos ekonomikos šalims įžengus į poindustrinę vystymosi fazę, į pirmą vietą iškilo nematerialūs organizacijų aktyvai, kurių vienas pagrindinių – organizacijos ir joje dirbančių vadovų nepriekaištinga reputacija. Gera vadovų reputacija suteikia papildomą psichologinę vertę organizacijos produktams, tai svarbi priemonė pritraukiant investuotojus ir partnerius, išlaikant aukštos kvalifikacijos darbuotojus“ V. Kavaliauskienė, G. Drūteikienė, (2012).

Kredito unijų kooperatyvai veikia finansų sektoriuje, kuris glaudžiai susijęs su klientų ir žmonių pasitikėjimu. Reputacija ilgai ir kantriai kuriama, tačiau gali būti labai greitai prarasta. Rinkoje apstu pavyzdžių, kai dėl netinkamo rizikos valdymo įmonės netenka ne tik turto, bet ir praranda reputaciją. Ne išimtis ir kredito unijų sistema, kuri prarado visuomenės pasitikėjimą, gerą vardą ir reputaciją 2013 metais, prasidėjus unijų bankrotams. Kredito unijos vadovai turi turėti kvalifikaciją ir patirtį, leidžiančią tinkamai atlikti šias pareigas, bei būti nepriekaištingos reputacijos. Taigi čia išryškėja veiksnys, kuris stabdo kredito unijų plėtrą, ir kuris glaudžiai siejasi su viena iš rizikos rūšių – reputacijos rizika. Tai rizika, kad įstaigos reputacija gali blogėti veikiama darbų sutrikimų atsiradimo, sistemos saugumo pažeidimų, negebėjimo išspręsti problemas, susijusias su vartotojais. Suprastėjusi finansų institucijos reputacija gali labai pabloginti jos pelningumą ir mažinti įmonės rinkos vertę. Geros reputacijos palaikymas ir apsaugojimas nuo krizių yra svarbus įmonių uždavinys, kurios siekia konkurencinio pranašumo. Pastarųjų metų įvykiai parodė, kad kredito unijų sektorius privalo keistis, o pokyčius turi inicijuoti patys unijų vadovai ir darbuotojai. Etiškas elgesys visų pirma priklauso nuo darbuotojų ir vadovų sąmoningumo lygio. Kredito unijų sistema tęsdama savireguliacijos reformą, kurios tikslas – griežtesnis unijų finansinių rizikų įvertinimas teikiant finansines paslaugas, įdiegė klientų aptarnavimo standartą, priėmė naująjį Etikos kodeksą. Kredito unijų kooperatyvai pasitvirtinę šiuos dokumentus įsipareigojo vykdyti veiklą atsakingai, įsiklausyti į klientų poreikius ir siekti bendruomeninės naudos.

Kredito unijų kooperatyvai į vertybinius popierius investuoja dėl likvidumo palaikyto ir papildomų pajamų uždirbimo. Įsigytų vertybinių popierių trukmė turi užtikrinti investicijų likvidumą, pajamingumą, saugumą ir kad tarp šių kriterijų būtų pasiekta pusiausvyra. Į vertybinius popierius kredito unijos turi investuoti taip, kad modifikuota jų finansinė trukmė užtikrintų investavimo rizikų valdymą ir sudarytų unijoms galimybę pamatuotai remtis investicijų grąža rengiant ir įgyvendinant veiklos strategiją. Investicijos į vertybinius popierius negali sudaryti daugiau kaip 35 procentus unijos balansinio turto vertės. Tačiau sistemoje pasitaikydavo atvejų, kad kai kurios unijos investuodavo į ilgos trukmės ir žemesnius investicinius reitingus turinčius VP ir kurių investicinis portfelis sudarydavo daugiau kaip 50 procentų jų balansinio turto. „Pažymėtina, kad dauguma kredito unijų, siekdamas sustiprinti kapitalo bazę, uždirbtą pelną paprastai skiria į rezervinį ir atsargos kapitalą, tačiau šia kapitalo stiprinimo galimybe pasinaudojo ne visos unijos. Kai kurios kredito unijos, ypač aktyviai investuojančios į VP, pirkto neproporcingai brangias ir abejotino būtinumo investicinio konsultavimo ar kitas paslaugas ir už jas paslaugų teikėjams mokėjo nemenką atlygį, patirdamos reikšmingų išlaidų. Šios išlaidos neigiamai veikė kredito unijų kapitalą. Neigiamą poveikį kredito unijų kapitalui turėjo ir sumažėjęs pajinis kapitalas“ (Kredito unijų ir Lietuvos centrinės kredito unijos veiklos apžvalga, 2014). Lietuvos banko valdyba, 2015 m. birželio 19 d. priėmė nutarimą, dėl kredito

unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius, kuriame nutarta, kad kredito unijų investicinis portfelis nuo 2015 m. gruodžio 31 d. negali sudaryti daugiau kaip 50 proc. unijų balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė negali būti ilgesnė kaip penkeri metai. Nuo 2016 m. gruodžio 31 d. nustatyti dar griežtesni reikalavimai – investicinis portfelis neturės sudaryti daugiau kaip 35 proc. kredito unijos balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė neturės būti ilgesnė kaip treji metai, o nuo 2017 m. gruodžio 31 d. – ne ilgesnė kaip dveji metai (Lietuvos bankas, 2015).

9 pav. Kredito unijų investicijų į VVP struktūra ir kitimo tendencijos 2014 – 2018 m. (Kredito unijų veiklos apžvalga 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Kaip matoma iš 9 paveikslo investicijų į ES valstybių narių ir EEE valstybių VVP augimas kredito unijų sistemoje sustojo 2015 metais, o 2018 metais dėl Lietuvos banko valdybos 2015 m. birželio 19 d. priimto nutarimo, dėl kredito unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius, sumažėjo iki 66 mln. eurų. Pažymėtina, kad investuotos lėšos į Europos Sąjungos valstybių narių ir Europos ekonominės erdvės valstybių VVP 2014 - 2018 metais tendencingai mažėja, nuo 93,34 mln. iki 3,52 mln. eurų.

Lietuvos banko priimtas nutarimas, dėl kredito unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius palietė visas Lietuvoje veikiančias kredito unijas. Minėtas nutarimas sumažino sandorio šalies ir rinkos riziką, tačiau kartu mažėja ir palūkanų pajamos už investuotas lėšas. Tiek Lietuvoje veikiantys komerciniai ir privatūs bankai, tiek kredito unijos pastaruoju metu paskolas suteikia su ganėtinai mažomis palūkanų normomis, todėl sumenkusį suteiktų paskolų palūkanų balansą kompensuodavo VVP palūkanų pajamos. Kredito unijos nuo 2018 metų uždirbti iš investicijų į vertybinius popierius galimybių nebeturi.

Kredito unijų investavimo į vertybinius popierius tikslas – likvidumo palaikymas ir tvarus augimas, diversifikuojant pajamų ir veiklos rizikos šaltinius. Unijos investuoja į VVP panaudodamos pritrauktų indėlių lėšas tik į:

1. Vertybinius popierius, kuriuos išleido arba kuriuos garantuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba Lietuvos bankas;
2. Vertybinius popierius, kuriuos išleido Europos ekonominės erdvės (EEE) valstybių

vyriausybės, valstybinių narių centriniai bankai, daugiašaliai plėtros bankai.

3. Vertybinius popierius, kuriuos išleido Europos ekonominės erdvės (EEE) valstybių įmonės, kurioms tarptautinės reitingų agentūros *Standart & Poor's*, *Fitch Ratings* yra suteikusios ne žemesnę kaip A- arba *Moody's Investors Service* – A3 ilgalaikį reitingą ir atitinkamą trumpalaikį reitingą bei šie vertybiniai popieriai yra išleisti eurais. (Europos centrinis bankas, 2018).

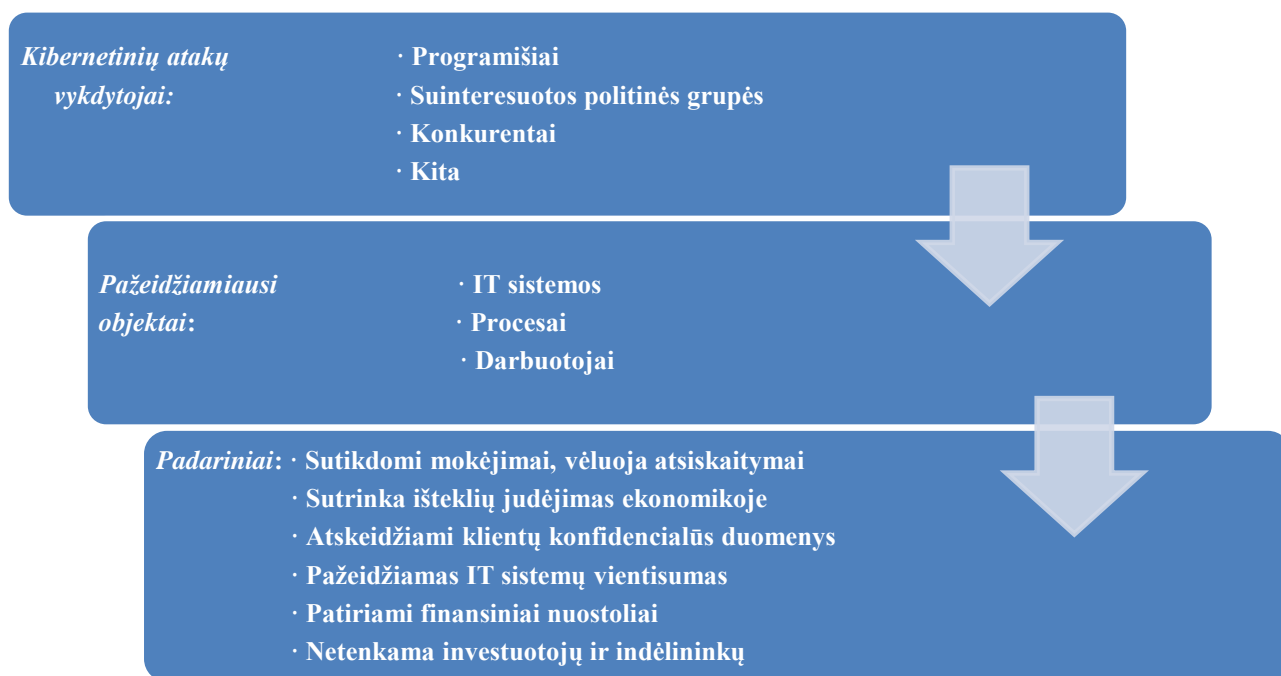
Kai kredito unijos investuodamos naudojami trečiųjų asmenų, kurie nėra kooperatyvų vadovai ar darbuotojai, paslaugomis, sudarytose sutartyse turi būtų aiškiai numatytos šalių teisės ir pareigos, bei atsakomybė už įsipareigojimų pažeidimą, kuria trečiųjų asmenų veiksmai turi ar gali turėti tiesioginės įtakos kredito unijos nuostolių atsiradimui. Ne rečiau kaip kartą per savaitę kredito unijos valdyba turi gauti ir apžvelgti informaciją apie įsigytų vertybinių popierių kainų, likvidumo pokyčius ir šių duomenų pagrindu įvertinti numatytų investavimo limitų ir reikalavimų laikymąsi. Kredito unijų kooperatyvai, kurie naudojami išorės specialistų (finansų patarėjo, finansų maklerio ir kt.) paslaugomis, privalo užtikrinti, kad šie subjektai pateiktų aptartą informaciją. Kredito unijos investuodamos į vertybinius popierius privalo nuolat atsižvelgti ir laikytis kapitalo pakankamumo, likvidumo ir kitų veiklos riziką ribojančių normatyvų.

Būtinybė imtis priemonių ekonominei pusiausvyrai – finansiniam stabilumui palaikyti yra pagrįsta prielaida. Finansų rinkos ne visada jį užtikrina, jos gali veikti neefektyviai. Dauguma finansų krizių kilo dėl reguliavimo priemonių, tokių kaip investavimo ar kreditavimo apribojimo ir panaudojimo, bei palūkanų normų nustatymo.

Finansų įstaigos, tame tarpe ir Lietuvoje veikiančios Kredito unijos, yra priklausomos nuo informacinių technologijų (IT), jos pasižymi stipriais tarpusavio sąryšiais, todėl gali būti pažeidžiamos kibernetinių atakų. Įsilaužus ar pažeidus finansų įstaigų IT sistemas, gali sutrikti mokėjimo sistemos ar kita finansų rinkos infrastruktūra, o tai gali sutrikdyti visos šalies ekonomikos ir finansų sistemos procesų funkcionavimą. Kibernetiniai incidentai gali sukelti didelių tiesioginių ir netiesioginių nuostolių ir sumažinti pasitikėjimą finansų sistema. Kredito įstaigoms diegiant inovacijas, plečiantis finansinėms technologijoms, kibernetinių atakų grėsmei erdvės daugėja. „Kredito įstaigų sukurtais mobiliosiomis programėlėmis informaciją apie sąskaitas ir mokėjimus Lietuvoje 2016 m. gavo 21 proc., mokėjimus atliko 14 proc. sąskaitą turinčių apklaustųjų. Be to, Lietuvoje per praėjusius 3 mėn. kas trečias asmuo prekių ar paslaugų pirkto ar užsakė internetu. Mokėjimų negrynaisiais pinigais skaičiaus metinis augimas 2016 m. paskutinį ketvirtį sudarė beveik 7 proc. ir siekė 120 206 tūkst. vnt. operacijų, o tarptautinių mokėjimų padaugėjo 37 proc.“ (Lietuvos bankas, Finansinio stabilumo apžvalga 2017 m.).

Visose kredito unijų aptarnavimo vietose yra teikiamos pagrindinės finansinės paslaugos, kurios taip pat yra priklausomos nuo informacinių technologijų: indėliai, paskolos, mokėjimo pervedimai, įmokos ir komunaliniai mokesčiai, mokėjimo pervedimai eurais, mokėjimo kortelės, internetinė bankininkystė „i-Unija“, Maestro debeto kortele galima atsiskaityti už prekes ir įvairias paslaugas Lietuvoje ir užsienyje, ar bet kuriuo paros metu pasiimti grynujų pinigų vienodomis sąlygomis visuose bankomatuose („Nordea“, „Danske Bank“, AB „Citadele“ banko, Šiaulių banko, SEB ir Luminor bankų), bei Perlo terminaluose. MasterCard Standard kredito kortele, suteikto kredito limitu ribose, galima atsiskaityti už prekes ir įvairias paslaugas Lietuvoje, užsienyje ir internetinėse parduotuvėse.

Kredito unijų nariai gali valdyti savo lėšas internetinės bankininkystės sistemoje „i-Unija“, atlikti vietinius mokėjimo pavedimus (už suteiktas paslaugas ar prekes, komunalines įmokas, draudimo įmokas, lizingo ir pan.). Kibernetiniu saugumu ir kibernetinių atakų prevencija aktyviai turi rūpintis ne tik finansų įstaigos, bet ir visos Lietuvos įmonės ir organizacijos, rengdamos planus, kaip būtų elgiamasi kibernetinių incidentų metu. Galimų kibernetinių atakų schema pateikta 10 paveiksle.

10 pav. Kibernetinių atakų schema (Finansinio stabilumo apžvalga 2017 m., Lietuvos bankas)

Viena iš galimų kibernetinio saugumo rizikos pasekmių mažinimo priemonių – kibernetinių rizikų draudimas. Prie finansų sistemos dalyvio atsparumo stiprinimo prisideda ir Lietuvos bankas, rengdamas mokymus ir konsultacijas, teikdamas rekomendacijas. Šiuo metu Lietuvos bankas prižiūri per 470 finansų rinkos dalyvių – bankus, kredito unijas, draudimo bendroves, mokėjimo įstaigas, valdymo įmones, vartojimo kredito davėjus, emitentus ir kt. Prižiūradamas finansų rinką, remiasi rizika pagrįstos priežiūros veiklos modeliu. Išteklius sutelkia į sistemiškai svarbiausius finansų rinkos dalyvius ar finansines paslaugas ir produktus, kurie kelia didžiausią riziką vartotojams. Prižiūradamas finansų rinką, Lietuvos bankas vadovaujasi Finansų rinkos priežiūros politika, periodiškai atlieka finansų rinkos dalyvių patikrinimus, inspektavimus ir tyrimus.

„Technologijų plėtra, IoT populiarumas ne tik lengvina kasdienybę, tačiau taip pat sukuria naujus iššūkius. Antivirusinė PĮ, užkardos ir kitos kibernetinį saugumą turinčios užtikrinti priemonės nepajėgios užkardyti visų kibernetinių grėsmių. Technologiniai sprendimai negali visiškai apsaugoti ir neapsaugo nuo naujų pažeidžiamumų ir būdų, kaip juos galima išnaudoti, atsiradimo. Žmonių sąmoningumo, IT raštingumo didinimas bei kritinis mąstymas ir toliau lieka pagrindinis būdas kovoti su kibernetinėmis grėsmėmis“ (Nacionalinio kibernetinio saugomumo būklės ataskaita 2018).

Vertinant kredito unijų plėtrą stabdančius veiksnius išskiriami trys pagrindiniai veiksniai: Lietuvos banko investavimo į VVP apribojimai, kibernetinės atakos ir kredito unijų bankrotai.

Apibendrinant kredito unijų plėtrą įtakojančius veiksnius, jie išsiskiria į plėtrą skatinančius ir į plėtrą stabdančius veiksnius. Plėtrą įtakojančius veiksnius apima nariams suteiktos paskolos, priimti indėliai iš narių. Taip pat tokie veiksniai, kaip mokėjimo kortelės ir internetinė bankininkystė. Prie plėtrą stabdančių veiksnių priskiriami tokie veiksniai, kaip kredito unijų bankrotai, investavimo į VVP apribojimai ir kibernetinių atakų grėsmė.

3. KREDITO UNIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ EMPYRINIO TYRIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo problema - kredito unijos per pastarąjį dešimtmetį praplėtė savo teikiamų paslaugų ratą ir veiklos teritoriją. Siūlo panašias paslaugas kaip ir bankai – išduoda paskolas, priima indėlius, teikia elektroninės bankininkystės paslaugas ir platina mokėjimo korteles. Kredito unijos norėdamos išlaikyti savo narius, diegia patrauklias naujoves, kelia aukštesnės kokybės tikslus. Siekiant išnagrinėti kredito unijų plėtros Lietuvoje aspektus, atliktas kokybinis tyrimas – individualus giluminis interviu.

Tyrimo objektas – kredito unijų plėtros veiksniai.

Tyrimo tikslas - atskleisti, kokie veiksniai skatina ir stabdo kredito unijų plėtrą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Identifikuoti pagrindinius veiksnius, kurie daro poveikį kredito unijų plėtrai;
2. Nustatyti kredito unijų plėtrą stabdančius veiksnius;
3. Aptarti kredito unijų reformos įtakos finansų rinkos stabilumui ypatumus.
4. Susistemintus interviu dalyvių atsakymus pateikti PEST modelyje.

3.2. Tyrimo metodai

Siekiant įgyvendinti tyrimo uždavinius ir pasiekti tikslą, tai yra, iširti ir įvertinti kredito unijų plėtrą sąlygojančius veiksnius, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Kardelis (2002) kokybinį tyrimą apibūdina taip: kokybinis tyrimas – tai sistemingas, nestruktūrizuotas atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimas natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą (Kardelis, 2002). Kokybiniam tyrimo svarbu duomenų kokybė ir prasmė, o ne kiekis (Hill, Thompson ir Williams, 1997).

Tyrimo metodas – giluminis interviu. Taikant giluminio interviu metodą, pokalbis išlieka laisvas, tyrėjas su tyrimo dalyviu gali jaustis patogiai, nevaržomi, sukurti pakankamai artimą kontaktą. Giluminio interviu metu svarbu, kad tyrimą atliekantis asmuo išliktų objektyvus, empatiškas, draugiškas ir tuo pat metu susikaupęs, keltų pasitikėjimą ir būtų kompetentingas – iš anksto susipažinęs su tyrimo problema (Rupšienė, 2007).

Interviu – kaip duomenų rinkimo metodas, išpopuliarėjo devintajame XX amžiaus dešimtmetyje. Šiuo metu visuotinai pripažįstama, kad interviu – pagrindinis duomenų rinkimo metodas, nepaisant pasirinktos tyrimo strategijos. Interviu siekiama suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones tiriamuoju klausimu, kurias jie išsako savais žodžiais (Rupšienė, 2007)

Kokybinį tyrimą rekomenduojama rinktis, kai norima sužinoti žmonių nuostatas/įsitikinimus, suvokimą tam tikros temos atžvilgiu, dėl kokių priežasčių yra elgiamasi vienaip ar kitaip (kas juos motyvuoja?), atskleisti respondentų vertybinį paveikslą, išsiaiškinti poreikius (Liebermanaitė, 2013).

Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė (2008) interviu kaip duomenų rinkimo metodą apibūdina taip: duomenų rinkimo metodas, apimantis informantų klausinėjimą ir aktyvų jų atsakymų klausymąsi,

siekiant suvokti jų patirtį ir sužinoti nuomones tiriamu klausimu.

Tyrimo etika – atliekant tyrimą buvo naudojamosi pagrindiniais tyrimo etikos principais (Rupšienė, 2007):

Laisvanoriškumo principas – tyrime dalyvavo tie asmenys, kurie laisva valia nusprendė dalyvauti tyrime ir sutiko duoti interviu.

Konfidencialumo principas – interviu buvo konfidencialus pokalbis. Tiriamiesiems buvo paaiškinama, kad tyrimo duomenys bus apibendrinami, o analizuojama informacija ir cituojami teiginiai bus anonimiški. Siekiant užtikrinti tyrime dalyvavusių asmenų anonimiškumą, dalyvių vardai ir pavardės keičiami į kodus: A dalyvis, B dalyvis, C dalyvis ir t.t.

Geranoriškumo principas – tiriamieji galėjo atsakyti tik į tuos klausimus, į kuriuos norėjo. Jei tyrime dalyvaujantis asmuo nenorėjo atskleisti kokios nors informacijos, galėjo to nedaryti. Tyrimas buvo atliekamas jiems patogioje aplinkoje, jiems tinkamu metu.

Ekspertai buvo supažindinti su tyrimo tema, interviu eiga bei priemonėmis. Paaiškinama, kad tyrime pateikta informacija bus naudojama tik moksliniais tikslais.

3.3. Tyrimo imtis ir eiga

Tyrimo imtis. Tyrimui atlikti buvo pasirinkti kredito unijų vadovai iš Vilniaus, Kauno, Raseinių, Telšių ir Šilutės miestų. Tiriamieji buvo pasirinkti įvertinus kredito unijų dydį, regioną, kuriame vykdoma veikla ir vadovo darbo patirtį. Giluminį interviu sudarė penkios temos, dalyvavo 3 vyrai ir 3 moterys, Vieno atlikto interviu laikas apie 0,30 min. Tyrimas buvo atliekamas 2019 metų lapkričio mėnesį, Kauno, Vilniaus, Raseinių, Šilutės ir Telšių miestuose.

Tyrimo dalyvių pasirinkimas ir interviu vykdymas. Tyrimo dalyviai buvo pasirenkami pagal tai kaip jie yra susiję su kredito unijų judėjimu ir kiek metų jie jau dalyvauja unijų valdyme, atsižvelgiant ir į tai, kokias pareigas tyrimo dalyviai šiuo metu užima. Tyrime dalyvavę asmenys yra įgiję aukštąjį išsilavinimą ir yra tiesiogiai susiję su kredito unijų vykdoma veikla. Kai kurie tyrime dalyvavę ekspertai kredito unijoje dirba 20 metų, kiti ekspertai šiek tiek mažiau. Ekspertų amžius yra nuo 35 metų iki 65 metų. Atliekant tyrimą buvo atsižvelgiama į tai, kad ekspertų vienetai buvo įtraukiami į tyrimą tol kol pradėjo mažėti gaunamų duomenų informatyvumas. Tyrimo imtis tikslinė – būtent kredito unijų vadovai. Visi imties sudarymo kriterijai buvo panaudojami atsižvelgiant į tyrimo tikslą (Rupšienė, 2007).

Tyrimo eiga. Tyrimo metu atlikti interviu buvo individualūs. Prieš sudarant tyrimo klausimus potencialių tiriamųjų buvo pasiteirauta, ar norėtų ir galėtų duoti interviu darbo autorės tyrimui. Informantams buvo pateiktas glaustas prašymas, dėl tyrimo atlikimo. Su vienais informantais buvo susisiekiama ir susitarta telefonu, kitiems buvo pateiktas prašymas atlikti tyrimą raštu. Atliekant tyrimą buvo pasirinktas kryptingasis (dar kitaip vadinamas iš dalies struktūruotu) interviu, nes nebuvo griežtai laikomasi taisyklių kaip standartizuotuose interviu. „Tyrėjas iš anksto numato temas arba problemas, kurias aptars interviu metu, bet „neprisiriša“ prie klausimų tvarkos ar numatytų 33 pasakyti žodžių, laisvai juos keičia vietomis, užduoda papildomų klausimų. Pagrindinis privalumas: interviu gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų“ (Bitinas, Rupšienė ir Žydzžiūnaitė, 2008).

Kokybinio tyrimo metu buvo pasirinktas duomenų rinkimo metodas. „Šis interviu apibrėžiamas, kaip

tyrėjo ir informanto dialogas, siekiant gauti svarbios ir detalios informacijos, kurią būtų galima nagrinėti (J.Lofland, L.Lofland, 1995). Tai geriausiai padaryti informantui ir tyrėjui tiesiogiai bendraujant susitikimo metu“ (Bitinas, Rupšienė ir Žydzūnaitė, 2008). „Berry (1999) individualų giluminį interviu apibrėžia kaip interviu, kurį tyrėjas pasitelkia siekdamas gauti informacijos, kuri padėtų jam visapusiškai suprasti informanto požiūrį arba situaciją ir rasti naujų įdomių tyrimų sričių“ (Rupšienė, 2007).

Atlikto tyrimo rezultatams apibendrinti buvo pasirinkta kokybinė turinio analizė, kurią sudaro tekstas, gautas atliekant giluminį interviu tyrimą. Ekspertų išsakytas teiginių ir nuomonių tekstas pateiktas nepakeistas ir ne koreguotas, norint išlaikyti originalią kalbą. Pateiktose lentelėse tyrimo ekspertai pavadinti pirmosiomis abėcėlės raidėmis (A,B,C ir t.t.). Gautiems tyrimo rezultatams pateikti, buvo sudaryta lentelė, kurią sudaro keturi skirsniai: klasteris, tema, subtema ir temą įrodantis teiginys.

3.4. Tyrimo instrumentas

Tyrimą sudarė penkios temos – klausimai. Ekspertai buvo apklausti tiesiogiai susitikus su jais. Interviu metu buvo užduodami aiškūs ir atviro tipo klausimai, kad pašnekovas galėtų savais žodžiais išdėstyti savo nuomonę pagal pateiktas temas. Klausimai buvo pateikti kredito unijų veiklos tematika. Tyrimo metu buvo sudarytos temos – klausimai, kuriais buvo siekiama identifikuoti šiuos pagrindinius dalykus:

1. Kredito unijos kasmet aptarnauja vis daugiau narių, valdomas turtas auga, Jūsų nuomone, kokie yra svarbiausi kredito unijų plėtrą skatinantys veiksniai?
2. Kokius galite įvardyti veiksnius, kurie Jūsų nuomone, stabdo unijų plėtrą?
3. Ar sutinkate su Lietuvos banko nuomone, kad kredito unijų veikla yra nestabili?
4. Lietuvos bankas ir Vyriausybė įpareigojo didinti unijų kapitalą, ką galite pasakyti dėl kredito unijų kapitalo didinimo biudžeto lėšomis?
5. Nuo 2018-01-01 įsigaliojo nauji kredito unijų įstatymo straipsniai, kaip manote, ar jie padės unijoms augti, plėstis bei tapti dar labiau konkurencingomis finansinių paslaugų sektoriuje?

Atlikus interviu padėkota ir atsisveikinta su informantu. Atliktas interviu aprašomas Microsoft Word programoje.

4.KREDITO UNIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI IR DISKUSIJA

Tyrimo rezultatų dalyje analizuojama interviu metu surinkta medžiaga, jų santrauka pateikiama skaitiniu pavidalu. Pateikiami tyrimo rezultatai, jų apibendrinimas ir diskusija.

4.1 Plėtrą skatinantys veiksniai

Interviu metu respondentų buvo klausiama, kokie pagrindiniai veiksniai jų nuomone skatina kredito unijų plėtrą, nes šio įstaigos kasmet aptarnauja vis daugiau narių, valdomas turtas auga. Plėtrą įtakančių veiksnių klasteriui (žr. 5 lentelę) priskirti veiksniai susiję su: 1) Konkurencine aplinka; 2) Socialiniu verslu; 3) Viešiniu, informavimu ir komunikacija.

5 lentelė. Kredito unijų plėtrą įtakančių veiksnių struktūra (sudaryta autorės)

Klasteris	Tema	Subtema	Teiginys
PLĖTRĄ SKATINANTYS VEIKSNIAI	Konkurencinė aplinka	Bankų nutolimas	„Teigiamas paslaugų lankstumas, operatyvumas, bankų nutolimas nuo klientų. Kooperatinių principų sklaida ir plėtojimas, glaudus bendravimas su nariais“. A „Bendravimas (o ne vien visko perkėlimas į elektroninę erdvę), galimybė pasitarti“. C „Manau, kad kredito unijos yra arčiau paprastų gyventojų, geriau žino poreikius ir lanksčiau reaguoja į vietos situaciją“. F
		Palanki kainodara	„Palanki vartojimo, verslo ir paskolų ūkininkams kainodara, emigrantų kreditavimas (bankai tai daro gana epizodiškai)“. C
		Lankstumas	„Remiantis LB informacija, kredito unijų turtas sudaro 2,6 proc. bankų sistemos turto, šis skaičius palyginti kuklus, bet kredito unijos sudaro bene didžiausią aptarnavimo tinką ir yra lengvai pasiekiamos regionuose gyvenantiems žmonėms ir veikiantiems smulkiems subjektams“. B „Pagrindinė kredito unijų stiprybė jos nariai – pajininkai. Vadinasi sistemos augimo pagrindinis veiksnys - gebėjimas patenkinti jų poreikius“. E „Lankstesnė nei bankų paskolų vertinimo specifika, dėmesys klientui, žmogui“. C
	Socialinis verslas	Renginių organizavimas	„Jau penkti metai kai su orientavimosi sporto klubu organizuojame estafetinį ir asmeninį bėgimą „Judėkime kartu“. Šis renginys kasmet pritraukia vis daugiau dalyvių, o kartu ir naujų narių“. D
		Parama vietos bendruomenėms ir verslui	„Teigiamas poveikis ir parama vietos bendruomenėms. Teikiame paramas organizuojant renginius, išvykas“. A
	Viešinimas, informavimas ir komunikacija	Spauda	„Geros naujienos“ spaudos leidiniuose. Narių lojalumas ir sklaida iš pirmų lūpų draugams“. A
			„ Smagu, kai kooperatinės veiklos teikiama naudą ir rekomendacijas galima išgirsti ir pamatyti per

		Televizija	nacionalinę televiziją. Laida „Kaimo akademija“ rengė reportažą apie mūsų unijos narius, ūkininkus, kurie yra gerai žinomi visame rajone“. D
--	--	------------	--

Nagrinėjant šią temą daugumos ekspertų nuomone, pagrindinė kredito unijų stiprybė – nariai. Vadinasi sistemos augimo pagrindinis veiksnys – gebėjimas patenkinti jų poreikius. Kredito unijos yra arčiau paprastų gyventojų, geriau žino poreikius ir lanksčiau reaguoja į vietos situaciją. Galima daryti prielaidą, kad gyventojai atranda kredito unijas. Nuo kredito unijų veikimo pradžios nedaugelis žinojo, kokia šios institucijos veikla. Šiuo metu paslaugų gavėjai natūraliai priima, kad unija prilygsta bankui. „Nors kredito unijos nesudaro reikšmingos finansų rinkos dalies, tačiau jų sparti plėtra neabejotinai turi nemažą reikšmę teikiant finansines paslaugas smulkiems klientams bei sprendžiant kai kurias socialines problemas. Unijos ypač svarbų vaidmenį atlieka šalies regionuose, teikdamos finansines paslaugas atokiausių Lietuvos vietovių gyventojams, padėdamos plėtoti žemės ūkį, smulkų ir vidutinį verslą, ugdyti vietos bendruomenes.“, – teigia Jasevičienė (2014).

Informantas B pastebi, kad „Reikšmingoji dalis Unijos narių yra garbaus amžiaus žmonės, todėl nauji nariai tiesiog pakeičia juos ir dėl to narių augimas nebėra toks spartus, kasmet į Uniją įstoja apie 200 naujų narių. Kalbant apie aktyvų augimą, pastebima, kad nariams reikia didesnių paskolų, pvz. nuo 2015 m. vidutinė paskola padidėjo 21 proc.“

Respondentas D nesutinka su teiginiu, kad kredito unijų turtas auga „Nesutikčiau, kad turtas auga, kredito unijų sistemos turtas ataskaitinėmis datomis tai didėja, tai mažėja, todėl ženklios augimo tendencijos nematau“.

Respondento D nuomonę galima paneigti, nes remiantis Lietuvos banko Finansinio stabilumo apžvalgų duomenimis ekspertams pateiktas pirmasis klausimas apie kredito unijų plėtrą yra pagrįstas. Kredito unijų valdomas turtas 2014 – 2018 metų laikotarpyje išaugo 108,87 mln. eurų (nuo 617,23 iki 741,07 mln. eurų). Informacija apie Kredito unijų turtą, narių bei kredito unijų, vykdančių veiklą Lietuvoje, skaičiai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Kredito unijų narių ir turto sumos tenkančios vienai unijai augimo tendencijos (Finansinio stabilumo apžvalgos 2014 – 2018 m. Lietuvos bankas)

Metai	2014	2015	2016	2017	2018
KU turtas (mln. eurų)	617,23	672,56	663,90	685,20	741,07
Narių skaičius tūkst.	150	157	163	161	161
KU skaičius	74	74	73	68	65
KU narių skaičius tenkantis vienai kredito unijai	2,03	2,12	2,23	2,36	2,48
KU turto suma tenkanti vienai kredito unijai (mln. eurų)	8,34	9,09	9,09	10,07	11,40

Apžvelgus 6 lentelėje pateiktus duomenis, matoma, kad kredito unijų narių skaičiaus augimas paskutinius dvejus metus stabilizavosi ir nekinta, tačiau apie valdomą turtą to pasakyti negalima. Analizuojamu laikotarpiu kredito unijų turtas augo kasmet išskyrus 2016 metus. Vidutiniškai turto suma tenkanti vienai kredito unijai analizuojamu laikotarpiu didėjo nuo 8,34 mln. eurų 2014 metais iki 11,40 mln. eurų 2018 metais. Analizuojamu laikotarpiu augo ir kredito unijų narių skaičius tenkantis vienai kredito unijai, nuo 2,03 nario 2014 metais iki 2,48 nario 2018 metais.

Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams griežtinant ūkininkų kreditavimo sąlygas, kredito

unijos išlieka svarbiausiu finansiniu partneriu. Anot ūkininkų, kurie priėmusių sprendimą dirbti su kredito unijomis, nuomone, pastarosios kur kas geriau supranta ūkininkų poreikius, be to – jau turi galimybių finansuoti gerokai didesnės apimties projektus. Dar ne taip seniai didesnę projektą įgyvendinančiam ūkininkui kredito unijos neturėdavo ką pasiūlyti, todėl potencialų klientą turėdavo nukreipti į komercinį banką, tuo tarpu šiandien, padedant CKU (didesnės vertės projektus peržiūri CKU dirbantys specialistai) turi galimybę finansuoti didesnius nei 1 mln. eurų vertės projektus, ko pasėkoje, ūkininkų kreditavimas auga. Paskolos žemės ūkio veiklai finansuoti sudaro apie 45% visų išduodamų paskolų ir tai, pasak respondento, yra dėsninga. Ūkininkai buvo vieni iš svarbiausių kredito unijų judėjimo Lietuvoje iniciatorių. Prieš du dešimtmečius unijas Lietuvoje kūrusių ūkininkų kartą keičia jų vaikai. „Labai dažnai savo klientus užsiauginame. Pastarųjų metų tendencija – suteikiame paskolas besikuriantiems jauniems ūkininkams ir po metų ar kelių – sulaukiame jų grįžtant. Įkūrę savo ūkius jie imasi didesnės vertės modernizacijos projektų, plečia ūkius, įsigyja žemės. Stengiamės padėti savo klientams, todėl ir jie pagalbos neieško kitur“. Ūkininkai dažniausiai skolinasi iki 100 tūkst. eurų, 5-10-ties metų laikotarpiui. Džiuginanti tendencija ta, kad šiandien ūkininkai kredito unijoje ne tik skolinasi lėšas, bet ir vykdo visas ūkio finansines operacijas. Anksčiau dažnas paskolą pervesdavo į atsiskaitomąją sąskaitą banke. Kredito unijų sektoriaus ekspertai tvirtina, kad į kredito unijas nemažai ūkininkų užsuka padiskutuoti apie savo ūkio perspektyvas, aptarti ateities veiklos planus. Visas finansines operacijas jie sėkmingai atlieka naudodamiesi elektroninės bankininkystės platformoje „i-Unija“, tačiau gyvo bendravimo jiems vis tiek reikia.

Ūkininkai yra labai lojalūs, yra narių, kurie kredito unijų paslaugomis naudojami 10 – 15 metų. Padeda žinoti, kad unijos skolina savo narių pinigus. Kiekvienas paskolą imantis ūkininkas žino, kad kredito unija yra artimai susijusių žmonių bendruomenė, todėl skolinasi ir įsipareigojimus įgyvendina atsakingai. Be to yra linkę unijos paslaugas rekomenduoti kitiems. „Geriausias mūsų darbo įvertinimas – klientai rekomenduojantys mus savo draugams, artimiesiems“. Kredito unijų verslo modelis paremtas ilgalaikiais santykiais ir abipuse nauda - tvirtina kredito unijų kalbinami ekspertai.

Augimo priežasčių daug: išaugusios kredito unijų paskolų teikimo galimybės, bendradarbiavimas su Žemės ūkio paskolų garantijų fondu, Nacionaline mokėjimo agentūra, Žemės ūkio konsultavimo tarnyba, ūkininkams palanki kainodara, su ūkininko veiklos ciklu suderinti paskolų terminai, komercinių bankų fizinių aptarnavimo padalinių mažinimas ir paslaugų prieinamumo ribojimas. „Finansų sektorius Lietuvoje išgyvena tam tikrą transformaciją: didesnieji rinkos žaidėjai specializuojasi ir grynina savo produktus, o tam tikruose segmentuose jų vietą užima kiti žaidėjai“. Lietuvos banko (2019) duomenimis, kredito įstaigų skyrių skaičius Lietuvoje sparčiai mažėja. 2011 metais skyrių skaičius viršijo 900, o šių metų pirmą pusmetį skyrių buvo kiek daugiau nei 450. Pastaraisiais metais matoma situacija, kai vietoje duris užvėrusio banko skyriaus, tose pačiose patalpose įsikuria kredito unija. Čia darbo randa ir dalis buvusių banko skyriaus darbuotojų. „Koncentruodamiesi į tai, ką darome geriausiai, laimime visi, o svarbiausia – galime geriau aptarnauti savo klientus. Visada esame arčiau savo klientų ir tai yra svarbiausias mūsų pranašumas“.

4.2 Plėtrą stabdantys veiksniai

Toliau respondentų buvo klausama apie plėtrą stabdančius veiksnius. Klausimo (kokius galite įvardyti veiksnius, kurie Jūsų nuomone, stabdo unijų plėtrą) atsakymai pateikti 7 lentelėje. Plėtrą stabdančių veiksnių klasteriui priskirti veiksniai susiję su 1) Politine ir teisine aplinka; 2) Technologiniais sprendimais; 3) Bloga reputacija; 4) Verslo modeliu; 5) Ekonominė aplinka.

7 lentelė. Kredito unijų plėtra stabdančių veiksnių struktūra (sudaryta autorės)

Klasteris	Tema	Subtema	Teiginys	
PLĖTRA STABDANTYS VEIKSNIAI	Politinė ir teisinė aplinka	Investavimas į VVP	„Investavimo apribojimai į VVP riboja kredito unijų plėtrą. Apribojimai neigiamai atsiliepė unijos pelningumui, nes sumažėjusį paskolų palūkanų balansą kompensuodavo VVP palūkanų pajamos“. B	
		Narystės kriterijus	„Stojimo kaina (privalomo pajaus įsigijimas)“. C „Įstatymų nustatyti apribojimai, kaip apibrėžta veiklos teritorija“. B „Įstatyme nustatytas teritoriniu principu narystės kriterijus“. D	
		Lietuvos banko reikalavimai	„Nepalanki įstatyminė aplinka, griežti Lietuvos banko reikalavimai“. A „Plėtrai nepadeda ir pernelyg griežtas unijų reglamentavimas, kuris jas atitolina nuo prigimtinių šaknų“. E	
	Technologiniai sprendimai	Mobilios programėlės	„Taip pat sunkiau greitai sukaupti kapitalo, kad galėtume operatyviai spręsti kai kuriuos technologinius klausimus“. E „Technologiniai sprendimai, kurie yra brangūs (mobiliosios programėlės, automatiniai kreditai per 15 min.)“. C „Vidiniai veiksniai: lėtai tobulinami IT procesai“. B	
		Produktų stoka	„Produktų stoka (lizingas, faktoringas)“. C	
	Blogo reputacija	Unijų bankrotai	„Informacija apie kitų unijų bankrotus ar nusikalstamus veiksmus daro įtaką visų unijų reputacijai“. B	
		Valdymo organų ir darbuotojų neprofesionalumas	„Nepakankamas kredito unijų darbuotojų ir renkamų valdymo organų profesionalumas“. A „Unijos darbuotojų kompetencijos stoka verslo finansavime arba negebėjimas/nenorėjimas finansuoti verslo“. D „Prisimenant kredito unijų atsiradimo pradžią, kuomet teisinis reguliavimas leido ūkininkams kurti kredito unijas, kaip savitarpio finansinės pagalbos institucija; tuo laiku ne visuomet į kredito unijų vadovus išrinkti asmenys buvo tinkamos kompetencijos valdyti finansinę įstaigą. Kiekvienos kredito unijos prioritetą privalo būti profesionali ir kompetentinga komanda“. B	
	Verslo modelis	Veiklos strategija	„Strategijos šalies vystyme nebuvimas. Mažas kai kurių kredito unijų aktyvumas. Mažas valstybės dėmesys kredito unijoms ir kooperacijai. Kooperatinio judėjimo pranašumo stoka, vis dar mažas kredito unijų žinomumas visuomenėje“. A „Nėra vieningos strategijos, visi dirba savo „smėlio dėžėje“. F	
				„Nepalanki ekonominė situacija“. A

	Ekonominė aplinka	Ekonominė situacija	„Aišku plėtrą stabdo bendra ekonominė padėtis“. E
		Demografiniai pokyčiai	„Emigracija bei globalizacija“. E „Unijos plėtrą stabdo žmonių emigracija“. D

Apibendrinus respondentų pateiktus atsakymus 6 lentelėje, galima išskirti pagrindinius veiksnius, kurie stabdo unijų augimą Lietuvoje:

- Apibrėžta veiklos teritorija;
- Technologiniai sprendimai;
- Ekonominė situacija ir emigracija;
- Investavimo į VVP apribojimas;
- Darbuotojų ir vadovų kompetencijos trūkumas, unijų bankrotai.

Prisimenant kredito unijų atsiradimo pradžią, kuomet teisinis reguliavimas leido ūkininkams kurti kredito unijas, kaip savitarpio finansinės pagalbos institucijas, tuo laiku ne visuomet į kredito unijų vadovus išrinkti asmenys buvo tinkamos kompetencijos valdyti finansinę įstaigą. Kiekvienos kredito unijos prioritetą privalo būti profesionali ir kompetentinga komanda. Remiantis Lietuvos banko informacija, kredito unijų turtas sudaro 2,6 proc. bankų sistemos turto, šis skaičius palyginti kuklus, bet kredito unijos sudaro bene didžiausią aptarnavimo tinką ir yra lengvai pasiekiamos regionuose gyvenantiems žmonėms ir veikiančioms smulkioms subjektams. Kredito unijos veiklą gali vykdyti savo ir kaimyninės savivaldybės teritorijoje, o tai kredito unijų ekspertų nuomone yra vienas iš veiksnių, kuris stabdo kredito unijų plėtrą. Norint tapti kredito unijos nariu ir naudotis visomis finansinėmis paslaugomis, reikia išsipirkti pajų ir sumokėti stojamąjį mokestį. Minimalus išperkamo pajaus dydis fiziniams asmeniui yra 30,00 eurų ir 300,00 eurų juridiniam asmeniui. Kredito unijų vadovų nuomone, tai dar vienas veiksnys, kuris riboja unijų plėtrą. Pajus yra kredito unijos nario nuosavybė, ir jis yra grąžinamas pareiškus norą nebetęsti narystės finansiniams metams pasibaigus, tačiau daugumai žmonių ši sąlyga nėra priimtina. Tuo tarpu nuvykus į bet kurį banko padalinį užtenka pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir išreikšti norą tapti banko klientu.

Dėl 2013 metais prasidėjusių kredito unijų bankrotų, visuomenės pasitikėjimas kredito unijomis yra menkas. Pateikta neigiamai informacija apie šias kredito įstaigas ne tik neigiamai paveikė visas likusias kredito unijas, bet iš dalies atsiliepė ir visai finansų sistemai. Didelė dalis visuomenės kredito unijas ėmė vertinti kaip nepatikimas finansines institucijas. Lietuvos banko Priežiūros tarnyba nustatė, kad „Nacionalinė kredito unija“ ir „Švyturio taupomoji kasa“ vykdė rizikingą ir neskaidrią veiklą. Užstatomas šių finansinių įstaigų turtas buvo visiškai menkavertis. Paskolos buvo suteikiamos tinkamai neįvertinus rizikos – neanalizuojamas kredituojamų įmonių verslo planų realumas, jų įgyvendinimo perspektyvos. Dėl kapitalo pakankamumo ir kitų veiklos riziką ribojančių normatyvų nevykdymą panaikintos „Vilniaus taupomoji kasa“, „Centro taupomoji kasa“, „Taupkasė“ ir „Laikinosios sostinės kreditas“ veiklos licencijos. Inspektavimo metu kredito unijoje „Naftininkų investicijos“ rastas reikšmingas pinigų trūkumas, nustatyta, kad įsipareigojimai gerokai viršijo turto vertę. Šios kredito unijos vadovai negalėjo pateikti realių mokumą atkuriančių sprendimų, todėl ir šią uniją teko pripažinti nemokia, atšaukti jos veiklos licenciją ir paskelbti bankrotą. Nuo 2013 metų pradžios bankrutavo 11 kredito unijų, kurių apdraustų indėlių kompensavimo išmokų suma iš V.Į.

„Indėlių ir investicijų draudimo“ fondo siekė 173 milijonus eurų. Kadangi draudimo išmokų išmokėjimui nepakako Indėlių draudimo fonde sukauptų lėšų, todėl V.I. „Indėlių ir investicijų draudimui“ teko skolintis iš valstybės. Šis įvykis įtakojo Lietuvos Respublikos finansų ministrą, Vilių Šapoką, priimti sprendimą, dėl draudimo įmokų apskaičiavimo ir mokėjimo draudimo sistemos dalyviams, pakeitimą įsakymu Nr. 1K-210, kuris priimtas 2017 m. gegužės 31 d. „Lietuvoje yra neproporcingai didelės draudimo įmokos, bankų mokamos nuo juose laikomų indėlių, teigia bankai. Jie skundžiasi, kad tai iškreipia konkurencines sąlygas su kredito unijomis ir verčia bankus indėlininkams mokėti mažesnes palūkanas, nei galėtų. Pavyzdžiui, kredito unijose, kurioms indėlių draudimo įmoka yra mažesnė – 0,2%, kai, palyginimui, bankams – 0,45%. Bankus erzina, kad kredito unijos, paprastai būdamos rizikingesnėmis institucijomis, nei bankai, už indėlių draudimą moka mažiau. Šalyje veikiantys bankai teigia, kad dabar nustatytos indėlių draudimo įmokos gal ir pateisinamos tais laikais, kai metinės indėlių palūkanos buvo bent keli procentai, tačiau ne dabar, kai indėlių palūkanos yra beveik nulinės“ teigė „Swedbank“ vyriausiasis ekonomistas Nerijus Mačiulis (2014). Finansų ministro priimtas sprendimas, dėl draudimo įmokų apskaičiavimo ir mokėjimo draudimo sistemos dalyviams Nr. 1K-210, kuris priimtas 2017 m. gegužės 31 d. sulygino draudimo įmokos visiems draudimo sistemos dalyviams vienodai.

Interviu metu pateikti kredito unijų vadovų pavyzdžiai apie įvykusius unijų bankrotus patvirtina teiginį, kad šie veiksmai stabdo kredito unijų plėtrą. Unijoms susiduriant su sunkumais ir problemomis, susijusiomis su unijos valdymo efektyvumu, turto kokybe, rizikos valdymu, nulėmusiomis kredito unijų bankrotus, problemų sprendimas, turi būti pačių kredito įstaigų sąskaita, vengiant naštos perkėlimo mokesčių mokėtojams. Taip pat būtinos veiksmingos priemonės, griežtinančios jų veiklą.

Pastaruoju metu tiek Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai, tiek kredito unijos paskolas išduota su ganėtinai mažomis palūkanų normomis, todėl sumažėjusį paskolų palūkanų balansą kompensuodavo VVP palūkanų pajamos. Tačiau pasitaikydavo atveju, kad kredito unijos, investuodavo į ilgą trukmės ir žemesnius investicinius reitingus turinčius VP, ir kurių investicinis portfelis sudarydavo daugiau kaip 50 procentų jų balansinio turto. Agresyviai investavusios kredito unijos, priimdamos rizikingus investavimo sprendimus, susilaukė Lietuvos banko dėmesio ir pasekmių. Lietuvos banko valdyba, 2015 m. priėmė nutarimą, dėl kredito unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius, kuriame nustatyta, kad kredito unijų investicinis portfelis nuo 2015 m. gruodžio 31 d. negali sudaryti daugiau kaip 50 proc. unijų balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė negali būti ilgesnė kaip penkeri metai. Nuo 2016 m. gruodžio 31 d. investicinis portfelis neturi sudaryti daugiau kaip 35 proc. kredito unijos balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė neturės būti ilgesnė kaip treji metai, o nuo 2017 m. gruodžio 31 d. – ne ilgesnė kaip dveji metai. Lietuvos banko priimtas nutarimas, dėl kredito unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius, palietė visas Lietuvoje veikiančias kredito unijas. Lietuvos banko valdybos priimtas nutarimas sumažino sandorio šalies ir rinkos riziką, tačiau kartu mažėjo ir palūkanų pajamos už investuotas lėšas. Kredito unijų sistema nuo 2018 metų uždirbti papildomų pajamų iš vertybinių popierių galimybių nebeturi, ir tai anot ekspertų nuomonės, dar vienas svarbus veiksnys stabdantis šių institucijų plėtrą.

Kooperatinė valdymo sistema žymiai inertiškesnė greitiems pokyčiams, todėl unijoms sunku patenkinti kasdien didėjančius klientų poreikius. Sunku greitai sukaupti kapitalo, kad būtų galima operatyviai spręsti kai kuriuos technologinius klausimus (mobiliosios programėlės), lėtai tobulinami IT procesai, trūksta tokių teikiamų paslaugų ir produktų nariams kaip lizingas ir faktoringas. Plėtrą stabdo

nepalanki ekonominė situacija ir žmonių emigracija. Stiprėjanti išorinė (bankų, prekybos centrų, kitų mokėjimo įmonių) konkurencija ir nepakankami/nesisteminiai rinkodaros veiksmai riboja kredito unijų plėtrą.

4.3 Lietuvos banko ir vyriausybės pozicijos įtakos kredito unijoms analizė

Pokalbiui įpusėjus pereinama prie kredito unijų reformos, Lietuvos Banko nutarimų ir naujų kredito unijų įstatymo straipsnių temų. Nagrinėjant respondentų atsakymus, Lietuvos banko ir Vyriausybės pozicija kredito unijų atžvilgiu klasteryje išskiriamos trys temos: 1) Kontrolė; 2) Lietuvos banko nutarimai ir įstatymai; 3) Kapitalo stiprinimas. Detaliai šio klasterio elementai ir patvirtinantys teiginiai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Lietuvos banko ir vyriausybės pozicija kredito unijų atžvilgiu veiksnių struktūra (sudaryta autorės)

Klasteris	Tema	Subtema	Teiginys	
LIETUVOS BANKO IR VYRIAUSYBĖS POZICIJA KREDITO UNIJŲ ATŽVILGIU	Kontrolė	Lietuvos banko reikalavimai	„Lietuvos banko (LB), kaip finansinių įstaigų priežiūros institucijos, nustatytų reikalavimų vykdymas parodo unijos stabilumą. Be abejonės, įvykę kredito unijų bankrotai ir informacija apie neskaidrias unijas daro nestabilią visą kredito unijų sistemą“. B „Juk sistema veikia jau daugiau kaip 20 metų, o bankrutavo tik kelios unijos. Kai tuo tarpu per panašų laikotarpį bankrutavo žymiai daugiau bankų, kurie padarė nepalyginamai didesnius nuostolius. Manau, kad laiku nesusigriebta griežčiau kontroliuoti ir griežtinti unijų steigimąsi, bei veikiančių „psiaudo unijų“ kontrolę“. E	
		CKU grupė	„Nemanau, kad tokia yra Lietuvos banko pozicija. Ypač CKU grupės unijų atžvilgiu. Sektoriuje yra pavienių problemų, kurios ryšium su reforma yra sprendžiamos. Daugiausiai bėdų ir bankrotų vyko LCKU grupei nepriklausiančiose kredito unijose iki privalomos narystės CKU“. C	
	Lietuvos banko nutarimai ir įstatymai	Nauji Kredito unijų įstatymo straipsniai	„Šie įstatymai skaldo kredito unijų sistemos vienybę“. A „Išgalioję kredito unijų įstatymo straipsniai daugeliu atveju griežtina kredito unijų veiklą, bet jie nėra neįgyvendinami“. B „Nemanau, kad įstatymas tiesiogiai įtakos unijų konkurencingumą. Konkurencingumą, klientų aptarnavimą, technologinius sprendimus įtakoja ne tiek reglamentavimas kiek pačių kredito unijų veikla“. C	
		Veiklos stabilumas	„Augimui bei plėtrai gal ir nelabai turės įtakos, bet sistema tikrai taps patikimesnė. Iš kitos pusės patikimumas bei stabilumas didins unijų konkurencingumą“. E	
				„Taip, pritariu, nes vyriausybės ir Lietuvos banko nuleisti reikalavimai yra kintantys ir pažeidžia kooperacijos vystymosi principus, todėl reikalingas kapitalo palaikymas biudžeto lėšomis. Mano nuomone, kad ne kapitalas valdo kredito unijų riziką, o neigiami straipsniai žiniasklaidoje“. A

	Kapitalo stiprinimas	Vyriausybės paskola	<p>„Kredito unijos kapitalo stiprinimas turi būti unijos siekiamybė. Pelningai veikianti kredito unija ir kaupianti kapitalą gali suteikti konkurencingas paslaugas. Biudžeto lėšomis galėtų būti daromos investicijos į inovatyvių procesų įgyvendinimą – pridėtinės vertės kūrimą, bet ne į „užgyventų“ nuostolių padengimą“. B</p> <p>„Kapitalo padidinimas iš biudžeto reikalingas kapitalo sustiprinimui ir užtikrinimui, kad kredito unijų kapitalizacija bus pakankama ateities ekonomikos šokams ir netikėtiems nuostoliams amortizuoti“. C</p> <p>„Kapitalas nėra didinamas biudžeto lėšomis. Kredito unijų sistema siekė gauti iš vyriausybės paskolą greitam reikiamo kapitalo sukaupimui. Ši paskola bus gražinama kai kapitalas bus sukauptas iš nuosavų lėšų“. E</p>
		Kredito unijų reforma	<p>„Mano nuomonė vienareikšmiška – kredito unijos turi būti nesusiskaldžiusios, siekti vieningo bendradarbiavimo, viena CKU. Tik vienybėje galime būti stiprūs ir strategiškai patrauklūs. Įstatymus kuria mūsų „išrinktieji“, todėl reikalingi įstatymų pataisymai“. A</p> <p>„Reformos iniciatoriai norėjo reformuoti daugiau kaip 20 metų pagal vieną santvarką veikusį sektorių per metus – be išorinės pagalbos tą padaryti nelabai realu“. C</p> <p>„Nuosavas kapitalas suformuotas iš unijos pelno būtų pagrindinis garantas unijų patikimumui bei stabilumui. Šiam tikslui pasiekti, pagal reformos projektą, turime dešimt metų“. E</p>
		Išlaidų optimizavimas	<p>„Paanalizavus tiek pavienių kredito unijų konsoliduotus balansus, tiek Lietuvos banko pateiktus bendrus visos kredito unijų sistemos rezultatus, „akį rėžia“ Operacinių išlaidų augimas“. C</p>

Finansų sistemoje veikiančios finansų institucijos daro didelį poveikį ne tik pavieniams namų ūkiams, verslo įmonėms, bet ir visai valstybei, vienaip ar kitaip paveikdamos šalies ekonomiką. Būtent nuo finansų sistemos stabilumo, kredito sistemos patikimumo, finansų institucijų patrauklumo priklauso, ar noriai bus imamas kreditas, dedamas indėlis ir taip bus skatinimas namų ūkių vartojimas, verslo įmonių gamybos didinimas ir galiausiai pačios ekonomikos augimas.

Užtikrinti veiklos stabilumą, stiprinti kredito unijų sektorių tiek atskirų kredito unijų lygiu (mikrolygiu), tiek kaip sistemą (sisteminiu lygiu) 2013 metais ėmėsi Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komitetas. Siekiant nustatyti teisingas Tvarios kredito unijų veiklos koncepcijos, įgyvendinimo prielaidas, 2015 m. buvo parengti ir Lietuvos Respublikos Seimui pateikti Lietuvos Respublikos teisės aktų, reikalingų numatytai kredito unijų sektoriaus sisteminei reformai įvykdyti, uždaviniai. Viename jų nustatyta, kad iki įstatymo įsigaliojimo dienos, 2017 m. gruodžio 31 d., turi būti atliktas išsamus, nepriklausomas ir standartizuotas veikiančių kredito unijų turto kokybės vertinimas (AQR), pasitelkiant audito įmones, turto vertintojus ar kitus tinkamą kvalifikaciją turinčius asmenis. Turto kokybės vertinimas buvo vienas iš pagrindinių žingsnių vykdant Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintą kredito unijų sistemos pertvarką, kurios pagrindinis tikslas – užtikrinti ilgalaikę tvarią sektoriaus raidą, sukurti efektyviai veikiančią kryžminių garantijų sistemą. Šio vertinimo tikslas –

nustatyti kredito unijų finansinę padėtį prieš susijungimą, iš naujos kredito unijų sistemos pašalinti esančias problemas ir užtikrinti šios sistemos gyvybingumą ir patikimumą. Masinio vertinimo metu identifikuoti esminiai trūkumai dar kartą patvirtino vykstančios sektoriaus reformos būtinumą. Nustatyta nemažai atvejų, kai kredito unijos negalėjo tinkamai pagrįsti skolininkų pajamų ir jų tvarumo, o verslo subjektų, taip pat ir ūkininkų finansinės būklės vertinimas buvo neišsamus. Nustatyta, kad už paskolas unijoms įkeisto turto vertinimas neatnaujinamas arba reguliariai neperžiūrimas, menkas kredito unijų darbuotojų vaidmuo nagrinėjant trečiųjų šalių pateiktus turto vertinimo dokumentus, o vertinimą atliekant pačioms unijoms, ne visuomet užtikrinama, kad būtų tinkamai laikomasi vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo reikalavimų. Kredito unijoms buvo pateiktos pastabos dėl ilgalaikio turto vertės apskaičiavimo ir taikomų per ilgų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) laikotarpių, dėl nepagrįstai į apskaitą įtrauktų atsargų ir avansų už suteikiamas paslaugas, nurodyta investicijas į Lietuvos centrinės kredito unijos (LCKU) kapitalą vertinti pagal verslo apskaitos standartų reikalavimus.

Sisteminis sektoriaus turto kokybės vertinimas pasiekė savo tikslą – sistema nepaveldėjo prieš reformą susiformavusių problemų, todėl kredito unijos gali viena kita pasitikėti besijungdamos į centrinės kredito unijas. Šis vertinimas unijoms padėjo sustiprinti rizikos valdymą, gerokai daugiau dėmesio skiriant paskolų bylų formavimui, skolininkų finansinės būklės peržiūrai. Šio vertinimo dėka kredito unijos atnaujino įkeisto turto vertinimą, skolininkų buvo prašoma pateikti papildomo užstato, ir visa tai pagerino bendrą turto kokybę. Net ir po konservatyvaus kredito unijų turto peržiūrėjimo didžioji dalis sektoriaus įstaigų vykdė kapitalo pakankamumo normatyvus.

Lietuvoje veikta dvi centrinės kredito unijos, joms sudarytos sąlygos užtikrinti savo narių kredito unijų mokumą ir suteiktos galimybės kontroliuoti jų prisiimamą riziką. Visos kredito unijos iki 2018 m. sausio 1 d. privalėjo apsispręsti, ar pradėti vykdyti pertvarkymo į banką procedūrą, ar toliau tęsti veiklą vienos iš CKU (Lietuvos centrinės kredito unijos ar Jungtinės centrinės kredito unijos) sudėtyje. Narystę CKU pasirinko 61 kredito unija, likusios nusprendė plėtoti savo veiklą pagal specializuoto banko modelį. Siekdamos gauti specializuoto banko licenciją, per penkerių metų pereinamąjį laikotarpį jos privalės pertvarkyti savo veiklą taip, kad tenkintų visus bankams keliamus reikalavimus ir galėtų verstis tradicine banko veikla. „2018 m. sausio 1 d. buvo baigta kredito unijų reforma. Iki šios datos kredito unijos privalėjo apsispręsti, ar toliau tęsti kredito unijos veiklą įstojant į centrinę kredito uniją, ar pradėti persitvarkymo į banką procedūrą. Kredito unijų reforma leido susiformuoti centrinių kredito unijų grupėms, kurios stiprina kooperatinės bankininkystės veiklą, plėtoja finansinių paslaugų teikimą regionų, miestelių ir miestų gyventojams bei verslui. Atsiradusi galimybė steigti specializuotiems bankams pildo kredito įstaigų žemėlapi, vartotojams prieinamų finansinių paslaugų spektrą ir didina konkurenciją“ (Lietuvos bankas, 2018). Dauguma ekspertų pažymėjo, kad reguliacinė aplinka, leidusi funkcionuoti vienai centrinei kredito unijai, sukūrė rinkos monopolį, ir tai stabdė unijų sektoriaus vystymąsi bei mažino sektoriaus konkurencingumą. Tačiau leidimą steigti neribotam skaičiui centrinių kredito unijų ekspertai vertina gana skirtingai. Ekspertai sutinka, kad toks sprendimas turės teigiamą poveikį sektoriaus stabilumui ir konkurencingumui, bet didesnis centrinių kredito unijų skaičius Lietuvoje yra mažai tikėtinas. Naujos centrinės kredito unijos steigimas ir išlaikymas susijęs su dideliais kaštais ir ilgu atsipirkimo laikotarpiu. Labai tikėtina, kad šiuo metu veikiančios dvi centrinės kredito unijos, siekiant kaštų optimizacijos, ateityje vykdys susijungimo procesą.

Kredito unijų sistema nuo 2018 metų apsaugota nuo nemokumo, nes kiekviena unija priklauso vienai iš centrinių kredito unijų, o tai suvienija į vieningas mokumo užtikrinimo sistemas ir užtikrina stabilumą. Atsiradusi galimybė veikti kelioms centriniams kredito unijoms užtikrina tai, kad kredito

unijos gali dirbti su tais partneriais, kurie dalijasi bendra veiklos krypties vizija, gali kurti nariams priimtina bendros veiklos modelį. Taip bus užkirstas kelias atskirų kredito unijų bankrotams, o mokesčių mokėtojai bus apsaugoti nuo šių bankrotų pasekmių. Kredito unijos pamažu taps patikimu ekonomikos augimo finansavimo partneriu. Gyventojai, verslas, žemės ūkis žinodami, kad kredito unijos priklauso vieningai sistemai, galės visiškai pasitikėti jomis. Aiškiai apibrėžta veiklos misija – sudaromos sąlygos kredito unijoms koncentruotis į pagrindinę veiklą, t. y. narių kreditavimą. Vieningos unijų sistemos teikiamos paslaugos ir produktai leis atpiginti skolinimąsi. Gyventojai ir verslas pajus paprastesnes kreditavimo galimybes. Dalyvaudamos vieningoje mokumo užtikrinimo sistemoje, unijos taps patrauklesnės investuotojams, o tai reiškia daugiau lėšų finansų sistemoje. Stipresnė savireguliacinė priežiūra – daugiau stabilumo. Centrinė kredito unija įgijo veiksmingas atskirų unijų kontrolės ir priežiūros funkcijas, o tai suteikia finansų sistemai saugumą. CKU rūpinasi sistemos narių išdo valdymu ir kapitalo stiprinimu, todėl visos unijos vykdys riziką ribojančius normatyvus. Kredito unijos, veikiančios centrinės kredito unijos priežiūroje, susitaria dėl bendrų taisyklių ir jų laikosi, taip ribodamos visos kredito unijų sistemos prisiimamą riziką. Kredito unijų veiklos priežiūros modelis sustiprinamas, nes Lietuvos bankas prižiūri tiek atskiras kredito unijas, tiek konsoliduotą centrinių kredito unijų sistemą.

Remiantis Pasaulinės kredito unijų tarybos (WOCCU) ir kitų šalių patirtimi, kredito unija apibrėžiama kaip finansines paslaugas savo nariams teikianti kooperatinė įstaiga. Šios įstaigos misija – ekonominės ir socialinės naudos siekimas visiems nariams vienodai prisidedant prie kredito unijos valdymo, tai yra vienas narys – vienas balsas. Nors pelno siekimas nėra pagrindinis kredito unijų veiklos tikslas, tačiau ekonomiškai pagrįsta, stabili ir konkurencinga veikla gali būti užtikrinta tik veikiant pelningai. Šalyse, kuriose kredito unijos ar kooperatiniai bankai dirba pelningai (pvz. Šveicarija, Suomija, Nyderlandai), didžioji dalis kapitalo sukaupiama iš gauto pelno, o pasiektas aukštas tvaraus kapitalo pakankamumo lygis leidžia užtikrinti stabilumą ir patikimą kredito unijų veiklą. Visa tai patvirtina respondento E teiginys, kad „Nuosavas kapitalas suformuotas iš unijos pelno būtų pagrindinis garantas unijų patikimumui bei stabilumui. Lietuvoje kredito unijos funkcionuoja ilgiau nei 20 metų. Tačiau šis sektorius nesugebėjo dirbti pelningai, jų veiklos modelis neatitiko kooperatinio veiklos modelio, trūko tvaraus kapitalo kas iš esmės paskatino kredito unijų reformą. Šiam tikslui pasiekti, pagal reformos projektą, turime dešimt metų“. Siekiant užtikrinti tvarią, misiją ir pagrindinį tikslą atitinkančią kredito unijų sektoriaus veiklą, svarbu įstatymais įtvirtinti, kad kredito unijų veiklos tikslas yra narių kreditavimas, indėlių pritraukimas iš savo narių ir kitų finansinių paslaugų teikimas. Respondento C nuomone, „Kredito unijų vadovybė turi peržiūrėti balanso buhalterinę eilutę „Operacinės išlaidos“, kurios pastaruosius penkerius metus tendencingai auga. Pavykus optimizuoti minėtas išlaidas, būtų didinamas tiek kiekvienos kredito unijos, tiek visos unijų sistemos pelningumas“. Paanalizavus Lietuvos banko puslapyje viešai skelbiamas Kredito unijų pelno (nuostolio) ataskaitas, matoma, kad apie 60 proc. visų operacinių išlaidų sumos sudaro Personalo išlaikymo išlaidos (2 priedas). Respondento C išsakyta nuomonė pagrįsta. Personalo išlaikymo išlaidos auga kasmet, nors pagrindinės veiklos pajamos – Palūkanų pajamos – priešingai, mažėja.

Įsigalioję kredito unijų įstatymo straipsniai daugumos respondentų nuomone, griežtina kredito unijų veiklą, bet jie nėra neįgyvendinami. Augimui bei plėtrai gal ir nelabai turės įtakos, bet sistema tikrai tapo patikimesnė. Išsamiau pasisakė C respondentas, teigdamas, kad „Kredito unijų kapitalas bus didinamas skolintomis lėšomis, kurios bus grąžintos į biudžetą kartu su palūkanomis, taigi, ilguoju periodu netgi jį padidins. Reformos iniciatoriai norėjo reformuoti daugiau kaip 20 metų pagal vieną santvarką veikusį sektorių per metus – be išorinės pagalbos tą padaryti nelabai realu. Vis dėlto,

paminėtina, kad abi CKU vykdo minimalius kapitalo reikalavimus nuo 2018 m. savo jėgomis. Respondentas A pasisakė priešingai nei dauguma interviu dalyvių „Šie įstatymai skaldo kredito unijų sistemos vienybę. Mano nuomonė vienareikšmiška – kredito unijos turi būti nesusiskaldžiusios, siekti vieningo bendradarbiavimo, viena CKU. Tik vienybėje galime būti stiprūs ir strategiškai patrauklūs. Kredito unijų kapitalo didinimas biudžeto lėšomis yra ankstesnis unijų valdymo, unijų veiklos rezultatas. Įstatymus kuria mūsų „išrinktieji“, todėl reikalingi įstatymų pataisymai“.

4.4 Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Kiekviena organizacija, norinti sėkmingai gyvuoti, turi pažinti savo aplinką, kuri gali būti vidinė ir išorinė. Vidinę aplinką labiau lemia tai, kas vyksta organizacijos vidaus gyvenime, o išorinė – tai, kas už organizacijos ribų. Išorinės aplinkos analizė žmonėms reiškia skirtingus dalykus. Kai kas mano, jog tai yra žinios, kuriomis naudojasi verslas, veikiantis už savo ribų. Kiti mano, jog tai yra visuma to, kas parašyta ir pasakyta apie konkurentus ir jų pačių kompaniją. Išorinės aplinkos analizės tikslas – nustatyti ilgalaikius išorinės aplinkos pokyčius, kurie daro įtaką verslui. Išorinės aplinkos analizė bando surasti veiksniai, kurie tiesiogiai veikia verslą ir į kuriuos dėl to reikia atsižvelgti iš karto. Makroaplinka – nekontroliuojami veiksniai, sudarantys išorinę rinkodaros aplinką, t. y. demografiniai, ekonominiai, technologiniai, gamtos, sociokultūriniai ir valstybės reguliavimo veiksniai, kuriems suteiktas PEST vardas:

- Politinės/teisines tendencijos, kurios gali būti siejamos su įstatymų leidyba, sutartimis, dekretais, politiniu stabilumu, arba tokių tendencijų nebuvimas.
- Ekonominės tendencijos, kurios gali būti siejamos su ekonomine plėtra, interesų lygiais, priėjimu prie rizikos kapitalo, darbo jėgos rinka.
- Socialinės/kultūrinės tendencijos, kurios gali būti siejamos su demografija, pajamų skirtumais, etninėmis grupėmis, gyvenimo stiliaus pokyčiais, mokymų lygiais, požiūriu į darbo ir poilsio laiką.
- Technologinės tendencijos. Tai nacionalinio ir tarptautinio lygmens investicijos, technologiniai pokyčiai, technologinis brandumas ir nauji atradimai.

Susisteminius interviu dalyvių atsakymus PEST modelyje, galima išskirti pagrindinius veiksniai, kurie turi ryšį su politine ir teisine, ekonomine, socialine ir kultūrine bei technologinėmis aplinkomis. Situacijos buvimas, projekcijos ir pagrindimas pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. Respondentų atsakymų apibendrinimas PEST modelyje (šaltinis: sudaryta autorės)

Rodiklis	YRA situacija	Projekcijos	Pagrindimas
Politinė ir teisinė aplinka			
Kredito unijų įstatymas	Kredito unijų įstatymas nustato kredito unijų steigimo, licencijavimo, veiklos, pabaigos, pertvarkymo ir priežiūros tvarką, kad kredito unijų sistema būtų stabili, patikima, veiksminga ir saugi.	Kredito unijų jungimasis, kryžminės garantijos	Parengtos įstatymo pataisos, kurios įsigaliojo 2018 m.
Lietuvos banko nutarimas	Siekdami užtikrinti sklandžią kredito unijos reformos eigą, Lietuvos banko valdyba parengė Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklių pakeitimus	Kapitalo pakankamumo o skaičiavimo metodikos keitimas	Nutarimo projektas įsigaliojo nuo 2017-06-30 d.
Vartojimo	Vartojimo kredito įstatymo pakeitimo tikslas - sumažinti	Tikimasi, jog	Įsigaliojo nuo

kredito įstatymas	kredito prieinamumą neatsakingai besiskolinantiems vartotojams ir užtikrinti tinkamą kreditavimo santykių šalių balansą. Nustatyti griežtesni vartojimo kredito sutarčių reklamos reikalavimai, nustatytos tam tikros pareigos ir reikalavimai vartojimo kredito davėjams.	sumažės neatsakingai besiskolinančių vartotojų skaičius	2016 m. vasario 1 d.
Ekonominė aplinka			
Bendras vidaus produktas	Pagal Lietuvos Banko duomenis BVP atsigauna, tačiau kredito unijų rinkos užimama dalis traukiasi	Progozėse numatoma, jog artimiausiu metu BVP augs	Lietuvos banko duomenys
Nedarbo lygis	Nedarbo lygis (palyginti su darbo jėga) išlieka stabilus, vyrauja apie 7 - 8 proc. https://www.lb.lt/naujausi-lietuvos-makroekonominiai-rodikliai Kredito unija susiduria su klientų nemokumo problema.	Vyraus nedidelis nedarbo lygis	Lietuvos banko duomenys
Lietuvos banko nutarimas	Lietuvos banko valdybos 2015 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 03-103 patvirtintos Kredito unijų investavimas į ne nuosavybės vertybinius popierius taisyklės. Nuo 2016 m. gruodžio 31 d. nustatyti investicinis portfelis neturės sudaryti daugiau kaip 35 proc. kredito unijos balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė neturės būti ilgesnė kaip treji metai, o nuo 2017 m. gruodžio 31 d. – ne ilgesnė kaip dveji metai.	Nutarimas leis sumažinti sandorio šalies ir rinkos riziką, tačiau kartu mažės ir palūkanų pajamos už investuotas lėšas	Įsigaliojo nuo 2016 m. gruodžio 31 d.
Palūkanų norma	Vyriausybės išdo vekselių, paskolų ir terminuotų indėlių palūkanų normos mažėja ir netgi minusinės. Dabartiniais finansų rinkų vertinimais, euro zonos palūkanos išliks neigiamos dar bent dvejus metus, todėl kredito unijai sudėtinga išduoti pelningas paskolas.	Palūkanų norma artimiausiu metu nesikeis	Lietuvos banko duomenys
Socialinė ir kultūrinė aplinka			
Demografiniai pokyčiai	Pastaraisiais metais pastebimi tarptautinės emigracijos srautų mažėjimai – 2010 m. tūkstančiui gyventojų teko 26,9 emigranto, 2013-2014 m. šis rodiklis gerokai sumažėjo – iki 12,5 emigranto tūkstančiui gyventojų.	Tikimasi, kad gyventojų skaičius stabilizuosis	Statistikos departamento duomenys
Socialinis mobilumas	Vykstant modernizacijai, keičiasi ekonomikos struktūra – pramonė nustumia žemės ūkį, sukurdama daug naujų darbo vietų, žmonės keliai gyventi į miestus, švietimas atveria visuomenės nariams daugiau galimybių.	Tikimasi, kad gyventojų skaičius kaime stabilizuosis	Statistikos departamento duomenys
Technologinė aplinka			
Techninių galimybių pažanga	Informacinių sistemų, technikos bei kompiuterinių tinklų naudojimas pagreitina informacijos naudojimą, mažina finansines išlaidas, leidžia užtikrinti operatyvų sprendimų priėmimą. Sparčiai plečiantis elektroninei bankininkystei, skaitmeninėms klientų aptarnavimo sistemoms, nepasinaudojusios šia galimybe, kredito unijos būtų praradusios galimybę konkuruoti su Lietuvoje veikiančiais bankais.	Sukurta „i-Kubas“ ir „i-Unija“ sistema	Lietuvos Centrinė kredito unija

Apibendrinus respondentų pateiktus atsakymus PEST modelyje, galima teigti, kad kredito unijų sistema yra labiausiai veikiamą dviejų aplinkų, tai – ekonominės, bei politinės ir teisinės aplinkos. Tiek ekonominėje, tiek politinėje ir teisinėje aplinkoje didžiausią įtaką Lietuvoje veikiančių kredito unijų sistemai daro Lietuvos bankas, kuris vykdo nuolatinę kredito unijų finansinės būklės analizę, vertina jų veiklą, prižiūri, kad būtų laikomasi Kredito unijų įstatymo nuostatų, kontroliuoja kaip

vykdomi veiklos riziką ribojantys normatyvai ir kiti reikalavimai. Atlieka kredito unijų inspektavimus. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatyme nustatyti kredito unijų veiklos riziką ribojantys normatyvai, kuriuos privalo vykdyti visos Lietuvos kredito unijos. Normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas.

Pagal Ferguson ir McKillop (2006) Lietuvos kredito unijas šiandien (t. y. 2019 metais) pagal daugumą požymių galima priskirti pereinamajam periodui. Kaip teigia Igarytė ir Ramanauskas (2011), pereinamajam periodui Lietuvoje veikiančias kredito unijas galima priskirti dėl šių empiriniame tyrime identifikuotų charakteristikų: stebimas unijų stambėjimas, kredito unijų nariams teikiama daugiau diversifikuotų paslaugų, keičiamas įstatyminis reguliavimas, pabrėžiamas augimo ir efektyvumo būtinumas, pripažįstamas poreikis didesniai profesionalumui, informacinių technologijų plėtrai, vystomos centralizuotos paslaugos.

Kredito unijų reformos pabaiga – svarbus įvykis Lietuvos finansų rinkoje. Nuo šiol Lietuvoje veikia dvi centrinės kredito unijos: anksčiau buvusi vienintelė centrinė kredito unija, Lietuvos centrinė kredito unija vienija 49, o įsteigta nauja Jungtinė centrinė kredito unija – 11 kredito unijų. Dar penkios kredito unijos pradėjo persitvarkymo į specializuotus bankus procedūras. Kredito unijų reforma svarbi gyventojams ir verslui regionuose, kuriuose finansinių paslaugų prieinamumas mažesnis nei didmiesčiuose, įmonėms ir organizacijoms besinaudojančioms kredito unijų paslaugomis. Kredito unijų reforma buvo reikalinga dėl šių pagrindinių priežasčių:

1. Išlikimas. Kaip neatskiriamas finansų sistemos dalis kredito unijos turi išlikti, nes jos yra didžiausias smulkiojo verslo ramstis, taip pat itin svarbios finansų paslaugų teikėjos Lietuvos regionų gyventojams. Šiai dienai jos yra per silpnos aptarnauti vidutinį verslą ir sėkmingai konkuruoti rinkoje. Veikdamos kartu konsoliduotos kredito unijos galėtų tapti rimta atsvara bankų sektoriui.
2. Galimybės. Veikdamos kartu konsoliduotos kredito unijos gali tapti rimta atsvara bankų sektoriui, nes iki šiol jos buvo per silpnos aptarnauti vidutinį verslą ir veiksmingai konkuruoti rinkoje.
3. Pokyčiai – būtini. Nuo 2013 m. iki 2017 m. pabaigos veiklą priverstinai baigė 11, o dar 2 kredito unijų veikla sustabdyta ir paskirtas laikinasis administratorius, kai kurios nuolat susiduria su kapitalo pakankamumo problemomis. Iš VĮ „Indėlių ir investicijų draudimo“ fondo išmokėta 173 mln. eurų suma bankrutavusių kredito unijų indėlininkams.
4. Pasitikėjimas. Sumažėjęs gyventojų ir verslo pasitikėjimas kredito unijomis dar labiau apsunkina šio sektoriaus plėtros galimybes. Ir rinkos dalyviai, ir priežiūros institucija pripažįsta, kad kredito unijų sektoriui trūksta tvaraus kapitalo.

Lietuvos finansų sistema yra stabili ir gerai kapitalizuota, nuosaikiai didėjantis bankų kreditavimas palankiai veikia šalies ekonomikos augimo perspektyvą, teigiama naujaisioje Tarptautinio valiutos fondo Lietuvos vertinimo ataskaitoje. Tarptautinio valiutos fondo ekspertai taip pat siūlė stiprinti kredito unijų sektorių ir įgyvendinti struktūrinę šio sektoriaus reformą. Lietuvos Respublikos kredito unijų ir Lietuvos Respublikos centrinių kredito unijų įstatymų projektai parengti ir patvirtinti pagal stiprią pažangių valstybių kooperatinių finansų įstaigų reguliavimo praktiką: Austrijos, Suomijos, Kanados, Vokietijos, Nyderlandų. Šiose šalyse veikiančių kooperatinių įstaigų veiklos stabilumas, pelningumas ir aukšti reitingai rodo, kad tinkamai valdomos, kooperatinės įstaigos gali sukaupti

dideles kapitalo atsargas iš pelno, tapti didelėmis ir patikimomis finansų rinkos dalyvėmis. Sėkmingas kredito unijų sistemos vystymasis gali turėti teigiamą poveikį Lietuvos bankinio sektoriaus plėtrai, didinant finansinių paslaugų apimtį ir plečiant jų spektrą, taip mažinant Lietuvos bankinio sektoriaus aukštą koncentraciją, kuris kaip rašo OECD (2017) užima apie 70 proc. rinkos dalies.

Kredito unijos aktyviai išnaudodamos naujos teisinės aplinkos suteiktas vystymosi galimybes turi visas sąlygas pereiti į trečią, subrendusių kredito unijų, sistemos lygį, kuris kaip teigia mokslininkai (McKillop ir kt., 2006; Hannafin ir McKillop, 2007; Ryder, 2008; Ryder ir Chambers, 2009; Schreier, 2011; Wheelock ir Wilson, 2011, 2013) pasižymi dalykiška verslo filosofija, dideliu turtu ir narių skaičiumi. Profesionalūs darbuotojai valdo daugybę produktų, kuriuos dažniausiai lemia informacinės technologijos. Viso šito galima pasiekti per kredito unijų jungimosi procesus, kas pastebima jau vyksta šiandien ganėtina aktyviai. 2018 m. prasidėjęs kredito unijų LCKU narių jungimosi procesas vyksta toliau. Aptariamam laikotarpiu Lietuvos bankas davė leidimą reorganizuoti Rokiškio kredito uniją, prijungiant ją prie Anykščių kredito unijos. Lietuvos bankui pateiktais duomenimis, 2019 m. balandžio 1 d. Rokiškio kredito unijos turtas, teisės ir pareigos perduotos po reorganizavimo veikiančiai Anykščių kredito unijai. Be to, duotas sutikimas, kad būtų reorganizuotos Naftininkų kredito unija, Sedos kredito unija ir kredito unija Skuodo bankelis, prijungiant jas prie Mažeikių kredito unijos (Lietuvos bankas 2019).

Kredito unijos per pereinamąjį laikotarpį privalo sukaupti solidžią kapitalo atsargą. Tvarus kapitalas turės sudaryti ne mažiau nei 90 proc. bendro unijos kapitalo. Iš esmės keičiamas esamas kredito unijų kapitalo reglamentavimas. Nepastovus ir nuostolių negebantis padengti kapitalas keičiamas tvarių unijų kapitalu, taip užtikrinant unijų stabilumą. Sukaupusios tvarų kapitalą kredito unijos taps patikimomis finansų rinkos dalyvėmis. Sustiprėjusios ir susivienijusios kredito unijos galės sėkmingai konkuruoti su bankais teikdamos finansines paslaugas ne tik gyventojams bei smulkioms įmonėms, bet ir vidutiniams verslui. Unijų augimas sustiprins kooperacinį sektorių Lietuvoje. Konsoliduotas tvarus kapitalas ir masto ekonomija leis visai unijų sistemai išplėsti kreditavimo galimybes. Šiuo metu kapitalo reikalavimus nustatančios Europos Sąjungos direktyvos bus privalomos tik centrinėms kredito unijoms. Tuo tarpu visos vieningai sistemai priklausančios unijos dar turi 10 metų periodą, iki 2028 metų, prisitaikyti prie kapitalo reikalavimų (nuo 2018 m. sausio 1 d. – ne mažesnis kaip 5,25 proc.; nuo 2028 m. sausio 1 d. – ne mažesnis kaip 10,5 proc.;) Lietuvos Bankas, 2018).

Šalies kredito unijų sektoriaus veikla ir toliau yra pelninga. Jis per 2019 m. pirmuosius tris ketvirčius uždirbo 3,3 mln. Eur pelno (toks pat rezultatas buvo tokiu pačiu laikotarpiu pernai, 2018 m., pašalinus kredito unijos „Mano unija“, tapusios specializuotu banku, poveikį 2,8 mln. Eur pelno). Šiomet, didėjant kredito unijų narių skaičiui ir į aukštumas kylant paskolų, suteiktų kredito unijų nariams, portfeliui, sparčiai auga ir pajinis unijų kapitalas (Lietuvos bankas, 2019). Pasak Lietuvos banko atstovų, ir toliau bus vykdomi kiti priežiūros veiksmai, pradedant nuo įpareigojimo parengti detalius kapitalo stiprinimo planus. Jų įgyvendinimą ir toliau aktyviai prižiūrės Lietuvos bankas, tačiau priežiūros turimi duomenys rodo, kad unijos tvarų kapitalą intensyviai telkia jau dabar.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuvoje veiklą vykdo kooperatinės finansinės institucijos – kredito unijos, kurios aptarnauja vidutines arba žemesnes nei vidutines pajamas turinčius žmones, smulkų ir vidutinį verslą. Norint tapti kredito unijos nariu, reikia išsipirkti pajų, kuris yra unijos nario nuosavybė ir kuris yra gražinamas nariui, išstojus iš kredito unijos, finansiniams metams pasibaigus. Kredito unija – finansinė įstaiga, kuri tenkina savo narių ūkinius ir socialinius poreikius. Nors kredito unijos siūlo panašias paslaugas kaip ir bankai – išduoda paskolas, priima indėlius, teikia elektroninės bankininkystės paslaugas ir platina mokėjimo korteles, – vis gi šios finansinės institucijos valdymas ir veiklos principai skiriasi. Kredito unija yra kaip atskira, autonomiška savo narių valdoma įmonė. Kooperatinę organizaciją kontroliuoja ir valdo jos nariai, kurie yra ir savininkai, ir klientai, atsakingi už įmonės augimą ir stabilią veiklą, vadovaujantis kooperatiniu principu: vienas narys – vienas balsas. Kaip numatyta Kredito unijų įstatyme, kredito unija yra išskirtinai lietuviško kapitalo kredito įstaiga ir visi joje esantys pinigai cirkuliuoja vietos bendruomenėje. Vienas esminių skirtumų tarp kredito unijų ir bankų veiklos yra tas, kad kredito unija teikia paslaugas tik savo nariams. Nors kredito unijos nėra tokios populiarios kaip komerciniai bankai, tačiau joms pavyksta pritraukti vis daugiau lojalių klientų. Lietuvos bankas vykdo nuolatinę kredito unijų finansinės būklės analizę, vertina jų veiklą, prižiūri, kaip laikomasi kredito unijų įstatymo nuostatų. Atlieka unijų inspektavimus, kontroliuoja veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymą. Centrinė kredito unija taip pat vykdo kredito unijų kontrolę ir, kai yra neišvengiama, atlieka kredito unijų inspektavimus. Centrinėje kredito unijoje veikia rizikos valdymo departamentas, kuris yra atsakingas už sistemai priklausančių narių rizikos valdymą, stambių paskolų vertinimą ir išdavimą, rizikos lygio kontrolę bei jos valdymo rekomendavimą.
2. Ankstyvoje atsiradimo ir plėtros stadijoje kredito unijos laikėsi socialinio veiklos modelio. Pagal šį modelį veikusios kredito unijos nesivystė, liko mažos ir finansiškai nestabilios. Šis modelis buvo pripažintas neefektyviu, todėl kredito unijų asociacijos parengė naują, į komercinį efektyvumą orientuotą modelį. Pasaulio kredito unijų judėjimo praktika rodo, jog perėjimas nuo socialinio prie komercinio veiklos modelio yra vienas problemiškesnių pastarųjų dešimtmečių kredito unijų veiklos klausimų. Atlikus kredito unijų rizikos vertinimo modelių tinkamumą, išsiaiškinta, kad nėra vieno modelio, kuris įvertintų visas svarbiausias Kredito unijų veiklos sritis. Išanalizuoti Altman Z, PEARLS, MIS ir Scorecard vertinimų modeliai turi ir privalumų ir trūkumų. Kredito unijoms labiausiai tinkamas modelis yra PEARLS, nes jis leidžia laisvai varijuoti norimais į analizę įtrauktis duomenimis. Objektyvus, nes leidžiama pasirinkti kintamuosius, o ne subjektyviai interpretuoti jų rezultatus. Reikalingų ir svarbių sričių, kurių neįtraukia kiti modeliai, įvertinimas. Kredito unijos siūlo panašias paslaugas kaip ir bankai – priima indėlius, išduoda paskola, platina mokėjimo korteles ir teikia elektroninės bankininkystės paslaugas, tačiau jų teikiamos paslaugos yra žymiai pigesnės nei bankų, o tai daro didelę įtaką jų plėtrai. Lietuvos centrinės kredito unijos įkūrimas ir jos teikiamos paslaugos sustiprino kredito unijų sistemos finansines ir technines galimybes panaudoti vykdomoje veikloje naujausias technologijas. Plečiantis skaitmeninėms klientų aptarnavimo sistemoms, kredito unijos nepasinaudojusios šia situacija, būtų praradusios galimybes konkuruoti su Lietuvoje veikiančiais bankais. Todėl galima teigti, kad Lietuvos centrinės kredito unijos teikiamos paslaugos prisidėjo prie kredito unijų sektoriaus sparčios plėtros. Išskirtinai lietuviško kapitalo kredito įstaigomis ir jų teikiamomis paslaugomis susidomėjimas augo kiekvienais metais, tačiau spartus šių institucijų augimas prasidėjo ekonominio sunkmečio laikotarpiu ir tęsiasi iki šių dienų.

3. Kredito unijų plėtrą įtakojančius veiksnius galima išskirti į plėtrą skatinančius ir į plėtrą stabdančius. Nariams suteiktos paskolos ir priimti indėliai yra pagrindiniai veiksniai, kurie daro įtaką kredito unijų plėtrai. Bendradarbiavimas su Žemės ūkio paskolų garantijų fondu, Nacionaline mokėjimo agentūra, Žemės ūkio konsultavimo tarnyba, taip pat tokie veiksniai, kaip mokėjimo kortelės ir internetinė bankininkystė bei komercinių bankų aptarnavimo padalinių mažinimas ir paslaugų prieinamumo ribojimas prisideda prie finansinių institucijų plėtos. Kredito unijų bankrotai, investavimo į VVP apribojimai ir kibernetinių atakų grėsmė – tai plėtrą stabdantys veiksniai. Kredito unijų rinkos veiklos apžvalgos duomenimis, 2018 m. gruodžio 31 d. 65 kredito unijų, vienijusių 161,1 tūks. narių, valdomas turtas siekė 726 milijonus eurų. Tai sudarė 2,60 proc. bankų sistemos turto, kuris 2018 m. gruodžio 31 d. duomenimis pasiekė 28,60 milijardus eurų.
4. Atlikto empirinio kredito unijų plėtrą skatinančių ir stabdančių veiksnių tyrimo rezultatai leidžia išskirti pagrindinius veiksnius, kurie skatina ir stabdo kredito unijų plėtrą bei įvertinti Lietuvos banko ir vyriausybės pozicijos įtaką kredito unijoms:

4.1 Kredito unijų stiprybė jos nariai – pajininkai. Vadinasi, sistemos augimo pagrindinis veiksnys – gebėjimas patenkinti jų poreikius. Lankstesnė nei bankų paskolų vertinimo specifika, su ūkininko veiklos ciklu suderinti paskolų terminai, bendravimas ir galimybė pasitarti, palanki vartojimo, verslo ir paskolų kainodara – tai veiksniai, kurie prisideda prie kredito unijų sistemos plėtos. Augimui ir plėtrai teigiamą įtaką daro bendradarbiavimas su Žemės ūkio paskolų garantijų fondu, Nacionaline mokėjimo agentūra, Žemės ūkio konsultavimo tarnyba, komercinių bankų fizinių aptarnavimo padalinių mažinimas ir paslaugų prieinamumo ribojimas.

4.2 Priežastys, kurios turi įtakos unijų plėtos stabdymui interviu dalyvių nuomone sutapo. Tai apibrėžta veiklos teritorija, technologiniai sprendimai, investavimo į VVP apribojimas, emigracija ir kredito unijų bankrotai. Lietuvoje kredito unijos veiklą vykdo ilgiau nei 20 metų. Tačiau šis sektorius nesugebėjo dirbti pelningai, jų veiklos modelis neatitiko kooperatinio veiklos modelio, trūko tvaraus kapitalo kas iš esmės paskatino kredito unijų reformą, kuri buvo baigta 2018 m. sausio 1 d.

4.3 Kredito unijos per pereinamąjį laikotarpį privalo sukaupti solidžią kapitalo atsargą. Tvarus kapitalas turės sudaryti ne mažiau nei 90 proc. bendro unijos kapitalo. Nepastovus ir nuostolių negebantis padengti kapitalas keičiamas tvariu unijų kapitalu, taip užtikrinant unijų stabilumą. Sustiprėjusios ir susivienijusios kredito unijos galės sėkmingai konkuruoti su bankais teikdamos finansines paslaugas ne tik gyventojams bei smulkioms įmonėms, bet ir vidutiniam verslui. Stipresnė savireguliacinė priežiūra – daugiau stabilumo. Centrinė kredito unija įgijo veiksmingas atskirų unijų kontrolės ir priežiūros funkcijas, o tai suteikia finansų sistemai saugumą. CKU rūpinasi sistemos narių išdo valdymu ir kapitalo stiprinimu, todėl visos kredito unijos vykdydys riziką ribojančius normatyvus.

REKOMENDACIJOS

Kaip neatskiriama finansų sistemos dalis kredito unijos turi išlikti, nes jos yra didžiausias smulkiojo verslo ramstis, taip pat itin svarbios finansų paslaugų teikėjos Lietuvos regionų gyventojams. Šiai dienai jos yra per silpnos aptarnauti vidutinį verslą ir sėkmingai konkuruoti rinkoje.

Pasak Lietuvos banko atstovų, ir toliau bus vykdomi kredito unijų veiklos priežiūros veiksmai, pradedant nuo įpareigojimo parengti detalius kapitalo stiprinimo planus. Vienas iš būdų tai galėtų būti – centralizacija. Veiklos masto ekonomija turės teigiamą poveikį kredito unijų veiklos efektyvumui, pelningumui ir kapitalo stiprinimo galimybėms, sumažės operacinės ir kitos veiklos sąnaudos atlikus apskaitos, rizikos valdymo, teisinių paslaugų, informacinių technologijų sistemų kūrimo ir palaikymo centralizaciją.

Darbo užmokesčio sistemos kūrimas kredito unijų sistemoje taip pat turėtų teigiamą poveikį veiklos efektyvumui ir pelningumui didinti, kas leistų padidinti kapitalą iš pelno. Pasitaiko atvejų, kai kredito unijų darbuotojai, gauna neadekvačiai didelį darbo užmokestį, nors veiklos rodikliai labai prasti. Pastovios ir kintamos darbo užmokesčio dalies nustatymas sudarytų galimybes siekti užsibrėžtų rezultatų siekimo.

LITERATŪRA

1. Aukštuolytė, R. (2014) Lietuvos bankas griežtina kredito unijų kontrolę. Prieiga per internetą <http://vz.lt/archive/article/2014/2/6/lietuvos-bankas-grieztina-kredito-uniju-kontrolė> (žiūrėta 2019 m. spalio 25 d.)
2. Baležentis, T., Kantaravičienė, A., Kėdaitis, V. (2013). A Non-Parametric Analysis of the Credit Union Performance in Lithuania // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Vol. 35. No. 2: 176–184.
3. Baltaca B., Volkova T. (2013). Credit unions: Social Enterprise at Work. *Science Journal of Bioness Management*, Vol. 2013, p. 1-9
4. Baležentis T., Kantaravičienė A., Kėdaitis V. (2014). Lietuvos kredito unijų veiklos dėsniumai. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure development*, Vol. 36, p. 223 – 234.
5. Birkenmaier, J., Curley, J. (2009). Financial credit: Social Work's role in empowering low-income families. *Journal of Community Practice*, 17 (3), 251-268.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*.
7. Bubnys, S., Kaupelytė, D. (2014). Development of co-operative enterprises in Lithuania. *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in development and transition countries*, 253 - 280
8. Buckiūnienė, O. (2002) Finansai
9. Chambers, C., Ryder, N. (2008). The funding of credit unions – where all the money gone? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 30 (3), 243-252.
10. Chambers, C., Ryder, N. (2009). *The Credit Crunch – Are Credit unions Able to Ride out the storm?* Journal of Banking Regulation, Nr. 1. Prieiga per internetą: http://www.academia.edu/243480/The_Credit_Crunch_credit_unions_able_to_ride_out_the_storm (žiūrėta 2019 m. lapkričio 4 d.)
11. Chilingirian N. (2012). Credit union members displaying confidence in economy, finances. Prieiga per internetą : < <http://www.cutimes.com/2012/04/01/credit-union-members-displaying-confidence-in-econ?page=1> > (žiūrėta 2019-11.02).
12. Cuevas C.E., Fischer K.P. (2006). Cooperative financial institutions. Issues in governance, regulation and Supervision. World Bank Working paper no.82, p.37-40.
13. Čiulada, P. (2014) Bankai virkauja: indėlių draudimas tapo per brangus. Prieiga per internetą <http://vz.lt/archive/article/2014/11/18/bankai-virkauja-indeliu-draudimas-tapo-per-brangus> (žiūrėta 2019 m. gruodžio 1d.)
14. Dubauskas G. (2012). Sustainable growth of the financial sector: the case of credit unions. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2012, 1(3), p. 159 – 166.
15. Dzinevičiūtė, L. (2010). Statistinių vertinimo balais modelių kūrimo ir taikymo ypatumai. *Pinigų studijos*, 35-54.
16. EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA (2015). (ES) 2015/2366. Prieiga per internetą https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&biw=1366&bih=654&sxsrf=ACYBGNRWi_39xCrP59FopStlQina9DigXg%3A1576675667145&ei=Uyn6Xcy2CI2_lwTMraegAw&q=Atnaujinta+Mok%C4%97jimo+paslaug%C5%B3+direktyva+&oq=Atnaujinta+Mok%C4%97jimo+paslaug%C5%B3+direktyva+&gs_l=psy-ab.3..35i362i39110.2060.7341..8236...1.2..4.0.0.....6....1j2..gws-

wiz.....10..0i71.qm89hH_EYXM&ved=0ahUKEwiMrMPIpr_mAhWN34UKHczWCTQQ4dUDCAo&uact=5 (žiūrėta 2019 m. spalio 29 d.)

17. Ferguson, C., McKillop, D. (2006). Classifying Credit Union Development in Terms of Mature, Transition and Nascent Industry Types. *The Service Industry Journal*, 20 (4) 103-120.
18. *Finansų sistemos rizikos veiksniai*. Lietuvos bankas. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/finansu_sistemos_rizikos_veiksniai (žiūrėta 2019 m. spalio 29 d.)
19. *Finansų sistemos struktūra*, Lietuvos bankas. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/finansu_sistemos_struktura (žiūrėta 2019 m. lapkričio 14 d.)
20. *Finansinio stabilumo apžvalga*, Lietuvos bankas. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_1 (žiūrėta 2019 m. lapkričio 14 d.)
21. Freitakas, E., Meldelsonas, T. (2016). Šalies finansinio stabilumo matavimo vienetai. *Tiltai*, 3, 61-75.
22. Glass, J., McKillop, D., Quinn, B. (2014). Modelling the Performance of Irish Credit Unions, 2002 to 2010. *Financial Accountability & Management*, 30 (4), 430-453.
23. Goddard, John, McKillop, Donal, Wilson, (2009). *Which Credit Unions are Acquired?* Journal of Financial Services Research. Volume 36, Numbers 2-3, p.231-252.
24. Griffiths, G., Howels, G. (1991). Slumbering giant or white elephant: Do credit unions have a role in the United Kingdom credit market. *N. Ir. Legal Q.*, 42, 199-215.
25. Hannafin K. M.G., McKillop D.G. (2007). Deposit insurance and credit unions: an international perspective. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 2007. Nr. 15 (1), p.42 - 62 -ISSN
26. Igarytė, J., Bubnys, S. (2011). Legislation and structure of Lithuanian credit unions system. Lithuanian central credit union. Prieiga per internetą: http://www.cress-rhonealpes.org/cress/IMG/pdf/Igaryte_Bubnys_pap.pdf. (žiūrėta 2019 m. lapkričio 10 d.)
27. Igarytė, J., Ramanauskas, J. (2011). Lietuvos kredito unijų sistemos vystymosi tendencijų ir perspektyvų vertinimas // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. No. 4(28): 51–58.
28. Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. Lietuvos Respublikos seimas. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.169921> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 26d.)
29. *International credit union system. Statistical report* (2014-2018). World council of credit unions (WOCCU). Prieiga per internetą: <http://www.woccu.org/publications/statreport>.
30. Jasevičienė, F. (2012) *Finansų įstaigų veikla ir etika*
31. Jasevičienė, F. (2013) *Komercinė bankininkystė: analizė ir vertinimai*
32. Jasevičienė, F. (2014) *Kredito unijos: teorija ir praktika*
33. Jasevičienė, F., Kėdaitis, V., Novickytė, L., (2015) Kooperatinė bankininkystė prieškarinio Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 36 (1), 6-17.
34. Jasevičienė, F., Tamošiūnienė, R., Vidzbelytė, S., (2015). Credit Unions Theoretical Aspects and Performance Analysis. *KSI Transactions on KNOWLEDGESOCIETY*, 8 (1), 28-34.
35. Kancerevyčius G. (2006). *Finansai ir investicijos*. Kaunas. 864 p.
36. Kaupelytė, D. (2007). *Kredito unijų sistemos funkcionavimas ir vystymo strateginiai sprendimai Europos sąjungos šalyse* (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas).
37. Kaupelytė, D., McCarthy, O. (2004). *Comparative aspects of credit unions development in the retail market in Lithuania, Poland and Ireland in the context of the European Union*. Conference „Finance in an Enlarged European Union“ proceedings. – Katowice.
38. Keynes, J.M.(2018). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, UK:Cambridge.
39. Kavaliauskienė, V., Drūteikienė, G. (2012) *Vadovo reputacija: esmė ir pagrindiniai elementai*

- ISSN 1392-0561. INFORMACIJOS MOKSLAI. 2012 61. Prieiga per internetą <http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/1066/551> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d.)
40. Kėdaitis, V., Žilinskas, E. (2013). Lietuvos kredito unijų veiklos rizikingumo vertinimas // Lietuvos statistikos darbai. Vol. 52 No. 1: 72–86.
 41. Levišauskaitė K., Račkauskas M. (2013). Possible changes in the performance of credit unions according to new Central bank regulations. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*:2013.7/2, p. 71-86.
 42. Lietuvos bankas. *Kredito įstaigų veiklos apžvalgos (2014-2019m.)* Lietuvos bankas. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/kredito_istaigu_apzvalgos (žiūrėta 2019 m. spalio 31d.)
 43. Lietuvos bankas. *Kredito unijų sistemos reformos detalės (2014)*. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/kredito_uniju_sistemos_reformos_detales (žiūrėta 2019 m. lapkričio 15 d.).
 44. Lietuvos bankas. *Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai*. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/pagrindiniai_banku_veiklos_rodikliai_1 (žiūrėta 2019 m. gruodžio 01 d.).
 45. Lietuvos bankas. *Pagrindiniai kredito unijų sektoriaus veiklos rodikliai*. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/pagrindiniai_kredito_uniju_sektoriaus_veiklos_rodikliai (žiūrėta 2019 m. lapkričio 14 d.).
 46. Lietuvos bankas. *Veiklos reikalavimai ir normatyvai (2018)*. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/lt/ku-veiklos-reikalavimai-ir-normatyvai> (žiūrėta 2019 m. spalio 31d.)
 47. Lietuvos bankas. *Dėl nemokumo atšaukta kredito unijos Centro taupomosios kasos licencija, teismo prašoma skelbti jos bankrotą (2018)*. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/lt/naujienos/del-nemokumo-atsaukta-kredito-unijos-centro-taupomosios-kasos-licencija-teismo-prasoma-skelbti-jos-bankrota> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 13d.)
 48. Lietuvos bankas. *Kredito unijų sektorius po reformos – saugesnis ir pajėgesnis konkuruoti su bankais (2018)*. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/lt/naujienos/kredito-uniju-sektorius-po-reformos-saugesnis-ir-pajegesnis-konkuruoti-su-bankais> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 13d.).
 49. Lietuvos bankas (1995-2018). *Lietuvos banko valdybos nutarimai, reglamentuojantys kredito unijų veiklą*.
 50. Lietuvos Respublikos Centrinų kredito unijų įstatymas. Vilnius, 2000 m. gegužės 18 d. Nr.VIII-1682. Suvestinės redakcija nuo 2017-07-13.
 51. *Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas (1995)* Lietuvos Respublikos seimas. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=479323&p_tr2=2 (žiūrėta 2019 m. lapkričio 15 d.)
 52. Lithuania: Review of the Financial System. (2017). OECD. Prieiga internete: <https://www.oecd.org/finance/Lithuania-financial-markets-2017.pdf> (žiūrėta 2019-10-31d.)
 53. Lofland, J., Lofland, L. Analyzing (1995). Social settings // A Guide to Qualitative Observation and Analysis / 3rd ed. – Belmont, CA: Wadsworth.
 54. Lukas P. (2007). Top 10 Reasons why the Credit Union Brand is Positioned for Success. *Credit Union journal*, December.
 55. Mackevičius, J., Griciūnas, L., Valkauskas, R. (2014). *Finansinė analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 56. Macdonald, D., Jazwinski, J., McIntosh, L. (2012). 21st century co-operative: Rewrite the rules of collaboration. *Deloitte LLP and affiliated entities*.
 57. Mackevičius, J., Valkauskas, R. (2010). *Integruota įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizės metodika*. Verslas: teorija ir praktika. Prieiga per internetą <http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/download/btp.2010.24/25> žiūrėta 2019 m. lapkričio

- 5 d.)
58. McKillop, D., Wilson, J. (2011). *Credit Unions: A Theoretical and Empirical Overview*. USA: New York University Salomon Center and Wiley Periodicals, Inc., pp. 79-123. Prieiga internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0416.2011.00166.x/pdf> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 12d.).
 59. McKillop, D., Wilson, J. (2015). Credit Union as Cooperative Institutions: Distinctiveness, Performance and Prospects. *Social and Environmental Accountability Journal* (ahead-of-print), p.1-17. Prieiga internete: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0969160X.2015.1022195#V1HIRHbytaQ> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 2d.).
 60. Nacionalinio kibernetinio sauguma ataskaita (2018). Prieiga internete: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjfmfQFoMHmAhXmx6YKHZGvBTkQFjAAegQIAxAC&url=https%3A%2F%2Fwww.nksc.lt%2Fdoc%2FNKSC_ataskaita_2018.pdf&usq=AOvVaw0DwYJt01GrHvv_QLPudQv8 (žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.)
 61. O'Connell, S. (2012). *Credit and Community: Working-Class Debt in the UK since 1880*. Oxford University Press. New York.
 62. Petkovski, M., Kjosevski, J. (2014). Does banking sector development promote economic growth ? An empirical analysis for selected countries in Central and South Eastern Europe. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, Vol. 27, Iss. 1. Prieiga internete: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2014.947107> (žiūrėta 2019-10-31d.)
 63. Posch, M., Schmitz, S. W., Strobl, P. (2018). Strengthening the euro area by addressing flawed incentives in the financial system, *Monetary Policy & The Economy*, Q2(18), 34-50.
 64. PRADO, J.W., DE CASTRO ALCÂNTARA, V., DE MELO CARVALHO, F., VIEIRA, K. C., MACHADO, L. K. C., TONELLI, D. F. (2016). Multivariate analysis of credit risk and bankruptcy research data: a bibliometric study involving different knowledge fields (1968-2014). *Scientometrics*, vol. 106 (3), p. 1007-1029.
 65. Pranulis, V., Pajuodis, A., Urbonavičius, S., Virvilaitė, R., (2003). *Marketingas*. Vilnius.
 66. Richardson, D., Lennon, B. (2001). *Teaching Old Dogs New Tricks: the Commercialization of Credit Unions*. Development Alternatives, Bethesda, USA. Prieiga internete: http://www.ruralfinance.org/fileadmin/templates/rflc/documents/1126098999771_Teaching_old_dogs_new_tricks_the_comme2025613414.pdf (žiūrėta 2019 m. lapkričio 2d.).
 67. Ryder, Nicholas, Chambers, Clare. (2009). *The Credit Crunch – Are credit unions able to ride out the storm?* *Journal of Banking Regulation*, Volume 11, Number 1, p.76-86.
 68. Reichert, A., Liang, H. (2006). The Relationship Between Economic Growth and Banking Sector Development. *Banks and Bank Systems*, No 1 (2). Prieiga internete: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/1540/BBS_en_2006_02_Liang.pdf (žiūrėta 2019-10-31d.).
 69. Rinkevičiūtė, V., Martinkutė-Kaulienė, R. (2014). Impact of Market Concentration on the Profitability of Lithuanian Banking Sector. *Verslas: Teorija ir praktika / Business: Theory and Practice*, No 15 (3), pp. 254-260.
 70. Rupšienė L. (2007). *Kokybinių duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: KU leidykla.
 71. Skirpstaitė, R., Stašys, R. (2017). Klientų pasitenkinimas Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paslaugomis. *Regional formation and development studies*, 1 (21), 164-174.
 72. Sollenberger H.M. (2008). *Financially „High-performing“ Credit Unions: Evaluating Performance within a Strategic Financial Vision*. Prieiga per internetą: http://www.mcul.org/files/cucorp/744/file/News_and_Publications/Information%20Services/Fil

[ene%20Reports/147_Sollenberger_High-Performing.pdf](#) (žiūrėta 2019-10-31d.).

73. Špicas, R., Nekrošiūtė, G. (2012). Įmonių kredito rizikos vertinimo modelių taikymas Lietuvos kredito unijose. *Issn 1648-9098. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2012.4(28).120-132.*
74. Špicas, R., Vijūnas, M. (2016). Ankstyvoji kredito unijų istorija ir veiklos modelio raida. *ISSN 1648-9098 Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2016 1 (38). 118-129*
75. Urniežius, R. (2001) *Rizika*. Vilnius: Mintis.
76. Vines, D., Wills, S. (2018). The financial system and the natural real interest rate: towards a „new benchmark theory model“. *Oxford Review of Economic Policy, 34 (1-2), 252-268.*
77. Žvinklys, J., Vabalas, E., (2006). *Įmonės ekonomika: studentams ir verslininkams*. Vilnius.
78. Wheelock D.C., Wilson P.W. Are credit unions too small? *ISSN 00346535 Review of Economics & Statistics, 2011, Nr. 93 (4), p. 1343-1359.*
79. Wheelock D.C., Wilson P.W. The evolution of cost-productivity and efficiency among US credit unions. *ISSN 03784266 Journal of Banking & Finance, 2013, Nr. 37 (1), p. 75-88.*

PRIEDAI

1PRIEDAS

Kredito unijų balansinė ataskaita (Iš viso) (tūkst. Eur).					
	2014 m.	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.
TURTAS (AKTYVAI)					
1. PINIGAI	5 213	3 389	3 441	3 366	3 460
1.1. Banknotai ir monetos	5 213	3 389	3 441	3 366	3 460
1.2. Kitos mokėjimo priemonės	-	-	-	-	-
2. LĖŠOS BANKUOSE	12 165	32 345	61 708	41 259	18 537
2.1. INDELIAI	12 165	32 345	61 708	41 259	18 537
2.1.1. Iki pareikalavimo	12 161	31 988	61 116	41 159	18 027
2.1.2. Terminuotieji	4	356	592	100	511
2. LĖŠOS UŽSIENIO BANKUOSE	-	-	-	-	-
1. LĖŠOS CENTRINĖJE KREDITO UNIJOJE	86 213	120 487	145 597	137 312	128 060
1.1. INDELIAI	82 036	115 816	140 208	133 443	121 178
1.1.1. Iki pareikalavimo	49 521	63 915	88 912	97 679	81 887
1.1.2. Terminuotieji	32 515	51 901	51 296	35 764	39 292
1.2. Specialiosios lėšos	4 178	4 671	5 390	3 869	6 882
1.2. PASKOLOS	-	-	-	-	-
1.2.1. Trumpalaikės (iki 1 metų)	-	-	-	-	-
1.2.2. Ilgalaikės (daugiau kaip metai)	-	-	-	-	-
5. LĖŠOS KREDITO UNIJOSE	-	6 613	1 847	2 794	12 577
5.1. INDELIAI	-	-	1 847	2 794	2 001
5.1.1. Iki pareikalavimo	-	-	1	0	-
5.1.2. Terminuotieji	-	-	1 847	2 793	2 001
5.2. PASKOLOS	-	6 613	-	-	10 576
5.2.1. Trumpalaikės (iki 1 metų)	-	6 613	-	-	10 576
5.2.2. Ilgalaikės (daugiau kaip metai)	-	-	-	-	-
6. SUTEIKTOS PASKOLOS	263 536	281 495	339 012	403 279	480 533
6.1. TRUMPALAIKĖS (iki 1 metų)	3 737	4 797	3 532	5 725	13 000
6.1.1. KREDITO UNIJOS NARIAMS	2 078	2 394	1 267	2 154	1 424
6.1.1.1. Juridiniams asmenims	-	-	-	73	-
6.1.1.2. Fiziniam asmenims	2 078	2 394	1 267	2 082	1 424
6.1.2. KREDITO UNIJOS ASOCIJUOTIEMS NARIAMS	1 659	2 403	2 265	3 571	11 577
6.1.2.1. Juridiniams asmenims	1 642	2 403	2 265	3 571	11 576
6.1.2.2. Fiziniam asmenims	17	-	-	-	1
6.1.2. Kredito unijų asociacijoms	-	-	-	-	-
6.2. ILGALAIKĖS (daugiau kaip metai)	259 799	276 698	335 480	397 554	467 533

6.2.1. KREDITO UNIJOS NARIAMS	196 427	213 108	271 809	319 921	374 700
6.2.1.1. Juridiniams asmenims	-	-	-	-	-
6.2.1.2. Fiziniam asmenims	196 427	213 108	271 809	319 921	374 700
6.2.2. KREDITO UNIJOS ASOCIJUOTIEMS NARIAMS	63 372	63 590	63 671	77 633	92 833
6.2.2.1. Juridiniams asmenims	63 234	63 527	63 625	77 580	92 809
6.2.2.2. Fiziniam asmenims	138	63	46	54	23
6.2.2. Kredito unijų asociacijoms	-	-	-	-	-
7. DISKONTUOTIEJI VEKSELIAI	-	-	-	-	-
8. INVESTICIJOS Į VERTYBINIUS POPIERIUS	221 323	191 684	76 840	66 990	66 035
8.1. Trumpalaikius (iki 1 metų)	5 870	7 660	434	1 097	-
8.1.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės	1 596	6 064	434	1 097	-
8.1.2. Lietuvos banko	-	-	-	-	-
8.1.2. ES valstybių narių ir EEE valstybių vyriausybių	4 274	1 596	-	-	-
8.2. Ilgalaikius (daugiau kaip metai)	215 454	184 024	76 406	65 893	66 035
8.2.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės	126 380	149 836	65 992	60 689	62 518
8.2.2. Lietuvos banko	-	-	-	-	-
8.2.2. ES valstybių narių ir EEE valstybių vyriausybių	89 073	34 187	10 415	5 205	3 517
9. INVESTICIJOS Į CENTRINĖS KREDITO UNIJOS KAPITALĄ	9 135	9 135	7 299	7 871	10 724
10. ILGALAIKIS TURTAS (likutinė vertė)	9 498	9 853	10 489	10 384	9 937
10.1. Materialusis turtas	9 263	9 610	10 284	10 030	9 759
10.2. Nematerialusis turtas	235	243	205	355	178
11. UŽ SKOLAS PERIMTAS TURTAS	3 365	9 380	8 297	6 968	6 671
12. KITAS TURTAS (AKTYVAI)	6 784	6 165	3 958	4 583	4 538
IŠ VISO	617 233	670 546	658 490	684 806	741 074
ĮSIPAREIGOJIMAI, NUOSAVYBĖ (PASYVAI)					
12. ĮSISKOLINIMAI BANKAMS	8 170	8 701	65	88	59
12.1. Trumpalaikės paskolos (iki 1 metų)	8 121	8 660	-	-	59
12.2. Ilgalaikės paskolos (daugiau kaip metai)	49	41	65	88	-
11. ĮSISKOLINIMAI UŽSIENIO BANKAMS	-	-	-	-	-
15. ĮSISKOLINIMAI CENTRINEI KREDITO UNIJAI	12 268	7 979	8 307	11 606	24 301
15.1. Paskolos likvidumui palaikyti	44	-	-	-	-
15.2. Kitos paskolos	12 225	7 949	8 307	11 606	24 301
16. ĮSISKOLINIMAI KREDITO UNIJOMS	333	6 613	1 848	2 794	12 577
16.1. INDELIAI	-	0	1 848	2 794	2 357

16.1.1. Iki pareikalavimo	-	0	0	-	-
16.1.2. Terminuotieji	-	-	1 848	2 794	2 357
16.2. PASKOLOS	333	6 613	-	-	10 221
16.2.1. Trumpalaikės (iki 1 metų)	-	6 613	-	-	10 221
16.2.2. Ilgalaikės (daugiau kaip metai)	333	-	-	-	-
17. ĮSISKOLINIMAI KREDITO UNIJŲ ASOCIACIJOMS	-	-	-	-	-
18. INDĖLIAI	534 982	586 827	590 717	611 425	643 666
18.1. IKI PAREIKALAVIMO	121 022	152 114	172 465	177 105	175 501
18.1.1. KREDITO UNIJOS NARIŲ	111 728	141 442	157 175	163 241	161 820
18.1.1.1. Juridinių asmenų	-	-	20	-	71
18.1.1.2. Fizinų asmenų	111 728	141 442	157 155	163 241	161 749
18.1.2. KREDITO UNIJOS ASOCIJUOTŲ NARIŲ	7 358	9 032	13 431	11 643	11 068
18.1.2.1. Juridinių asmenų	7 175	8 894	13 191	11 438	10 933
18.1.2.2. Fizinų asmenų	184	138	240	205	135
18.1.2. Kredito unijų asociacijų	20	18	0	10	0
18.1.1. Kitų organizacijų	1 915	1 623	1 859	2 210	2 613
18.2. TERMINUOTIEJI	413 960	434 712	418 252	434 320	468 166
18.2.1. KREDITO UNIJOS NARIŲ	408 105	428 721	411 866	424 300	457 921
18.2.1.1. Juridinių asmenų	-	-	-	-	-
18.2.1.2. Fizinų asmenų	408 105	428 721	411 866	424 300	457 921
18.2.2. KREDITO UNIJOS ASOCIJUOTŲ NARIŲ	5 003	5 331	5 205	9 019	8 910
18.2.2.1. Juridinių asmenų	3 851	4 406	4 517	8 481	8 597
18.2.2.2. Fizinų asmenų	1 152	925	687	537	313
18.2.2. Kredito unijų asociacijų	65	97	117	88	102
18.2.1. Kitų organizacijų	787	564	1 064	914	1 232
19. INKASUOTIEJI VEKSELIAI	-	-	-	-	-
20. KITI ĮSISKOLINIMAI	3 014	2 743	1 973	1 760	1 677
21. SPECIALIEJI IR KITI REZERVAI	2	15	21	1	2
21.1. Specialieji atidėjiniai nebalansiniams straipsniams	2	15	21	1	2
21.2. Kiti rezervai	-	-	-	-	-
22. SUBORDINUOTOSIOS PASKOLOS	6 320	4 291	3 515	1 897	3 455
22. KREDITO UNIJOS KAPITALAS	52 143	53 408	52 045	55 236	55 335
22.1. Pajinis kapitalas	51 437	54 901	58 265	54 761	49 594
22.2. Privalomasis rezervas arba rezervinis kapitalas	4 550	6 469	7 339	7 238	10 225
22.2. Atsargos kapitalas	3 810	1 715	1 928	880	579
22.1. Praėjusių metų nepaskirstytasis pelnas (nuostoliai)	-8 308	-6 107	-9 432	-9 357	-7 838

22.5. Ilgalaikio materialiojo turto perkainojimo rezervas	-	-	-	-	-
22.6. Kiti rezervai	32	27	18	10	8
22.7. Einamųjų metų nepaskirstytasis pelnas (nuostoliai)	622	-3598	-6 073	1 704	2 766
IŠ VISO	617 233	670 546	658 490	684 806	741 074

Kredito unijų pelno (nuostolio) ataskaita (tūkst. Eur).					
	2014 m.	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.
1. PALŪKANŲ PAJAMOS	25 736	23 933	21 468	22 235	24 748
1.1. Už lėšas bankuose	8	7	8	4	5
1.2. Už lėšas užsienio bankuose	-	-	-	-	-
1.2. Už lėšas centrinėje kredito unijoje	574	553	369	197	106
1.1. Už lėšas kitose kredito unijose	-	13	18	51	116
1.5. Už paskolas kredito unijos nariams	13 983	13 487	15 078	16 599	18 512
1.6. Už paskolas kredito unijos asocijuotiems nariams	4 843	5 249	4 154	4 588	5 464
1.7. Už paskolas kredito unijų asociacijoms	-	-	-	-	31
1.8. Už vertybinius popierius	6 328	4 627	1 841	796	514
1.9. Už diskontuotuosius vekselius	-	-	-	-	-
2. PASLAUGŲ IR KOMISINIŲ PAJAMOS	2 062	3 188	3 441	4 157	4 862
2.1. Už pervedimo, atsiskaitymo ir mokėjimo operacijas	297	338	357	393	331
2.2. Už kreditavimo įsipareigojimus	1 171	2 119	2 048	2 764	3 455
2.2. Kitos	594	731	1 036	1 000	1 076
2. KITOS VEIKLOS PAJAMOS	825	1 944	1 824	1 657	1 818
2.1. Stojamasis mokestis	60	51	74	106	54
2.2. Kitos pajamos	765	1 893	1 750	1 551	1 764
1. REALIZUOTASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	10 961	9 776	4 199	433	142
1.1. Iš operacijų užsienio valiuta	115	2	3	8	14
1.2. Iš operacijų vertybiniais popieriais	10 846	9 774	4 195	425	128
5. DIVIDENDAI, GAUTI IŠ CENTRINĖS KREDITO UNIJOS	-	-	-	-	-
6. NEREALIZUOTASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	3 355	-1 351	-224	-212	-40
6.1. Iš operacijų užsienio valiuta	-6	48	48	-81	-3
6.2. Iš operacijų vertybiniais popieriais	3 361	-1 399	-273	-131	-37
IŠ VISO PAJAMŲ	42 939	37 490	30 707	28 271	31 530
7. PALŪKANŲ IŠLAIDOS	10 411	9 228	6 677	6 164	7 597
7.1. Bankams	39	64	45	34	50
7.2. Užsienio bankams	0	-	-	-	-
7.2. Centrinei kredito unijai	540	314	320	319	413
7.1. Kitoms kredito unijoms	827	13	20	45	153
7.5. Kredito unijų asociacijoms	2	1	2	3	7
7.6. Kredito unijos nariams	8 655	8 484	6 089	5 587	6 757

7.7. Kredito unijos asocijuotiems nariams	123	128	78	114	167
7.8. Kitoms organizacijoms	226	223	122	61	50
8. PASLAUGŲ IR KOMISINIŲ IŠLAIDOS	3 821	2 198	1 947	1 515	1 234
8.1. Už pervedimo, atsiskaitymo ir mokėjimo operacijas	559	518	595	667	638
8.2. Kitos	3 262	1 680	1 352	849	596
9. KITOS VEIKLOS IŠLAIDOS	2 192	3 895	3 562	2736	2 448
10. OPERACINĖS IŠLAIDOS	14 212	18 654	17 767	16 724	17 594
10.1. PERSONALO IŠLAIKYMO IŠLAIDOS	8 730	10 414	10 260	10 068	10 685
10.1.1. Atlyginimai ir darbo užmokestis	6 487	7 702	7 551	7 254	7 718
10.1.2. Socialinio draudimo išlaidos	2 222	2 613	2 553	2 479	2 615
10.1.2. Išmokos nenuolatiniams darbuotojams	3	22	96	185	254
10.1.1. Kitos išmokos	19	77	59	150	98
10.2. BENDROSIOS IR ADMINISTRACINĖS IŠLAIDOS	5 482	8 240	7 507	6 656	6 909
10.2.1. Reklamos ir rinkodaros išlaidos	590	775	712	703	515
10.2.2. Įstaigos įrangos naudojimo išlaidos	367	458	504	456	482
10.2.2. Nuomos išlaidos	445	703	883	581	593
10.2.1. Kitos išlaidos	4 080	6 304	5 407	4 917	5 320
11. AMORTIZACIJA IR NUSIDĖVĖJIMAS	666	733	769	709	754
11.1. Materialiojo turto amortizacija	615	655	686	644	699
11.2. Nematerialiojo turto nusidėvėjimas	51	77	82	65	55
12. VERTĖS SUMAŽĖJIMAS	10 334	6 140	5 622	-1 704	-1 276
12.1. Paskolų	10 370	6 031	3 953	-1 654	-1 058
12.2. Kito turto	-36	108	1 669	-50	-218
12. IŠLAIDOS ATIDĖJINIAMS	2	13	6	-2	2
12.1. Nebalansiniams straipsniams	2	13	6	-2	2
IŠ VISO IŠLAIDŲ	41 638	40 860	36 349	26 143	28 353
11. MOKESČIAI	679	228	431	424	411
11.1. Mokesčiai į biudžetą	545	448	350	408	369
11.2. Kiti pelno mokėjimai	134	-220	81	15	42
PELNAS (NUOSTOLIAI)	622	-3 598	-6 073	1 704	2 766